

**АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ДЕПУТАТ
Баир ЦЫДЕНОВ
бүряад хэлэн
тухай**

6 Н.

**Буряадаймний
БААТАР,
ДАНГИНААР
дахин мүрысэбэ**

13 Н.

1921 оной
декабрийн
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Бүгэд арадай сонин

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

2014 оны
февралийн 20
Четвэрт

(21956)
№ 6 (871)

Гарагай 5
[www.
burunen.ru](http://www.burunen.ru)

Радна-Чима БАЗАРОВАЙ фотожург

Сагаалганий үүзүүлгүүд-2014

СЭСЭН БОДОЛТОЙ, СЭДҮХЭЛ БАЯНТАЙ ҮНЭН ЭГЭШЭ НҮХЭРНАЙ

(“ШАМБАЛЫН СЭСЭГҮҮД” гэхэн шэнэ номтой танилсалгын үдэшшөө тэмдэглэлүүд)

Февралийн 14-дэ, инаг дуратай зонийн баясуулдаг, нэгэeduулдэг Гэгээн Валентинэй үдэр, Зүүн зүгэй литээр шэнын 15-най Бурханай үдэр (Дашиниматай, Бальжиниматай һайхан үдэр) Үндэштэнэй номой сангай шэнэ байшангай үүлзэлгын конференц-зал соо бүряад хэлэ, литература сэргэгшэд, поэзиид дуратайшуул, олонийтэ, Яруунын аймагайхид, Эгэтын-Адаг тоonto нютагаархидын, түрэл гаралын олоороо суглаан байна. Ямар ушартайб гэхэдэ, “Буряад үнэнэй” редакцида, һүүлдэнь “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшанд 75 наха

хүрэтэрээ амжалта түгэс ажаллаан ялас гэмэ хурса бэлигтэй журналист-хурган хумуужуулэгшэ, республикийн арадай поэт, элитэ публицист, бэрхэ оршуулагша, Россиий болон Буряад Республикин соёлыг габьяата худэлмэрилэгшэ, республикийн Журналистнуудай Я. Гашегай нэрэмжэтэ шангай лауреат, Хундэлэлэй орденто Цырендуулма Цыреновна ДОНДОГОЙН дурасхаалда зориулагдан “Шамбалын сэсэгүүд” гэхэн шэнэ номийн презентациин (танилсалгын) үдэшэ Сагаан һарын хүндэлэлдэ үндэр хэмжээндэ үнгэргэгдэхэн байна.

Цырендуулма Дондогой

**Шамбалын
сэсэгүүд**

Үргэлжлэлүүн

12 Н.

ФЕВРАЛИИН 23 - ЭСЭГЭ ОРОНОО ХАМГААЛАГШЫН ҮДЭР

**ХҮНДЭТЭ ВЕТЕРАНУУД,
ЭСЭГЭ ОРОНОО
ХАМГААЛАГШАД!**

"Эсэгэ ороноо хамгаалагша" гэхэн угэнүүд хүн бухэндэмийн ехэ удхатай. Февралиин 23 – үнэхөөрөө, бүгэдэ арадай һайндэр. Тэрэх хэдэн үеын хүнүүдэй хоорондохи таһаршагүй холбоо, Россиин сэрэгшэдэй агууех габьяа, сэрэгшэдэй онсо хүндэй тэмдэглэнэ.

Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэр тэмдэглэхэдээ, бидэ нэн түрүүн Эсэгэ

ороноо хамгаалгын Агууехэй дайны ветерануудта баяр баясхалангаа мэдүүлнэбди. Хүндэтэ манай ветеранууд, танай баатаршалга мүнөөнэй сэрэгшэдтэ болон ургажа ябаа үетэндэжэшээ болоно.

Мүнөө Эхэ ороноо хамгаалагшадай зэрэгдэ үнгэрхэн дайны аша гушанар алба хаана. Буряад ороной хэдэн мянган эрхим хубууд Эсэгэ ороноо хамгаалгада хабаатай шухала тушаалнуудта уялгаяа дуургэнэ.

Энэ һайндэртэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэй дайны ветерануудта, байлдаануудта хабаадагшадта, мэргэжэлтэ сэрэгшэдтэ болон сэрэгэй албантай хуби заяагаа холбоон бүхын хүнүүдтэ үнэн зурхэнхөө баяраа мэдүүлнэбди. Залуушултай сагайнгаа ерэхэдэ, баан ёнотойгоор сэрэгэйнгээ алба дуургэх гэжэ найданаб.

Буряад Республикин Правительствын болон өөрүнгөө зүгнээ та бүгэдэндээ элүүр энхье, нугаршагүй зориг, аза талаан болон амжалтануудые хүснэб!

**Буряад Республикин
Толгоилогшо –
Буряад Республикин
Правительствын Түрүүлэгшэ
В.В.НАГОВИЦЫН.**

**ЭСЭГЭ ОРОНОО
ХАМГААЛАГШАД!
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АЖААНУУГШАД!**

Буряад Республикин Арадай Хуралай депутатуудай зүгнээ та бүгэдэниие Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэрөөр үнэн зурхэнхөө амаршалнаб!

Энэ үдэр бидэ Эсэгэ орондоо үнэн сэхэ байхаб гэжэ тангриглала хубитай байхан хүн бүхэниие хундэлэн ёнолнобди, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэй дайны ветерануудта доро дохинобди, сэрэгэй

алба гаража байхан сэрэгшэд болон офицерүүдье амаршалнабди, Зэбсэгтэ хүснүүдэй ветерануудта болон байлдаануудта хабаадаан зондо баяр баясхаланаа мэдүүлнэбди.

Сэрэгшэ байха гээш ехэ хүндэ, һайн хайхан үүргэ. Зэбсэгтэ хүснүүд – гурэнэй гол тулга, Эхэ ороноймийн аюулгүйн бата найдуулга, һүр жабхалангайн түшэг тулгури.

Хүн зон ямаршье сагта сэрэгэй хубсаатай хүнүүдье хундэлдэг, Эсэгэ ороноо хамгаалагшадай баатаршалганаудаар омогорходог. Гартай буу зэбсэг барижка, гурэнэингөө эрхэ сүлөө хамгаалжан сэрэгшэдэй баатаршалга болон эрэлхэг зоригой жэшээнүүд дээрээ Россиин ажаануугшадай олон үеын зон хүмүүжүүлэгдэнхэй. Энэ һайндэр бүгэдэниие нэгэдүүлнэ: сэрэгэй алба гараншанье, Зэбсэгтэ хүснүүдэй зэрэгдэ орохоё байханшье хүнүүдье. Мүнөөнэй залуушул Эсэгэ оронойнгоо үмэнэ уялгаяа ёнотойгоор дуургэх гэжэ бата этигэнэб.

Бултандатны элүүр энхье, урма зориг, гэр бүлын жаргал болон эгээл һайн хайханиие хүснэб!

**Буряад Республикин
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ.**

ЭСЭГЭ ОРОНОО ХАМГААЛХААР БЭЛЭН

Февралиин 23-да манай гурэн Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэр үргэнэөр тэмдэглэхэнь. Газаамнай ХХI зуун жэл үргэн тэгшэ алхамуудаараа урагшаа эсэн сусангий алхалжа ябана. Хүн зон үшөөшье ухаатай болоо, шэнэ оньшон тухеэрэлгэнүүд үдэр бүри шахуу олонийн дурадхалда табигдана.

Бүхы дэлхэйн арад зон урдань хэгдэхэн алдуунуудаа сэгнэжэ, бодожо, шүүмжэлж үзөөд, бэшэ тиймэй айдаатай, бузар муухай алдуунуудые хэхэгүйбид, дай дажар, алалсаа хюдалсаа бэшэ нэгшье үүсчэхэгүйбид, гэхэн мэдэрэлдэ үни өрэнхэй гэжэ нанаахада, үгыл байна. Үдэр бүри газар дэлхэйн али олон талада бомбын тэхэрээн, буунай аялан замхаагүй зандаа.

Тиймэхээ имэ ушарта Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэрэй һайндэр үшөөшье гүнзэгүй удахтай болоно. Энэ удаа манай республикада тус һайндэрэй хэмжээ ябуулганууд Афганистан-

да болоно дайны дуурэхээр, 25 жэлэй ойтой дашаралдуулан үнгэргэгдэнэ. Тэрэй дайнда Совет гүрэнэй 15551 сэрэгшэд алдалан унаан байна гэжэ һануулаяа. Манай республикын 24 хайрата хүбүүд амиды мэндэ нютагаа бусаха заяагүй байшоо. Тэдэнэй мүнхэ дурсасхалда зориулагдажа, олон тоото хэмжээ ябуулгнууд үнгэргэгдэнэ.

Тэрэшлэн ерээдүйн сэрэгшэдье бэлдэхэ талаар хотын нургуулинуудай 9-11-дэхи классуудай хүбүүдэй дунда спартакиада үнгэргэгдээ. Улаан-Үдэн гурбан аймагууд өөхдийнгээ нургуулинуудай дунда сэрэгэй

бэлэдхээлэй талаар эрхимуудые элируулээ. Түмэр замай аймагай нургуулинуудай дунда Үндэхэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай хубууд эгээл эрхимууд гэжэ тодороо. 24-дэхи нургуулиин ерээдүйн сэрэгшэд Октябрьска аймагай түрүү нуурида гараа, харин Советскэ аймагай нургуулинуудай дунда 3-дахи лицейн нурагшад 1-дэхи нуурида гараа.

Энэ жэл республикийнай 5 мянга шахуу залуушуул сэрэгэй албанда таталгын үрдахи шалгалта гараха ёнотой. Гол тулэб тэдэнэр элүүрье хамгаалгын эмхинуудэй зүгнээ шалгалта гараха. Мүнөө дээрээ 1,6 мянган хүбүүд военкомадай мэдэлдэ ороод байна.

**Лопсон ГЕРГЕНОВ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.**

ШЭНЭ ЭБЛЭЛ байгуулагдаба

Буряад хэлэнэймийн талаар һүүлэй үедэ олон тоото зүвшэн хэлсэлгэ, тоосоон, арсалдааншье боложо байна. Олон зоной энэ асуудалда хамаагүй бэшээр, харин һанаа зөвонгёөр ханданиинь найшаалтай.

Буряад хэлзээ хүгжөөхэ, дэлгэрүүлхэ хэрэгэй дилиэнхи ехэ хубининь буряад хэлэ ба литература заадаг багшанарай ээм мур дээрээ даалгатай гэжэ бултандыа хубалдажа байхан. Харин энэ удаа республикин буряад хэлэ бэшэгэй эрхим багшанар Улаан-Үдэн багшанарай коллежын хуралдаанай танхим соо сугларжа, "Буряад хэлэнэй болон литературын багшанарай эблэ" эмхидхэн байгуулгын суглаа үнгэргэбэд. Энэ хотын нургуулинуудай, хүүгэдэй сэсэрглигүүдэй багшанар, директориуд, засагай зургаануудай тулөөлэгшэд суглараа. Хүдөө аймагууд өөхдийн тулөөлэгшэдые мүн лэ эльгээхэн байнад.

Зүвшэн хэлсэлгын үедэ олон тоото асуудалнуудай гараад ерээ. Эгээл иимэ асуудалнуудай, багшын ажалда дайралдадаг бэрхэшэлнүүдье хамтаран шийдхэхэ, ажалайн талаар методическа хэрэгсэлнүүдээр, зүвшөөл заабаринуудаар түнхэлхээ зөргэтийгээр энэ Эблэл байгуулагдаба гээш.

- Заал haas, буряад хэлэнэй багша болохоб гэжэ багаанаа зүрхэ сэдхэлдээ, һанаан бодолдоо хадуун абаад һанаан залуушуул мүнөө үгы. Тиймэхээ багша хүнэй нэрые хундэлэн үргэх ёнотойбди. Ээм мүрөө түшэлсэн, түрэл хэлзээ үргэжэ ябаял, - гэжэ мэдээжэ журналист Дашадоржо Болотов уряалаа. Хэжэнгын лицейн директор Ханда Дамбиевна Гунзынова үгэ хэлэхэдээ, иигэж тэмдэглээ: "һүүлэй 20-ёод жэл соо буряад хэлэ шудалха талаар нэгэ ямар бэ даа аалин, дэншие haas, номгон байдал тогтоод байгаа. Харин мүнөө янала хүлгөөтэй болоод байна. Энэнь найшаалт. Ябаагүй наамнай, янатан зондомной тодхор тудахаа байна".

Эблэлэй Устав зүвшэн хэлсэн абалгын үедэ үшөөшье олон асуудалнуудай гараад ерээ. Тийгээшье тэрэнь мүнөө байгаа байдалтай зохилдонхой, сагай эрилтэдэ тааруу гэжэ тоогдоожо, нэгэн дуугаар тогтоогон абтагдаа. Гэхэтэй хамтаа Эблэлэй совет байгуулагдажа, тэрэнэй гэшүүд мүн лэ нэгэн дуугаар Эблэлэй түрүүлэгшээр педагогикин эрдэмэй доктор Баярма Баствуевна Лхасарановаа нунгаа.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТУСЭБ

2014 оной февралиин 17-21

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЗҮБЛЭЛЭЙ ЗҮБЛӨӨН

- Буряад Республикин Арадай Хурагай ээлжээтэй дүрбэдэхүү сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд тухай
  - "Номий сангай хэрэг тухай" Буряад Республикин Хуулиа бэлүүлгүүн ябаса тухай
  - Буряад Республикин Арадай Хурагай Хүндээлэй грамотаар шагнаха тухай
- 20.02 10.00 Бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТУРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ХҮНГЭРГЭДЭХЭ ТУСЭБЛЭЛГҮҮН ЗҮБЛӨӨН

17.02 11.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикин Арадай Хурагай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагий өөхэдийн хутэлбэрийн, хуули ёноной болон гурэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон

(турүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

Буряад Республикин Арадай Хурагай ээлжээтэй дүрбэдэхүү сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд

20.02 14.00 Бага танхим

Буряад Республикин Арадай Хурагай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикин болон эд хэрэглэлгүүн дэлгүүрэй талаар хороон

(турүүлэгшэнь А.П.Попов)

Буряад Республикин Арадай Хурагай ээлжээтэй дүрбэдэхүү сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд

19.02 10.00 Бага танхим

Буряад Республикин Арадай Хурагай Социальна политикин талаар хороон

(турүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Буряад Республикин Арадай Хурагай ээлжээтэй дүрбэдэхүү сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд

18.02 10.00 Бага танхим

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ

ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДҮҮНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИИН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

17.02 13.00 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДТА

Буряад Республикин Арадай Хурагай Бюджедэй, налогудай болон сан жасын талаар хороон

(турүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

"Республикин 2014 оной болон 2015, 2016 онуудай тусбэти хугасаагай бюджет тухай" Буряад Республикин Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикин хуулиин тулэб тухай

20.02 14.00 Бага танхим

Буряад Республикин Арадай Хурагай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагий өөхэдийн хутэлбэрийн, хуули ёноной болон гурэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон

(турүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

"Буряад Республикаад парламентска хинхалта тухай" Буряад Республикин хуулиин тулэб тухай

17.02 14.30 каб.323

Буряад Республикин Арадай Хурагай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикин болон эд хэрэглэлгүүн дэлгүүрэй талаар хороон

(турүүлэгшэнь А.П.Попов)

"Гүрэнэй болон муниципальна мэдрээ байсан газарай участогуудые түлбэрийгээр үмсэдэ үгэх тухай" Буряад Республикин Хуулиин 1-дэхи статьяд хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикин хуулиин тулэб тухай

17.02 10.00 каб.119

"Буряад Республикин дэбисхэр дээрэ этилэй спирт, архин болон спиртэй зүйлүүдэй үйлэдбэрийн болон эрьесые хууляар гуримшуулгада хабаатай зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикин Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикин хуулиин тулэб тухай

18.02 10.00 каб.119

"Буряад Республикин дэбисхэр дээрэ ямармагудай ажаябуулга эмхидхээ тухай" Буряад Республикин Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикин хуулиин тулэб тухай

20.02 14.00 каб.119

Буряад Республикин Арадай Хурагай Экономическа политикин, байгаалиин нөөснүүдье ашаглалгын болон оршон тойронхие хамгаалгын талаар хороон

(турүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Буряад Республикин Арадай Хурагай ээлжээтэй дүрбэдэхүү сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд

18.02 10.00 Бага танхим

Сагаалган – үе сагай һэлгэлтэ

ШАГАЙ, ШАТАР НААДААР МҮРҮСӨӨНҮҮД

хээ олон байгаа. Хэшээлэнгээшье, мун хэшээлхээшье гадуур сагта бээс ногинон үхижүүд илахай наанаатай ерэх ха. Ямаршиие наадандай эгээл бэрхшүүл илажа гарадаг ха юм даа.

Шатар нааданда: 1-дэхи нуурида **Петров Арсалан**, 6-дахи классай нурагша, **Перхорова Надя**, 5-дахи классай нурагша (басагадай дунда), 2-дохи нуурида - **Желаев Саша**, 5-дахи классай нурагша, 3-дахи нуурида - **Табинаев Алёша**, 5-дахи классай нурагша.

Эхин классуудай нурагшадай дунда **шагай наадаар**: 1-дэхи нуури - **Смолюк Женя**, 4-дэхи класс, 2-дохи нуури - **Азизалиева Тэлли**, 4-дэхи класс, 3-дахи нуури - **Ешидоржиева Лыгжена**, 1-дэхи класс. Табадахи классуудай дунда: 1-дэхи нуури - **Сыженъяолима**, 5-дахи класс, 2-дохи нуури - **Гармаева Арюна**, 6-дахи класс, 3-дахи нуури - **Эрхеева Сариона**, 5-дахи класс, **Гомбоев Влад**, 5-дахи класс. Зургаадахи классуудай дунда: 1-дэхи нуури

- **Бабушкин Костя**, 6-дахи класс, 2-дохи нуури - **Цыренжапов Цырен-Дорж**, 6-дахи класс, 3-дахи нуури - **Очиржапов Эрдэни**, 6-дахи класс.

Долоон хоногий удаа "Динамо" гэхэн барилдаанай танхим соо Улаан-Үдийн нургуулинуудай 70 хүүгэд бүхээ барилдаагаар мүрүсөө.

"Бидэ ондоо нургуулинуудай хүүгэдэй хабаадахада, ехэ дураатайбди, - гэж 9-дэхи нургуулиин директор Виталий Иванов хэлээ. - Ухиүүд бээ бэетээ танилсаг, харилсаг. Сагаалхай гэхэн бүгэдээ арадай һайндэртэ хүн зон бээ бээдээ айлшалдаг заншалтай хаюм".

Мэдээжээ барилдаашан, СССР-эй спортын мастер Доржо Халтановай хутэлбэрийн үргэлжээний энэ мүрүсөөн үнгэрээ. Арбитрнуудын - газаа наададаг наадануудай инструктор Гэсэр Банчиков болон 7-дохи СДЮШОР-ой ахамад ногиго, Россиин спортын мастер Баир Сыдеев.

Илалтууудые туйлаа гэхэдээ, Тахнаасиб Наджафов, Батор Батожапов, Цырен-Дорж Цыренжапов (бултаа 9-дэхи нургуулиин тулээлэгшэд), Очир Дареев, Артур Гладышев (1-дэхи нургуулиин нурагшад), Виктор

Дашицыренов, Бэлжикто Актинов, Аяс Уржанов (динамовецүүд). Харин 37-дохи нургуулиин нурагша Кирилл Ширеторов абсолютна чемпионий нэрэ зэрэгдэх хүртээ. 9-дахи нургуулиин 6-дахи классай нурагша Цырен-Дорж Цыренжаповые онсо тэмдэглэх дуран хүрэнэ. Тэрэ шагай наадаар 2-дохи нуури эзэлээд, барилдаагаар алтан медаль шүүгээ. Энэ хадаа гэртэхинийн - Дынцэма Леонидовна болон Зоригто Цырендоржие-вич Цыренжаповтай габьяа гэшээ.

Нур харбалгаар мүрүсөөн "Динамын" тир соо эмхидхэгдэх гэжэ дуулгая. Булта эмхидэгшэдэ баяр баясхалангаа мэдүүлнэбди.

Морилко ерэхэн хүхэ мөднөн Морин жэлээр, Сагаан наараар нургуулиингаа багшанарые, нурагшадаа, эжэй абанарыень үнэн зурхэнхөөн амаршалаад, аба эжын үреэл сахин, алишье үедэ золтой, жаргалтай, амар мэндээ, хүнгэн солбон ажануухатнай болтогий!

Долгор СЫРЕНОВА, Улаан-Үдийн 9-дэхи дунда нургуулиин буряад хэлэнэй багша

Эртын заншалнуудай эрьехэ саг

АЛТАН МУНДАРГЫН ХОРМОЙ ДОРО

Энэ долоон хоногий амаралтын удэрнуудтэ Түнхэнэй аймагай Хойто Гол нууринда “Алтан Мундарга” гэхэн этнофестиваль үнгэргэгдэхэнь. Тус фестивалин программа соо “һээр шаалган”, “мас-рестлинг” (манайхяар “ташуур таталга”) ба агнуури ябуулгын зарим үйлэнүүд “Зэгтэ аба” гэжэ нэрэтэйгээр харагшадай үзэмжэдэ табигдаха. Энэ ехэ удха шанартай үйлэхэрэгий болохоёо байхада, тэрэнэй гол үүсхэгшэ, эмхидхэгшэ “Буряад Республикин арадуудай заншалта наадануудай Федерациин” президент Алексей Васильевич ГЫРГЕНОВТЭЙ уулзажа хөөрэлдэбэди.

- Алексей Васильевич, Сагаан
хараар! Нэн түрүүн Федераци ту-
хайгаа, хэзээ, ягаад бии болооб,
спортын гэхэ гү, али заншалта
наадануудай ямар зүйлнууд тэ-
рээндэтнай оруулагданхааib гэж
хөөрэжэ угыт?

- Сагаалганаар! Эгээ түрүүн Федераци байгуулха тухай бодол маанадта нёёндо жэл “һээр шаалгаар” түрүүшүн мүрысөө үнгэргөөд байхадамнай, ерээ гэжэ хэлэхэдэ болохо. Урдань бидэнэр иимэ мүрысөө үнгэргэхэдөө, юрэл Сагаалганаи һайндэрэй найр нааданай нэгэ хубинь болгон, хүн зониие хүхээн һамааруулха гэхэн удхатайгаар үнгэргэдэг байгаабди. Түрүүшүнхиеэ үнгэргэхэдэмнай, зуунхаа үлүү зон сугларшоо һэн. Харин бидэнэр оройдоол 80 хүнние хабаадуулха аргатай байшообди. Иимэ ехэ һонирхол, хүн зоной анхарал татаха гэжэ бидэ огто һанаагүйбdi. Эгээл энээн дээрхээ үндэхэлэн, арадайнгаа һонин заншалта наадануудые саашань хүгжөөхэ талаар тусхай Федерацii байгуулха тухай бодол түрээ һэн. Федерацимнай «Буряад Республикин арадуудай заншалта наадануудай» гээд нэрэтэй. Тиймэхээ бидэнэр гансал буряад арадай заншалта наадануудые дэлгэрүүлхэ бэшэ, харин Буряад оронийнай дэбисхэр дээрэ ажагуудаг бусад арадуудай наадануудые хүгжөөхэ гэжэ фестиваль наадануудые үнгэргэхэ һанаатайбdi. Харин “һээр шаалгамнай” энэ хүдэлэөндэмнай, ерээдүйдэхэхэ ажалдамнай анха түрүүшүн тулхисэ боложо угэбэ гээшэ.

Мунөө бүхын дээрэнь абаажа хараха болоо haas, Олимгийн худалдэхэндээ гэхэгү, али олимгийн наадануудай программаад орохон спортын зүйлнүүдтэг гол анхарал хандуулагдажа, спортын бусад зүйлнүүдтэг анхарал багаар хандуулагдана, мүнгэ зөөрийн баатал багаар үтгэнэ. Арадуудай заншалта нааданууд тухай эндээ юун гэж хэлэхэбши даа. Ганса бага янатанай бэшэ, харин томонуудшье арадуудай заншалта нааданууд мартагдахаа туйлдаа хүрэнхэй. Жэшээлхэдэ, "Федерация этноспорта Республики Бурятия" гээд регистраци гарааха гэхэдэмнай, олон тоото бэрхшээлнүүд, зохицдохогүй асуудалнууд гараад, һүүлэй һүүлдэх хорюул табигдаа. Ушар юуб гэхэдэ, арадуудай заншалта наадануудай дундахаа Rossi гүрэн дотор гансал яхадай хабсагай, мас-рестлинг, нарта дээгүүр нүрэлгэн ба чуваш арадай барилдаан спортын заншалта зүйлнүүд гээд Россиин Спортын министерствын реестр соо оруулагданхай. Тиймэхээ тэдэнэр гүрэнэй зүгтээ мунгэн тэдхэмжкэдэх хүртэхэ, тэрэнэй дэмжэлгэ доро уласхоорондын томонууд мурсыөө үнгэргэхэй аргатай. Харин бусад арадууд өөхэдныгөө заншалта наадануудые гол тулэб өөхэдныг республикануудай, можо, хизаарнуудай засагай зургаануудай, меценадуудай туналамжа абааха эрхэтэй. Энэ буруу, дутуу байдалые захаха, дүүрэнтүүлэх

талаар мүнөө бүхы тээ ажал ябуулагдана. Бидэшье оролдосо гарганабди.

- Мүнөө үнгэргэгдэхэ фестиваль ямар гол зорилгонуудтайб?

- Гол зорилгоны хадаа түрэл арайнгаа хэр угнаа аважаа ябанан ёнозашал, соёл болбосорол нэргээхэ, хүгжөөхэ, олоной дунда нэбтэрүүлхэ болоно. Мүн тиихэдэ архи тамхи хориулха, олон зониие, илангаяа ургажа ябанан залуушуулье, спортдо дуратайгаар хүмүүжүүлхэ гэхэн удхатай.

- Хэмжээ ябуулгануудайтнай зорилгонуудай дунда тус Фестиваль хүдөө аимагуудта мал үдхэхэ, үсхэбэрилхэ хэрэгтэ туха хүргэхэ үүргэтэй гэхэн гаршаг байна. Энэ юун гэхэн үдхатайб?

- Манай бодомжилгоор, “һээр шалган” хадаа мал үсхэбэрилгэтэй сэхэ холбоотой байна. Мүрүсөөндэ олон һээр табигдaa haa, адuu малаий нилээд һайн үдэжэ байнаай тэмдэг. Мүрүсөөн дээрэ эгээ олон, һайн шанартай һээр табиан хуниие нютагтай зон заал haa, хүндэ хайрада хүртөөхэ. Энэ хүн хадаа адuu малаа һайнаар хаража, хойнононь найжалжа, үдхэжэ шадаан байна. Хүл дээрээ бодонхой, газар дээрэ бэхижүхөөр тогтонхой гэжэ ойлгохоор. Бусад нютагаархидтаа жэшээ бэшээ аал? Олон зоний досоо адuu малаа энэ жэл үшөө һайнаар харууhalжа, тэжээжэ, олон болгох хэрэгтэй гэнэн мэдрээл түрэхэ. Шаналтайн гэхэдэ, Худөө ажахын министерствэдэ фестиwalь үнгэрэглгэдэмний туhalыт гэжэ хандахадамнай, ойлгоогүй. Энэ асуудалдамнай гансал ноёрхог зан гаргана хандаа. Гунзэгы удхыенъ ойлгоогүй. “Яагаад һээр шалган мал үдхэн үсхэбэрилжэ хэрэгтэ туhalха юм?” гээд хэлэнэ.

- Фестиваль үнгэргэхээ үүсчэлтний засаг зургаанай бусад һалбаринууд, олзын хэрэг эрхилэгшэд, бэшэ федерацинуудай зүгфөө дэмжэлтэ одоо гут?

- Нэн түрүүн энэ фестиваль бидэ Бээын тамирий болон спортын талаар республикин агентствэ, ВАРК болон Түнхэнэй аймагай захирагантай хамта үнгэргэнэбди. Олзын хэрэг эрхилэгшэд түнхэнэй. Засагай зүгħөө ба элдэб эмхи зургаануудайшье зүгħөө манине дэмжжэх хүнүүд олон байна. Федерацинуудайшье зүгħөө ойлгонон, түнхэнэй бэлэн байхан харюу олообди. Жэшээлхэдэ, пауэрлифтингын Federaci мас - рестлингээр (бидэ ташуур таталгаар гэнэбди)

Алексей Гыргенов

- Юундэ заал haa, Түнхэнэй аймагай Хойто Гол hyуринда энэ фестиваль үнгэргэхэ гэжэ шинээзбтэ?

- Анха түрүүн энэл һууринай залуушиул эдэбхи үүсхэл гаргахан байна. Нэдэндо жэл тэдэнэр Сагаалганай үедэй аймаг дотороо һээр шаалгаар мурсысөө өхөн үндэр хэмжээндэ олон зоной хабаадалгатайгаар үнгэргөөдэй республикин зэргэ дээрэ гарай гэхэн мэдүүлгэ маанадта оруулаа һэн. Тээрэниине һайшаажа, оройдоол гурван долоон хоног үнгэррэнэй удаа бидэнэр сугтаа республикин мурсысөө үнгэргөө һэмди. Хойто Гол һуурин мунее хүгжэлтынгөө талаар яхалан һайн дүнгүүдье харуулжа, үндэр зорилгонуудтай урагшаа дабшан хүгжэжэ байнхай. Илангаяа залуушуул өхөн эдэбхитэйнүүд. Энэ нютагтгэшэнэ спортын байшан, амяараа шэнэ соёлын байшан баригданхай. Архи, тамхи республика дотор хорюулха талаар урялсан байна. Мэдээжэ кино-режиссёр Солбон Лыгденовэй судаа гарахан "Булаг" гэжэ уран һайханий фильм энэл һууринда буулгагдаа һэн. Энэ хүнгэн бэшэхэрэгтэн режиссёртэй Хойто Голой залуушуул тон өхөн тунаас хүргэнэн байна. Тэдэнэр тус фильмийн гүнзэгүүрүүд худьре абанаараа ойлгожко нютаг соогоо тиймэй бузар ябадалай байдалай үндэхэ һуурине һэндэнхаяха гэжэ шиидэхэн байна. Юундэниймэ холын хараатай, удха шанартай үүсхэл хэжэ байхадань, бидэнэр дэмжэхэгүй гээшебиди. Аймагайшье захиргаан фестиваль үнгэргэхэ гэхэн үүсчэлэгийн нэгэн дуугаар дэмжээ Эмхидхэлэй талаар гарахан асуудал нуудые шиидхэлсэхэ гэжэ бүхыгөөрөө оролдоно.

- Нюуса бэшэ һаань, автомашина гэхэн гол шан хэн тогтоогүй гээшэб гэмж хэлэжээ угыт.

-Энэд ямаршье нюуса угы. Энэ сэнтэй шан Түнхэнэй аимагай захираган тогтоогоо. Аймагай гулваа Андрей Гомбоевич Самариновта шангай асуудалаар хандахадамнай, асуудалгүй дэмжэхэн байна. Бидэ эмхидхэлэй хороонд зүгħөө тэрээндэ ехэ гэгшын баярье хүргэхэй байнабди. Хожом хойшо үнгэргэгдэхэй иимэ фестивальда гол шан машина байхагүй. Юуб гэхэдэ, Хамба лама Дамба Аюшевтэй хөөрэлдэхэдэмнай, хожом шан барюулхадаа, адту малаар гү, али хонин hүрэггөөр үгħө� ha, hайн гэжэ хэллээ. Нээрэшье, "hээр шаалга" гэхэн мурсыөмнай худөөдэ адту мал яагаад үдхэхэб гэхэн асуудалда тодо харюу үгэнэ бэшэ гү?!

- Ямар дүримүүдээр мүрысөөн үнгэргэгдэхэб?

- Иймэ фестиваль-мурысөөн оройдоол хоёрдохиёо үнгэргэгдэжэ байна гэжэ бу мартая. Тиигбэшье хэды тоосолдоо, арсалдаашье haа, нэгэ шиидхэбэридэ ерэжэ, тусхай нэгэ дуримтэй болообди. Һээр шаалгамнай спорт бэшэ. Тиимэхээ тэрэниие спортын хэмжүүртэ, тэрэнэй уйтан дуримүүдтэ бу оруулая. Буряадуудта урдань сэкунда, метр гэхэ мэтэ дуримүүд наадануудта угы байнан юм. Хэн турүүн гүйжэ ерээб, хэн эгээ холо, мэргэнээр шэдээб, харбааб - тэрэ шүүгээ, барилдаанда хэн түрүүн бээш шоройдуулааб - тэрэ шүүгдээ. Манай мурысөөндэ жээрэб таталгахаа бүхы юумэн дулдышдаха. Жээрэбэй ёнгоор хэндэ ямар һээр тушаалданаанхаа болохо. Бүдүүн нарин, уга, богони һэер - жээрэбэйл табисуур. Зүгөөр тусхай дуримүүд заал haа, байха. Хабаадагшад тэрэниие заатагүй баримталхай ёнтоий. Команданууд тэрэ дуримүүдтэй танилсанхайнууд. Жэшээлхэдэ, хэрбээ командын хэн нэгэ гэшүүнэй архи уугаа haань, команда мурысөөнхөө гаргагдана. Хороултай газар тамхи татаа haа, очко хороогдох гэхэ мэтэ дуримүүд байха. Үшөө тиихэдэ “һээр” гэжэ угын талаар олон асуудалнууд гараа. Энэ асуудал шинидхэхын тутаа билэнэр эрдэмтэдтэй зүвшэн хэлсэхэн байнабди. Нюотаг хэлэн бүхэндэ энэ уга вөрынхээр үгуүлэгдэнэ. Мурысөөнэй Түнхэнэй аймагта болохо хадань, эндэхий нюотаг хэлэнэй маягаар “һээр” гээд хэлсэебди гэхэн нэгэ шинидхэбэридэ ерээбди. Хэжэнгэ гү, али Хоридо үнгэргэгдээ haань, “һээр” гээд нэрлэхэбди. Оихон олтирог дээрэ болоо haань, “ниер” гээд үгуулхэ ёнтоийбди. Программа соо дээрэ хэлэгдэхэн наадануудhaа гадна “Зэгтэ аба” гэжэ нэртэй агнуури хэлгүүн зарим зүйлнүүд (ургээлгэ, һуурдалга) олоной үзэмжэдэ харуулагдаха. Энэниие үнгэргэхэ асуудалнуудтамны тухын эрдэмэй доктор Сэсэгма Гындэновна Жамбалова түнхээр гэв. Хойто Гол нюотагай ангуушад сэгнэшгүй зүвшэл заабаринуудые маанадта үгэхэн байна. Тэдэн өөхнөдөө агнуурида тухеэрэлгүн, Хангайда сэргжэм үргэлгүн, агнуури ябуулгүн зүйлнүүдые харагшадай үзэмжэдэ табиха. Мун тиихэдэ уран найхан концерт харуулагдаха.

- Ямар нэгэ өөрын түүхэтэй
һэернууд бий гү?

-Тиймээ юурнууд, үнэхөрөөшье, байха. Жэшээлхэдэ, Аргадада 4 жэл соо хухалагдаагүй һеер байха. Харин Ахын аймагта 25 жэл соо хухархые мэдээгүй һеер байна. Нёдондо жэл һеерэн эзэн хухалжан хүндэ һарлаг шан табяа һэн. Теэд тиимэ хүн олдоогүй. Энэ удаа олдохо бээз гэжэ найданабди. Хойто наадануудта эгээн удаан тэсжэн һеерэй эзэдтэ шан ба-рюулхые хараалхабли.

Допсөн ГЕРГЕННОВ

АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ДЕПУТАТ БАИР ЦЫДЕНОВ БУРЯАД ХЭЛЭН ТУХАЙ

Буряад Республикин Арадай Хуралай түүхэдээ эгээ залуу депутат түрүүшүүхиээ бии болоо гэж Баир Цыденов тухай Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудаи, үндэштээдэй асуудалнуудай, залуушуулал политикин, нийтийн ба шажан мургэлэй нэгэдэлнуудэй талаар комитетдэй түрүүлэгшэ Цыденжав Батуев хэлээ бэлэй.

Үнэхөөрөөшье, Баир Цыденов 28 наандаа үндэр албанай дэбжэлтэ хэжэ, засагай дээдны зургаанда бүхы буряад арадайнгаа хуби заяа шийдхэх аргатай болонхой гэбл, алдуугүй. Энэ залуу хүнэй ямаршье хараа бодолтой, ямар эрдэм мэдэсэтий байынен олон зон мэдээгүй, тухайлаашьегүй хабди. Зүгөөр, наяхан ажалай хэрэггээр Арадай Хуралай комитетдэй гэшүүдтэй Хорин аймаг ошоходоо, энэ хүнэй һонин һанамжаа, хараа бодолнуудтай танилсаад, олонийтэдэ мэдүүлх гэж бодобоб.

Хоридо сугларсан Хори, Хэжэнгэ, Яруна аймагуудай түлөөлэгшэдтэй хэгдэхэн уулзалгадаа Буряад хэлэн тухай хуулиин проектнүүдтэй танилсаан, зүвшэгдэхэн байна. Олон хүн һанамжатаяа хубаалдаа, харин депутат Баир Цыденовэй хэлэхэн һанамжануудые онсолон, эндэ мүнеэ дэлгэхэмни.

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ХҮГЖЭЛТЭ ХУУЛИНДАА ДУЛДЫДАХАГҮЙ

Юундэ миний үетэн буряад хэлэ мэдэнгүйб. Эндэ бүхы зоболон хадаа бурядуудад түрэлхи хэлэндээ хандасаанаа дулдышдана. Юундэб даа бурядуудад угайнгаа саашанхи үри хүүгэдтээ хэлээе дамжуулхаяа һанаагүй. Би суг нургуулида һураан үетэнөөрөө буряадаар хөөрэлдэж шададаггүй. Тэдэмни ойлгодогшыгүй. Зүгөөр гэртэхидын өхэ һайнаар буряад хэлээе мэдэдэг. Би Москва хотод дунда нургуулиингаа һанаан өхэнхи хуби үнгэргөөб. Эжмын нийтийн гансал буряадаар дуугардаг һэн. Эндэ нуралсалай системэ гэмтэй бэшэл даа.

Хүүлэй үедэ буряад хэлэ шудалхаа, хэрэглэхэ талаар ехэ хүдэллөөн һайн тээшээ ябуулагдана. Миний үетэн бүхы буряд юмээр һонирхоно, дуугархые оролдоно. Энэхүү хадаа арад зон хэлээе шудалхаяа эрмэлзэнэ, оролдоно гэж гэршэлнэ. Байдал һайжаржа, хэлэнэй хүгжэлтэ урагшаа дэбжэхэ эхилбэ, энэ шухала. Хэлэн ажабайдалда хэрэгтэй болобо, гүрэн засаг эндэ хубитаяа оруулж, хэлэ шудалха арга боломжонуудые арадтаа олгуулха ёнотой.

АЛДУУ БАГАХАН ЮУМЭННЭЭХ ЭХИЛНЭ

Хүн бүхэн үүдэндэ бэшээтэй "тулхитата" гэхэн үгэнүүдтэ хүхилдэн. Иигэж буряад хэл бүхы арадай ажабайдалда нэбтэрүүлэгдэн гэж омогорхоноби. Тээд эдэ үгэнүүд баал буруу оршуулалтатай. «Тулхи- толкай, тата-тняни» гээд оршуулагдадаг ха юм. Харин «на себя» - өөр тээшээ, «от себя» - өөрөө гэж ойлгосотой бшуу. Имэнүүд алдуунуудаа эхилээд, томо, заһашагүй алдуунууд хэгдэн ха юм.

БУРЯАД ХЭЛЭН ЗААБОЛ ҮЗЭГДЭХ ЭӨТОЙ

Хуули гээшэ хэлэнэй дүрим ха юм. Тиймэхээ гүрэнэй тодорхойлолгоор нургуулинуудаа тараагдаха ёнотай. һайн дураар үзэх гээш буруул даа. Жэшээн, «үхижүүд, химик болохогүй haas, хими бу үзэгтий» гэхэн шэнги. Тээд мүнөх хэншье мэдэнгүй ха юм, энэхэн үхижүүн томо болоходоо, хэн болох? Буряад хэлэн хэрэгтэй гү гэж гэртэхин шийдхэхэ, һүүлдэн томо болоод, үхижүүн зобохо бшуу. нургуулида үзэхыемнай баалана. Үзөгүй haas, гэртээ ошоходомнай, гэртэхин һарааха, тиймэхээ үзэхэл баатай болоно бшуу. һүүлдэн хэдэн жэл болоод

мэдэн гэхээнь, түрэлхи хэлэниин тон хэрэгтэй байжаа байхад. Тиймэхээ һайн дураар үзэх гээд асуудал табижга болохогүй. Буряад хэлэ үзэхэдэ, үондэхэдэй, харин хэрэгтэй гэж элирүүлх шухала.

ФЕДЕРАЛЬНА ХУУЛИ ХАРША БАЙБАЛ, ЗАЊАКА, ТААРУУЛЖА БОЛОНО

Ямар нэгэ өөхдтээмий хэрэгтэй хуули баталхадаа һанахадамнай, федеральна хуули харша, haalta байбал, тэрэ хуули һэлгүүлхэ, ондоо болгох тухай мэдүүлгэ хэжэ, федеральна эмхинуудтэ хандажа болоно гээд мартаха хэрэгтүй. Федеральна эмхи хадаа нэгэ һангин шүтөнэй нургаал бэш ха юм.

“Эрдэм нуралсал” тухай хуули баталагдахадань, олон депутатууд зүбшөөлөө үгөөгүй һэн. Федеральна хэмжээндэ өөхднүүгээ һанамжаар алишье сагта хандажа, хуули һэлгүүлжэ болодог юм. Юундэ бидэ томо регион байхан аад, өөхднүүгээ тиимэ доро табиха болонобиби.

Хэрбээд федеральна хуули соо нэгэ юмэн буруу бэшгэдээд, манай эрхэ сүлөөдэхарша болоболь, энээн тухай бидэ мэдүүлхэ ёнотойбди. Энэ сепаратизм бэшэ, харин хуули тогтоолгын, хуули байгуулалтын журамайл ажал гээшэ. Энэтнай регионуудай парламент яагаад ажалаа ябуулнаа, хайшан гээд федеральна засагтай ажалаа харисалдан ябуулхаб гэж Конституции ба бусад хуулинуудаа бэхижүүлэгдэнхэй бшуу.

Тиймэхээ федеральна стандарт зүбшөөнэгүй гэж баримталан байхынгаа орондо федеральна засаг зургаантай ажал ябууляял.

ХЭЛЭ ХҮГЖЭӨЛГЭДЭХ ХҮДӨӨ НЮТАГАЙ ҮҮРГЭ ЕХЭ

Түрэл хэлээе алдаан ушарай үшөө нэг гол шалтаг хадаа хүдөө нютагуудай һандарал болоно. Заншалтаа ёхороор хүдөө нютагтаа түрэлхи хэлэн хүгжэн налбардаг ха юм.

Хүдөө нютагуудаа хонин түрэхөөр хурьгаяа голоходонь, хонишон хониёо

тээгэлжэ, “Тээгэ-тээгэ” гэж дуу дуулдаг һэн. Энэхүү хадаа хүдөө ажайхын экономикодо ехэ нүлөө үгээг байгаа, малай тоо хородоггүй, малай тоо хадаа һайнаар ажалланхадаа дулдышдана ха юм. Зүгөөр, ямар нэгэ хуули, тогтоол дээрэ “хонишон тээгэ гэж дуу дуулаха ёнотой” гэж бэшээтэй бэшэ ха юм? Энэтнай соёл, заншал ха юм. Иигэжэл эдэ хүдөөгэй зонноо хүдөө нютагуудай хүгжэлтэ дулдышдана. Эндэ хүдөө нютаг хүгжөөхэ шухала. Хэлэншье өөрөө хүгжэшэх ха юм.

Иимэ бэрхэр буряад хэлэ, ёхо заншал мэдэх залуу депутатадаа ухаансар һанамжаа мэдүүлгээнүүдье шагнаад, суглаандаа хабаадагшад альга ташалгаар дэмжэбэ.

Цыргэма САМПИЛОВА.
Авторий фото.

Захааминай лама- Арадай Хуралай депутат

АРАД ЗОНЙНГОО АША ТУҮАДА ШАРМАЙНХАЙ

Ажабайдалай юрьеэн соо ядарха, тулихаа сагтаа Абидэ бурхандаа ханданабди. Үнэн сэдыхэлнээ үзэглэжэ, лама багшадаа мургэжэ, гай баршаднаа, муухайхаа, бузарнаа һалажа, зүрхэ сэдыхэлнээ тэгшэлнэбди.

Захааминда Молон ламбагай мэдэхэгүй хүн гэж байхагүй. Хододоо хүн бүгэдээ түнхаяа хүргэхэ гэжэл ябадаг Баир Бимбаевич Цыденов 2013 оной сентябрьин найманда Арадай Хуралай депутат болоо. Энэл урдаа хараха ламамнай олоной түлөө оролдохоо, улад зонойнгоо зол жаргалай тулдаа шармайхаа гэж этигэжэ дэмжжэн бидэ, олонийтэй зон, ехэ нүнгальтын тулалдаанда дийлэжэ гарахадань, урматай, хүхүүтэй байна. Джампа - Монлам ламбагаймнай нүнгальтын дүүрэхэнхэй хойши түрэл Буряадтаа, Захааминдаа, арад зондоо түхалхаа зорилготой депутатадаа ажалаа шармайхаа ороо.

Баир Бимбаевич Санагынгаа нургуулиин олонийтэнтэй гэшүүн, нютагтаа “Эрэн гурбан наадан” болон

бэшэшье олон хотонуудаар, Монгол, Сири, Хитад, Энэдхэг, Германи гүрэнүүдээр ябажа, уласхорондын ехэх хуралдаануудтаа эдэбхитэйгээр хабададаг.

Бүхы Захаамин аймагай арад зон Молон ламбагайдадаа һүгэдэн, зүрхэ сэдыхэлнээ тэгшэнлэбди.

2009 ондоо аймагайнгаа Депутадуудай соведэй 5-дахи зарлалай депутат байхадаашье, бүгэдэ зонойнгоо ажайбайдалые гүнзэггээр ойлгодог болонон, бултанай түлөө оролдог зангаараал Арадай Хуралай депутатадаа ажалаа өөрынгөө хубитые оруулж эхилээ.

Эрдэмтэн Дымбүү, Нимбуу һаарамбанарай зээ, Баир Бимбаевич түшмэл ноён, баян болох гэж һаналгүй, харин Арадай Хуралай депутатадай, засаг зургаанай ажалаа, арад зондоо түнхүргэжээхэйнэйн лабтай.

Арадай Хуралдаа “Гражданська платформа” гэжэ политическ партияа ганса депутат манайшье Утаатын

нургуулидаа өөрынгөө хубитые, депутатадаа программын нэгэ хуби бэлүүлжэ бэлэг болгон, компьютерна тааг (тон һүүлшын шэнэ оньон түхээрэлгын 9 компьютер, проектор экрантаяа ба принтер) үгээ.

Энэ үедэ хүндэтэй лама Санагаа нютагтаа Согчен дасанай барилга эршэм эрхилжэ, ехэ ажал ябуулж байна. Мүн тишидээ манай Захааминай аймагаа гурбан хубараг хүбүүд Энэдхэг гүрэндэ нурадаг юм. Саг үргэлжэ, Баир Бимбаевич тэдэнэртэ түнхүргэжэ, дэмжжэ байдалдаг.

Эржена ТАРБАЕВА.
Захааминай аймагай Утаатын дунда нургуулиин директорэй нуралсалай талаар орлогшо “Утаатын” хүдеөгэй нүүрингэй өөхднэйн хүтэлбэрийн Соведэй депутат.

Цыргэма САМПИЛОВА
оршуулбаа.

ЭСЭГЭ ОРОНОО ХАМГААЛАГША

Эсэгэ ороноо хамгаалхын түлөөдэ, Эзэрхэг дайсанаа илахин түлөөдэ Эхэ ороноо хамгаалагша тэмсээл даа, Эрэлхэг гаргаад, эсэшье haas, тэсээл даа.

Эсэшье haas, генерал, рядовой Эхэдээ тангариглан дайлалдаа бэлэй. Эсэгэ ороной захиралтаа хаагаад, Элдэб газар ороноор ябаа дайлалдаад.

Хамгаалагша, эрх сүлөө асарагша, Хари арадуудтаа һайнаар суурхуулагша

Совет, российн сэргэгшэ, Социализм хамгаалаад ябаал даа илаад.

Российн хамгаалагшада, бултандада, Арадуудай эб найрамдалай буюндаа Алдар баяраар суурхуулмаар сэргэшэднай,

Амгалан тэнюунээр сахиг лэ байдалыемнай.

Түмэн-Доржи ДОЛЖИТОВ.

2014 оной февраль.

Сагаалганий һайндэр - Буряад орондомнай

"САГААЛЖА ЕРЫТ МАНАЙДАА, САГААН ЭДЕЭГЭР УГТАХАБДИ"

Февралин 13-ний янгинама жабартай хүйтэн үдэр Ивалга үүринд Сагаан һарын баяр наадан үнгэрбэ.

- Баян Тугад нахюултай Ивалга һайхан нютагтаа та бүгэдэниие уринабди. Хүрэж ерты манайдаа, хониной төөлэйгээр хүндэлхэбdi, сагаалжа ерты манайдаа, сагаан эдеэгээр угтахабди... - гэхэн энэрхы һайхан үгэнүүдээр Сагаалган эхилээ. Гильбэрын, Гурульбын, Ивалгын, Доодо Ивалгын, Оронгын болон Сотниковын - хамтадаа зурган хүдээгэй байгуулгануудай гульваанар, соёлыи ажкалшад, хатаршад, дуушад болон фольклорно ансамблнуудай гэшүүд сугларжа, гэрэлтэ үдэрэй туршадаа бэлигээ харуулхаа мүрүсэбэ. Сагаалганий өхөнхи наадан газаа, үйлсэдэ үнгэрөө. Тэндэ сугларгаша хүн зоной яха мусын гол хүрэтэр хайрахаар хүйтэн байбашье, ехэл хүхүүтэй, дорюун зугатай һайндэр үнгэрбэ. Дуун хатар, һээр шаалган, түүдэг тойроод ёхор, канат, модо таталган, эдээ бэлдэжэ, сэгнэлтэдэ табилган...

һайндэрэй эхиндэ Ивалгын аймагай гульваа **Бимба Дымбрылов** үнгэрэнд жэлэй дүнгүүд тухай, ороон жэлэй ажал тухай хөөрөөд, хүн зоноо халуунаар амаршалба. Ивалгын дасанай **Ганжуур лама** сугларгаша арадаа арюухан һайндэрээр баан амаршалаад, ёхо заншалаа, хайратаа эхэх хэлзээ хэзээдэшье орхингүй, Этигэлэй Хамба-ламын үршөөл доро амгалан тайбан, бурхандаа мүргэжэ, бүянтай ажаауухыен үршөөбэ.

Районой хүдэөгэй поселенинүүд уран бэлигэй, дуун хатарай хүсөөр өөхнэдийнгээ ажал харуулба, зурхэ дохолгомоор үзэсхэлэнтэ һайхан үгэнүүдээр нютаг нугануудаа магтаба. Үйлсэдэ носоонон түүдэгэй дулэтэмэ гал тойроод, хүгшэн залуугүй, ордотоёо, буряадтаяа, ондоо олон янатантаяа хамтаа бултадаа ёхорхлоожо, хулнэ налнан болотороо хүхилдэн хатаралдаба. Аймагай соёлыи ажалшад Ирина Шагдурова Зоригто Самбоев хоёр буряадааршье, ордооршье адли һайханаар үянгатаа дуунуудаа дуулан, һайндэрэй ябуулга аргамжалан, ехэл гоёор үнгэрэгбэ. Тэдэнэй хажуугаар Улаан-Үдээс үргиданан мэдээжэ артист, соёлыи гавьяатыа хүдэлмэрилэгшэ Гунзэн-Норбо Гунзынов баан гоёор, үнан дээрэ үрмэ тогтоохо аргатай гэхээр, холшор үгэнүүдээ буряад-ородоор холин байжа, шог зугаатайгаар мүрүсөөнүүдые үнгэрэгбэ. Канат таталган, альгандыа багтахаа модохонуудые таталган, һээр шаалган - ёстой эрэшүүлэй нааднууд олон харагшадые суглувуба. Залуу, нахатайшие эрэшүүлэй шандаахаа шангадуулан, хүсэ тамираараа буляалдан байхадан, эзэлүүдгүй ухаандам Владимир Петоновой шүлэгэй мүрнүүд ороо бэлэй:

...Хоритойдоо,
горитойдоо –
улаан гүрөөнэн наанан,
улаа олонон хана.

Авторийн фотографи

**Урдань – байдалай талмай, урма зоригтой шармайн, урагшаал мэдээдэг зүдхэхөө.
Ухаан бодол, зүрхөө гамнахые мэдэхэгүй, юрэдөө.
Хорин дээрээ зугаалдаг, холшор һанаа һанаалдаг, золоороо золголдодог, хубяараа холболдодог.
Эрийн мяахан залуудаа, эрьеын мяахан халуундаа!
Улаан гүрөөнэн – найдал - урдань!
Гушатай эрийн ябадал – гунан хараа азарга.
Галабыешье гурбаа эрьеэд, гургалдай мэтэ жэргээд, голхороо гэжэ байхагүй, собхороо тэды – айхагүй, солбон, мэргэн, энхэ, сохом элүүр гэхэ.
Гушан дээрээ добтолонхой, гурбан һанаа согсолонхой, хубуутай боложо хүдэржэхэ, басагатай боложо бардамлаха.
Гушан наанай хүсэл - гунан азаргын хүсэн.
Дүшэн наанай дээжэ - дүлээтэ сар гээшэ.
Дүшэн дээрээ - мүшэн дээрээ – дүлэ гараса хүдэлжэ, дунгяартараа байдал түгдэлжэ, дайдын дэрхэ эдлэжэ, далайн мирилзаа эблэжэ, байхые бала барика, хэбтэхье хэмхэ даража, баахаа ханадаг, бааяа хүсэдэг.**

Бууза хэлгын мүрүсөөн эгээн түрүүшүнхиеэ газаа, үйлсэдэ үнгэрбэ. Хорёод гаран градусай янгинама жабартай нюсэгэн гараараа бууза мушхажа, нахы һалаг мүрүсэнэн намгад, басагад ехэл дорюун, зүрхэтэй байбал даа. Тэрэ буузын һүүлдэнь шанагдаад, "Эдеэмэр Гомбо" мүрүсөөнээдэдигдээ. Бага саг соо хэн эгээн олон бууза эдихэб гэжэ мүрүсөөнэдэ үхибүүд, намгад, эрэшүүл хабаадаба. Бага үхибүүдэй ба эрэшүүлэй бууза эдихын хаража байхада, ехэл хүхүүтэй, урматай байба, харин намгадай яаран, ханхай байжа эдихые харахада, ехэл һанаа зоборитой, энээдэтэйшие байба.

Соёлыи байшан соо шагай наадаар мүрүсөөн үнгэржэ, багашуулай хүлгээн, бахархан баярлаан, шаг шууян болобо. Буряад арадай балшар хүүгээдэй абдараай баялиг болохо шагай наадан гэжэ шэдитэ наадан бии. Хони ямаанай үе мусын шэметэй яхан гүүлэжэ, араата шүдэндэ ялартараа мэргүүлхэ ямбатай ха юм. Тэрэ шагаймийн юрын яхан бэшэ, табан талааань табан удхатай, нэртэй: тэмэн, үхэр, морин, хонхо, бүхэ һүбарюулан шагай зогсоожо, заримын гүйдэлшэ хүлэг болгожо, нааданай ёхор тэдэнэй норижо, наараа буляалдан, мори урилдаахаш. Шэрдэгээр тараан хаяжа, шадаанийн шагай няялхаа, шадаагүйн нюнаа аршаха гэжэ, шарьяса энээлдэн, няялалдаахаш. Шагайнуудаа дээшэн шэдээд, тодон абажа, альгандыа багтаажа ядан, абяастаа наадандаа зүрхөөрөө орон, баахархан һүхирэлдэн, шагай шүүрэхэш.... Түрэл арадайм хүүгэнэй наадан... Годонон түүлмагаар дүүрэн, ахахаа дүүдэ, абаахаа бүүбэйдэ үгтэн, гэрнээ гэртэ, гал гуламтын ошо хубаан, гархаа гар дээрэ, халуун альганай дулаа тараан, хүн бүхэндэе баяр асархан, балшар наанай наадан мүнөе болотор ерээ ха юм даа гэжэ ехэ баясааб.

Харин бүхын мүрүсөөнэн һүүлээр Ивалгын аймагай соёлыи байшанда Сагаан һарын концерт-наадан үнгэрөө. Сагаалгандашарамдуулагдаан гэр бүүн болон "Баатар-Данзана" гэжэ мүрүсөөн айхабтар нонирхолтойгоор үнгэрбэ. Энэ концерт-наадан бүхын талаа гоё байба. Тээд болонон юумэ нэрэ һүрагүй гансал магтажал байхада, урматайшие ha, нүгөө талаараа, урагшаа урадхалгүй, Ѹөдөө ургасагүй гээд, нэгэ жаа дабирхай оруулхам. Концерт-наадаяа үнгэржэй байхада, тайзан дээрэхээ гансал ордоор соносхожо байхадань, ехэл гайхалтай байба. Хоёр наадаа хутэлэгшэдэй нэгээнииншье ha, буряадаар хэлэхэ аргагүй байгаа юм гу даа? Илангаяа зал соо хэнхинь буряадууд сугларшоод байгаад... Тээд эхэх хэлээ тоонгүй, ехэ гоёор ородорлон байхадаа, айхабтар үндэр соёлтойби гэжэ ухаангүй омогорходог буряадууд ха юмбиidi даа, хайшан гэхэ... Харин ямаршье ехэ ноён гу, или ород арад гу, маанадые буряадаараа бу дуугаргыт гэжэ хашаагүй - Ѹөнөдөөл, Ѹөнөдөөл... Тэрээнхээ гадна, Буряад ороной Толгойлогшо Вячеслав Наговицын ѿрөө буряад хэлэе дэмжэгты,

олон зон соо дэлгэрүүлгын ажал ябуулха тухай нэгтэ бэшэ хэлээ һэн.

Ивалгын аймагай соёлыи баяншалгын таагыгы даагша **Людмила Данзанова** ажал, олон тоото хэмжээ ябуулгагнууд тухай хөөрөөд, буряад хэлээ дээшэн үргэн, буряад уран зохёллоо, уран зохёлшодоо хүн зоноо мартахагүйн тутаа тусхайтаа ажал ябуулха байгаади гэжэ тэмдэглээ. Литературна уулзалгнуудые үнгэрэхэ тухай баан хэлсээбди. Арадай поэт Алексей Бадаевай наанай нүхэр Цыжип Очировнатай тэндэ уулзааб. Шүлэгшэ нүхэрэнгэе нангин дурсахаалда зориуулан, Цыжип Очировна шэнэ ном - А. Бадаевай шүлэгүүдэй суглувубари нёдондо жэл гаргаа һэн. Мүн аймагай билиотекэдэ поэдэй тусхайтаа булан нээгдэнхэй юм.

"Сагаан һарын гэрэл" гэхэн Ивалгын районой зургаан поселенинүүдэй мүрүсөөнэндэ "Иволгинское" үүрийн бүхын талаараа, соёлыи, тамирайшие талаар эгээн бэрхэ гээ тоологдоод, нэгэдэхи үүридаа гаража, сэнтэй шанда хүртөө. Поселенин гульва Виктор Очиров хоёрдохи болзороо хүдэлжэ байна. Виктор Цырендоржиевич арад зонойнгоо ажабайдал һэргээхын тулөө ехээн ажал ябуулдаг гэжэ нютагайнь зон хөөрөө һэн.

Шэнэ жэлдэ Ивалгын аймагай олон нютагуудаар ябажа, захиргаануудай ажалтай, арад зоной ажабайдалтай танилсажа, олон нонин мэдээслнүүдые буряад хэлэн дээрэ үргэдэг арадай сонин "Буряад үнэндөө" гаргажа байхади.

Байра БАЛЬБУРОВА.

Сагаалган - 2014

най толгойлогшо Ананда Цыдыпович Дондоков узгабажа, Сагаалганай найндэрээр нютагайхидаа амаршалхадаа, үнэн зүрхэнэй баяр баясхалан, гүн сэдьхэлэй арюүн найхан хүсэлэн тогтоожо абаад, айл бүхэндэ амгалан тэнюун, элүүр энхэ, баян дэлгэр байдал хүсөөд, зол жаргалтай үүхье, бурхантай буятай байхье, алтан тоонтоёо арюунаар сахижя ябахье бултанаа үреэз.

Үнгэрхэн жэлдэх хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор болонон Лариса Батоевна Бадмаева, түүхэн эрдэмэй докторой зиндаадаа хүртэхэн Вера Цэдашиевна Лыксокова, түрэл

Үнан харагшан Могой жэл үнгэржэ, модон хүхэ Морин жэл гаража, Ага нютагаархид Сагаалганингаа найндэрье февралин 14-дэ Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академичэсэ театр соо эмхидхэбэ. Һарын литээр Шэнэ жэлэй угтамжын һаруул найхан, сароун дэмбэрэлтэй найндэр манай арад түмэнэй оюун ухан бодолой, угай баялигай таһаршагүй хубинь болодог эртэ урдын ён заншалнуудтай юм. Сагаалган зоний зүрхэ сэдьхэлдэ найдал түруулдэг, тэсэбэри олгодог, улзы хутаг тухөөдэг лэ! Аха захатанаа, уг удамаа хүндэлхэ найхан ён заншалаа нангинаар сахиха гүрим заршамаа улад зоной үеөө уедэ дамжуулдаг байнанийн найшаалтай. Сагаан һарыг найндэрлэлгэ хадаа гэр бүлын баяр, түрэл садантаяа, ураг эльгэнтээз уулзажа золгохо хана саг болодог ха юм даа.

Буряад драмын академичэсэ театрт "Мориной соло" гэжэ бахархама гүн удхатай, хужарлан харама концерт-наадаа, найруулга зохёогоод, нютаг бүхэнэй улад зонии урижка, наада зугаагаа дэлгэбэ. "Ага нютагайхидай эблэлэй" эмхидхэнэн энэ найндэртэ хабаадагшад морин эрдэниин соло дуудажа, урмашан баясбаа, согтой хүхүүнээр сэнгэбэ, найрлаба.

Забаралалгын һүүлээр театр тайлан дээрэ уригданаа Ага найман эсэгын тоонто нютагхаа бууhan айлшад бултадаа үзэсхэлэн гоё үнгэтэй магнал тортон тэргүүлдтэй, булган хиисхүүр тооробшо малгайнуудтай. Забайкалийн хизаарий Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, Агын Буряадай тойрогой Захиргаага-

АЛТАН ТООНТОЁО НАНГИНААР САХИЯ!

Ага-Хангилай "Победа" колхозой нургуулиин нурагшадай дунда физике, математикаар олимпиада үнгэргэдэг ВСГУТУ-гай "Самолет ба вертолет бүтээлгүйн" кафедрые даагша, техническэ эрдэмэй кандидат Цыбик Цырендоржиевич Цыдыпов, «Буряад Республикин габьяата тренер» гэхэн үндэр нэрэ зэрэгдэх хүртэхэн алдар солото барилдаашан, тренер Жамса Жалсанович Лхамажапов, Агын Буряадай тойрогоо Буряад Республикаада Саг үргэлжэ байдаг түлөөлэлгэти эмхийн түрүүлэгшэ Батацырен Цыдендоржиевич Даши-

байнаанай түлөө ара талын ажалай ветеранууд Дамба Мижитович Оротовые, олон суута мэргэшүүлэх нурган норион Иван Норбоевич Норбоевые ВАРК-ын Дурасхаалай бэлэгүүдээр урмашуулаа.

БГУ-гай ректор Степан Владимирович Калмыков үгэхэлжэ, Ага нютагайхиды Сагаалганаар халуунаар амаршалба.

Россиин гурэндэ Буддын шажанай яажа дэлгэрүүлэгдэхэн тухай, һүзэгтэйшүүлэй дунда шажан мүргэл нэйтэрүүлхэ тухай, дасан дуган һэргээхэ тухай мэдээсэнүүдье тараа-

балов, бэлигтэй бэрхэ залуу барилдаашан Арсалан Бурджапов гэгшэд Агын Буряадай тойрогой Захиргаанай Хүндэлэлэй грамотануудаар, Дурасхаалай бэлэгүүдээр шагнагдаан байгаа.

ВАРК-ын президент Владимир Романович Булдаев үгэхэлэхдээ, буряад арадай урдаа ехэ габьяатай

ха, ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулха талаар ехэ ажал хэхэнэйнгээ түлөө Агын дасанай шэрээтэ лама Бадма Цыбиковэй тогтоолоор сурвалжлагшад Бата-Мүнхэ Жигжитов, Бата-Мүнхэ Зыдрабын, Дарима Жамсоева, "Замбала" дуганийне эрхилэгшэ Надежда Цыренова, музын хүдэлмэрилэгшэ Байра

Санжижабон, барилгашан Владимир Жалсараев, архитектор Баяр Балдоржиев, "БИКС+" гэжэ компанийн генеральна директор Ринчин Лубсанов "Агын дасанай" ("Дэчен Лхундулинг") 200 жэлэй ойн баярай медальнуудаар шагнагдаба.

Агын Буряадай тойрогой делегациин ерээд байхада, элдэб асуудалнуудаар Агын тойрогой Захиргаанай болон Буряадай Гүрэнэй университедэй хоорондын хэлсэндэ гар табигдаба. Буряад орондо нютагай нийтийн өөхэдийн хүтэлбэри (ТОС) байгуулгын ямаргаар бэлүүлэгдэжэ байхантай тэдэнэр танилсаа. Улаан-Үдийн дээдэ нургуулинуудтаа нурадаг оюутадтай уулзажан байна.

Һүүлээр Агын аймагай "Этигэл" гэжэ фольклорно ансамбль, хүүгэдэй "Тэршээхэн унаган" гэжэ ансамбль, Ага нүүринай оюутадай "Сансара" ансамбль, ялаг дээрэ наадагад басагадай ансамбль, Дулдартын аймагай "Моридой түбэрөөн" гэжэ хүүгэдэй

хатарай бүлэг уран бэлигээ харуулжа, сугларагшадын хүжарлуулба. Хэдэн бүлэгүүд гоё найхан хубсаа хунаар дэлгэбэ. "Сагаан һара-2003" гэжэ эстрадна дуунай уласхонрондын конкурсын лауреат Александр Бороев, Ага нютагтаа алдартай мэдээжэ душан Доржо Болотов болон бусад "Утхан Ононой эрье дээгүүр", "Хабтагай Агамнай", "Жараахайн гол", "Сэдьхэнэб шамдаа, Ага нютаг", "Алтан бууса - Агамнай", "Замай дуун", "Агамнай" гэхэн уянгатаа найхан дуунууд зээлжэ, ая гангата талые хүн бүхэнэй зүрх сэдьхэлдэ түрүүлбэ.

Ингэж Ага нютагаархидай Сагаалганий найндэр баяр зугаатайгаар, согтой хүхүүнээр үнгэрбэ. 2015 ойн февралин 19-дэх хүрэжэ ерэхэ модон хүхэгшэн Хонин жэлдэ уулзатараа баяртай!

Бата-Мунхэ ЖИГЖИТОВ,
Радна-Нима БАЗАРОВ,
сурвалжлагшад.
Зурагууд дээрээ: Агынхийдай Сагаалганий найр нааданай уедэ.

Сагаан нарын амаршалгын концерт

“БУРЯАД ДОЛГИНУУД”

(“АЛТАРГАНА” гэхэн бүгэдэ буряадуудай уласхоорондын фестивалиин 20 жэлэй ойдо)

Иигэжэ зохиодор нэрлэхэн Сагаан нарынгаа амаршалгын концерт тээмэндэ Хитадай Шэнхээн нютаг тоонтотой, аргагүй найхан, ирагуу хонгёо хоолойтой, буряад арадай дуунуудые ханхинуулдаг дуушан, Хүлэн-Буйрай Искусствын институтда, Хүх-Хотын Соёлой болон искусствын университедтэ багшалдаг

“Буряад дуунай гургалдай” гүүлэдэг Согтын Должон хадаа “Алтаргана-2004” гэхэн уласхоорондын фестивалиин Алтан медалин лауреат, Дотор Монголой түрүү худэлмэрилэгшэ, Монголой соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ юм.

Ород драматическа болон Буряад драмын Гүрэнэй академическэ театрнуудта уран бэлигээ харуулжан дууша булэгье халуун альга ташалгаар харагшад, шагнагшад угтанан байна. “Алтаргана” найхан дуугаараа, “Наранай гаран” эхилбэ. Загарайн аймагай Асагадай дунда нургуули дүүргэхэн, хубингиаа концерт тээмэндэ эмхиджэхэн Искусствын колледжын оюутан, Шэнхээнхээ гарбалтай Галсаннимын Гандиг Должон багшадаа зороулжа, олондо мэдээжэ “Эжны шанасан сай” гэхэн монгол дуу бариба, үреэл хургэбэ.

Буряад драмын академическэ театр бэлиг талаантай, онсо шадабаритай дуушан, уласхоорондын болон Сибириин конкурснуудай лауреат Дашима Соктоева тайзан дээрэ уригдажа, “Богдын хоёр занал” гэхэн дууе утаар татан таталуулба.

Буряад зондо ехэтэ найшаагдадаг “Занданхан бүрээтэ ташарууа...” гэхэн арадай дуу, “Налхитайхан намар” гэхэн дуу аргагүй бэр-

Согтын Должон Шанхайн Искусствын университедтэ дуунай факультедтэ һурадаг, бэрхэ дуушан боложо байжан, Улаан-Үдээ болонон “Алтаргана” эдиршүүлэй конкурсын Алтан медалин лауреат Бальжан хүбүүнтээ, мун Шэнхээнхээ гарбалтай бэлигтэй дуушадтай харуулжа, сэдыхэл зүрхыемнаи ханаан байна.

хээр Балдан-Доржын Балдан хүбүүнинь гүйсэдхэжэ, халуун альга ташалгаар үдэшэгдэхэн байна. Согтын Должоной залуу шаби Дугарнимын Долгорма найхан, хонгёо хоолойтой дуушан боложо ябажаанаа гэршэлэн, гоёор дуулажа, олон шагнагшадые жаргуулба. Тийхэдэ Должон багшын шаби, “Байгаль” мэргэжэлтэ театрт мэдээжэ дуушан Бутидэй Дондог-Цэрэнэй дуулалдан дуунуудые бахархан шагнажа, шэнхэнэй шэмэг болгободи. Илангаяа Монголой арадай артист, “Алтаргана” фестиwalийн эхи табиан сута дуушан Дэмбэрэлийн Жаргалсайхан талаантай, табисууртай түрэл арад тухайндай “Буряад зон” гэхэн, “Шэнхээн нютаг”, “Замай дуун” гэхэн дуунуудые үүр жабхалан тайгаар Бутидэй Дондог-Цырен гүйсэдхэхэн байна. Сүхэ, Улзы голнууд, Шэнхээн тухай найхан дуунууд энэ үдэшэ зэдэлээ. “Тоонто” ансамблийн дуулаха дуратай “Сагаан нарын баярта” гэхэн Сагаалганий зохиодон дууе Согтын Должоной Бальжан хүбүүнтээз дуулалдахадань, зал соо сууларагшад баяраа мэдүүлэн, халуун альга ташалгаяа зориулба. Сута поэт Намнанай Сэмжэдэй, Наранбаатарай хүгжэм дээрэ бэшэгдэхэн нютаг (“Дурдамни”) тухай дууе Дугарнимын Долгорма бэлэг болгон баринан байна. Залуу үетэмний, бэрхэ дуушаданай эдэ хоморой дуунуудтань

дуу Галсаннимын Гандиг, Балдан-Доржын Бальжан гэгшэд тэбэрилдэн байжа дуулалдаха, нүхэд зоной хани харилсаа үргэбэ.

Буряад арадай алтан жасаанаа абаан бури урданай дуунуудай концерт дээрэ аргагүй найхан дуунуудые шагнажа байхадаа, залуу үетэмний, бэрхэ дуушаданай эдэ хоморой дуунуудтань

хураха, аялга нугалбаринуудын мэдэхэ, дуулаха боложо, түрэл найхан Буряад ороноо мунөө зун Монгол ороноо үнгэрэгдэхэ “Алтаргана” нааданда дээдэ хэмжээндэ тулөөлжэ дуулалдахай даа гэжэ сэдыхэжэ, баясажа үүргээ һэмди. Шагнагшадайгаа зүгнээ жэнхэн буряад дуунуудаа ханхинуулжа, олон шабинарые үүргажа ябажаан

бэрхэ артистка, Должон багшада, гэр булэдэнь, багшаяа дэмжэхэн зохёхы булэгтэнь Сагаан нарын халуун амаршалга, дэлхэйн бүхы найниие хүргэе, үшөө оло дахин Буряад ороноо ерэжэ, харагшад, шагнагшадаа найхан дуу, концертээрээ баясуулжа байхыен хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Сагаалганай наадан Улаан-Үдийн 56-дахи үргуулида

БАГШАНАР ҮУРАГШАДАА БУРЯАД ДУУ ДУУЛАЖА ҮУРГАНА

Тээмэндэ Сагаалганай найндэрэй концерт харахая Улаан-Үдэ хотынмай аяар холын 41-дэхи кварталдаа оршодог 56-дахи дунда үргуулида ошожо, гайхахын ехээр гайхажа, баясажа ерээб. Юуб гэхэдэ, Хүх мөдөн Морин жэлэй үтгамжын хүндээлэлдэ “Аахарайтайн ёхон заншал” хаража, “Морёор урилдаашадай” найхан хатар “Сэлэнгэ” гэхэн жэшээтэ хатарай ансамблийн (балетмейстерын – РФ-гэй болон РБ-гэй соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ Дарима Найданова) гүйсэдхэхые хужарлажа, олон олон классуудай хоорнуудай буряад дуунуудые ехэ оролдосотойгоор, ордоночтойгоор, хатаран байжа дуулахые бахархан шагнажа, сэдыхэл дүүрэн бусааб даа. Жэшээн, 4-дэхи “Г” классаихид “Сагаан нараар” гэхэн дуу булта дуулалдаха юм. Харин 5-дахи “Д” классаихид хоороороо рэп-дуу дуулан хатарна.

Тийхэдэ 8-дахи “А” классаихид мэдээжэ дуушан Нонна Тогочиевагай дууладаг орёо хүндэ хүгжэмтэй “Дурланаб, инагни” гэхэн эстрадна дуу тординочтойгоор, торон тогтолчийн зохиодор гүйсэдхэжэ, жюриин гэшүүдэй гэллигэбэ. Бишье хүрэтэрээ тэдээнтэй дуулалдаха гэжэ оролдобоб, юуб гэхэдэ, класс бүхэнэй дуулалдан дуунууд самбар дэ-

эрэ компьютерай хүсэ туваар бэшэгдэжэ, тиймэхээ зал соо нийн үүрэдэг шадалдаха, суг хаталдажа, халуунаар альга ташалдажа байгаа башуу. Буряад хубсаанатай басагад, удааны концертын түгэсчэлдэ үблэй, зунаа буряад хубсаанатай багшанар – эрэшүүл, эхэнэрүүд гаража, дефиле-харалгада хойно хойноо нийн “Шэнэ ёохор”

хатарай жэшээтэ ансамбль анхан байгуулжан, тийн олон жэлдэ урматайгаар хүтэлжэ байнаб. Хэдэн үеын үүрэдэг шадалдаха хатаржа эндэ үүраа. Танай зээ Ирина Хамнаева баан багаанаа манай ансамбльда хатардаг, концертнуудэй хүтэлжэш байгаа, мунөө дээдэ үргуулиин оюутан болонхой башуу, - гэжэ тус ансамблийн балетмейстер, РФ-гэй болон РБ-гэй соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ Дарима Доржиевна Найданова эхэ нонөөр хөөрөө һэн.

Дууратай хэлэнэй багшанарай ехэ ажал ябуулжа, бүхы үүрэдэг шадалдаха буряад дуунуудай дуратай болгонон байна. Буряад дуунуудаа булта дуулаха дуратайгид. Заримандаа үхижуудны ажалайнгаа хэшээнтүүдэ буряад дуунуудаа дуулалдаха үүрэдэг шадалдаха байгаа үүрэдэг, багшанараа гайхуулдаг юм. Би өөрөө “Сэлэнгэ” гэжэ нэртэй хүүгэдэй

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Понедельник, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35, 13.05 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.15 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ»
14.00 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» (12+)
14.45 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Д/С «ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ»
16.15 «ОНИ И МЫ» (16+)
17.10, 05.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.45 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ЧЕРНЫЕ КОШКИ»
00.15 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
00.50 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
01.00 Т/С «КАРТОЧНЫЙ ДОМИК»
03.00 Х/Ф «ОСАДА»

«РОССИЯ 1»

- 06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 Д/Ф «АРКАДИЙ КОШКО. ГЕНИЙ
РУССКОГО СЫСКА»
10.55 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯ-
ТИЯ»
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
(12+)

Вторник, 25**ПЕРВЫЙ КАНАЛ**

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.15 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Д/С «ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ»
16.15 «ОНИ И МЫ» (16+)
17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРА-
МИ
19.45 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ЧЕРНЫЕ КОШКИ»
00.20 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.00 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
01.10 Т/С «КАРТОЧНЫЙ ДОМИК»
03.00 Х/Ф «ЧУЖОЙ-3»

«РОССИЯ 1»

- 06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «ТАЙЗАН»
10.20 «УЛГУР»
10.55 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯ-
ТИЯ»
01.00 Х/Ф «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ АФЕРА»

Среда, 26**ПЕРВЫЙ КАНАЛ**

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.10 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Д/С «ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ»
16.15 «ОНИ И МЫ» (16+)
17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.45 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)

ТВ-программа

- 13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ»
18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ГЮЛЬЧАТАЙ. РАДИ ЛЮБВИ»
01.40 «ДЕВЧАТА» (16+)

ТНТ

- 07.00 М/С «ЧЕРЕПАШКИ - НИНДЗЯ»
07.30 М/С «МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ»
07.55 М/Ф «ПРО БОЛЬШИХ И МАЛЕНЬКИХ»
08.05 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (16+). ПОГОДА
08.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ» (6+). ПОГОДА
08.50 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (16+). ПОГО-
ДА
09.00 ИНСТРУКЦИЯ. ДОМ-2. LITE
10.30 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДО-
ВАНИЕ» (16+)
11.30 Х/Ф «ПОХОЖДЕНИЕ ПРИЗРАКА»
13.30, 15.30 Т/С «УНИВЕР» (16+)
14.00, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
(16+)
14.15 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (12+)
14.30, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НО-
ВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕ-
НИЙ» (16+). ПОГОДА
19.15 «СПОРТ-ЭКСПРЕСС» (16+)
20.00 «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
21.00 Х/Ф «ТЕПЛО НАШИХ ТЕЛ»
23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
(16+). ПОГОДА
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.00 Х/Ф «ЧЕЛОВЕК НА ЛУНЕ»

ТИВИКОМ

- 06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30 «ДОМ-2. ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ

- 07.00, 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00 Д/Ф «АКТУАЛЬНЫЙ РЕПОРТАЖ.
ДЕРЕВЕНСКАЯ МАГИЯ»
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
09.30 «ШКОЛЬНОЕ ТВ» (6+)
10.30, 21.00 Т/С «ИГРУШКИ»
11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00,
17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30 «НО-
ВОСТИ ДНЯ» (16+)
11.05 Т/С «ТРИДЦАТИЛЕТИЕ»
12.05 Т/С «ПРИЗРАК ЭЛЕНЫ»
12.55, 20.00 «СТАРТАП» (16+)
13.05 Х/Ф «ЭТА ЖЕНЩИНА КО МНЕ»
15.05 Х/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТО-
КИ»
17.15 «ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ»
(16+)
17.40 «ВАШЕ ПРАВО» (16+)
18.05 «ПРОЕКТ «ПОДИУМ» (16+). ЗУРХАЙ
19.00, 23.30 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» (16+).
ЗУРХАЙ
20.05 Т/С «СКЛИФОСОВСКИЙ»
22.00 Т/С «ВЕРОНИКА МАРС»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАН-
СКИ» (16+). ЗУРХАЙ
02.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ»
(16+)

СТС

- 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30
МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+)
06.30 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТ-
НИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ» (12+)
06.55 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО
ДРУЗЕЙ» (6+)
07.20 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО»
(6+)
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛ-
ШЕБНИЦ»
08.00, 23.15, 01.30 СКЕТЧ-ШОУ «6 КА-
ДРОВ» (16+)

ТИВИКОМ

- 06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,
15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30,
23.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)

ТНТ

- 07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+). ЗУРХАЙ

СТС

- 08.35 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» (16+)
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ

- 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30, 21.00 Т/С «ИГРУШКИ»

- 11.05 Т/С «ТРИДЦАТИЛЕТИЕ»

- 12.05 Т/С «ПРИЗРАК ЭЛЕНЫ»

- 12.55, 20.00 «СТАРТАП» (16+)

- 13.05 Х/Ф «УИМБЛДОН»

- 15.05 Х/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТО-
КИ»

- 17.15 «УТМАТА» (16+). ЗУРХАЙ

- 17.40 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК»
(0+)

- 18.05 «ПРОЕКТ «ПОДИУМ» (16+). ЗУРХАЙ

- 19.00 «ГЕОФАКТОР» (16+). ЗУРХАЙ

- 20.05 Т/С «СКЛИФОСОВСКИЙ»

- 22.00 Т/С «ВЕРОНИКА МАРС»

- 23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАН-
СКИ» (16+). ЗУРХАЙ

- 01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ»
(16+)

СТС

- 07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55,
21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50
МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

- 06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+)

- 06.30 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТ-
НИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ» (12+)

- 06.55 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО
ДРУЗЕЙ» (6+)

- 13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»

- 14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

- 16.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ»

- 18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12»

- 19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)

- 21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»

- 22.00 Т/С «ГЮЛЬЧАТАЙ. РАДИ ЛЮБВИ»

- 01.40 Д/Ф «ШИФРЫ НАШЕГО ТЕЛА. СМЕХ
И СЛЕЗЫ»

ТНТ

- 07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-
ПРЕСС» (16+). ПОГОДА

- 07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА

- 08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
(16+)

- 10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»

- 11.30 Х/Ф «ТЕПЛО НАШИХ ТЕЛ»

- 13.30 Т/С «УНИВЕР» (16+)

- 14.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)

- 15.30 Х/Ф «ЧЕФФОЧОНКИ» (16+)

- 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НО-
ВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕ-
НИЙ» (16+). ПОГОДА

- 19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)

- 21.00 Х/Ф «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»

- 01.40 Д/Ф «ШИФРЫ НАШЕГО ТЕЛА. СМЕХ
И СЛЕЗЫ»

- 13.00 Т/С «УНИВЕР» (16+)

- 14.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Хэжэнгын дунда һургуулиин 100 жэлэй ойдо

ОЛОН МЯНГАН ШАБИНАРАЙ ОДО ЗАЯАТА ГУЛАМТА

Хүндэтэх нухэд!
2013-2014 онуудай һуралсалай
жэл манай һургуулида онсо удха
шанартай. Ушарыны, эгсэ 100 жэлэй
саана, 1914 оной октябрь соо
Хэжэнгын голдо шэнэ һургуули
нээхэ тухай шинидхэбэри баталаг-
даа һэн.

Эдэжелнүүдэй туршада 6000 тухай
залуушуул манай һургуули дүүргэжэ
гараа. Тэрэ тоодо эрдэмэй 21 доктор,
эрдэмэй 100-гаад кандидат, 17 алтан
медальтан, 165 мунгэн медальтан.
Манай омогорхол гэбэл, мэдээжэ уран
зохёолшод, физигүүд, математигу-
уд, түүхэшэд, композиторнууд, улас
түрүн ажалтан, олзын хэрэг эрхил-
лэгшэд, драмын артистнууд, оперын
дуушад, солон шамбай тамиршад
болоно. Эсэгэ ороной болон дэлхэйн
эрдэм ухаанай санда нэрээт хубита
оруулсан манай һургуули дүүргэхэн
эрдэмтэд ганса Rossi дотор бэшэ, ха-
рин бүхы дэлхэйгээр суурхадаг.

Манай багшанар һургуулиингаа
нэр хүндье мэргэжэлэй элдэб кон-
курсуудта жэшээтэ ёнгоор хамгаал-
даг, багшалалгын шэнэ онол аргану-
удые зохён нэбтэрүүлдэг, ерэдүйдэ
өөрьнгөө ажал, мэргэжэлые найдам-
тайгаар оложо шадаха бэлиг түгэлдэр
үетэниие һурган хүмүүжүүлдэг алдар
солотой. һургуулиин түүхээр горитой
материал һургуулиимнай музей соо
суглуулагданхай. Энэ хадаа һуралсал
түгэсгэшэ классуудай планшедүүд,
элдэб ондоо жэлнүүдэй багшанар,

һургашадай намтарнууд, реферадууд,
брюшюранууд, фото-зурагууд болоно.

Багшанарай зүблэлэй шинидхэбэ-
реэр «Хэжэнгын дунда һургуулиин
100 жэлэй ой» гэхэн гаршагтай, гоё
хайханаар шэмэглэгдэхэн ном А4
саарланай хэмжээгээр 2000 хэхэгээр

хэблэгдэхээр бэлдэгдэжэ байна. Энэ
ном соо һургуулиин түүхэ, тэрэнэй
олон үеын багшанар, шабинар тухай
гүйсэд хөөрөөнүүд орохо.

Эмхидхэлэй хороон байгуулагдаад,
һургуулиин 100 жэлэй ойн баярые зо-
ной сэдьхэлдэ хадуугдама һүр жабха-

лантайгаар үнгэрэгэх талаар эдэбхи
түгэс ажал эхилэгдэнхэй. Ойн баярай
хүреэн соо элдэб хэмжээ ябуулганууд
хараалагданхай.

Манай һургуулида һураан, ажалаан бүхы хүнүүдье ойн баярта хамаатай материалнуудые суглуулгада
эдэбхитэйгээр оролсожо, ёёхэднүүгээ
дурсалгандуудые бэшэжэ угэхьетнай
уряланабди. Найруулга, дурсалга-
нуудаа, фото-зурагуудаа иимэ хя-
гуудаар эльгээжэ болох гэбэл:
kizhingaschool@mail.ru, үгы гэбэл, по-
чтоор: 671450, с. Кижинга, ул. Комму-
нистическая, 3.

Мун баа «Вконтакте» гэдэгтэ
(<http://vk.com/zuunzhel>) «100-летний
юбилей Кижингинской средней школы им. Х. Намсараева» гэхэн хуудаан
нээгдэнхэй.

Ойн баяр эмхидхэлгэдэ мүнгэн сан-
гай туналамжа «Попечительский со-
вет МБОУ Кижингинская СОШ им. Х.
Намсараева» гэдэг нютагай нийтийн
эмхиин (местная общественная орга-
низация) тоосооной дугаарта эльгээ-
жэ болоно:

ИНН 0310009780
ОГРН 1120327011420
Доп.офис № 33496920,
с.Кижинга Бурятского РФ ОАО
«Россельхозбанк»
к/с 30101810400000000727
БИК 048142727
р/сч 40703810059200000005

Эмхидхэлэй хороон.

Сагаан һарын һайндэр - Буряад орондомнай

ХЭБЭД НОМХОН ХЭЖЭНГҮҮНХИД САГААЛБА

Его заншалта һайндэр-
нууд онсо өөрүн удха-
тай байдаг гэжэ мэдэ-
нэт. Сагаалган гэжэ шэнэ
жэлэй һайндэр урда сагта
буряадуудай дунда үргэнээр
тэмдэглэгдэдэг һэн. Шэнэд-
хэн хубилалгын сагта хашалгана
ороон һайндэр дахин һэргээгдэжэ, Буряад
дай АССР-эй Верховно Совет-
дай Президиумэй тогтоолоор
1990 оной январийн 24-дэ
буряад арадай үндэштэнэй
һайндэр гэжэ тэмдэглэг-
дэдэг болоо. Харин мунёө
үедэ үргэн дэлисэтэйгээр
бүхы Буряад орондоо, тий-
хэдэ хари гүрэнээр Сагаан
һарые, Сагаалганаа угтадаг
боловонинь ямар һайхан бэ-
даа.

ХАТАРША

МОРИНОЙ СОЛО

Хатарша мориной солье
Хазаар дүнгэн айладхая!
Жорооши мориной солье
Жолоо дүнгэн айладхая!
Жэл нэмэгдэжэ,
Жаргал ерэжэ,
Сагаан һарынгаа

сагаалгана
Сагаан эдеэгээ
сасахамнай сүмбэртөө.
Морин жэлэйнгээ
морилходо,
Магтан угтажамнай
хоймортво.

Чингис ГУРУУВ

САГААЛГАН

Сана шуурган ходоржо,
Сагаалгамнай морилбо.
Ута наха үршөөжэ,
Удаан жаргал хүртөөбэ.
Зүгнэл шэдийн үреэлтэй,
Зүрхэн тарниин адистай
Сагаан һарын һайндэрнай
Саг үедөө мандатуугай!
Боди сэдьхэл дэлгэржэ,
Буян хэшгүү мүнхэрбэ.
Хии мори хийдхүүлжэ,
Хүсэл зориг заяаба.
Зүгнэл шэдийн үреэлтэй,
Зүрхэн тарниин адистай
Сагаан һарын һайндэрнай
Саг үедөө мандатуугай!
Алда хадаг дэлгэржэ,
Аха дүүнэр золгобо.
Сагаан эдеэн билтэржэ,
Сээжын зугаа наяраба.
Зүгнэл шэдийн үреэлтэй,
Зүрхэн тарниин адистай

Сагаан һарын һайндэрнай
Саг үедөө мандатуугай!..

Хэбэд номхон Хэжэнгэ нютаг-
хийд Морин жэлэй угтажая
Хуса Намсараевай нэрэмжэтэ
Гүрэнэй Буряад драмын театрта
ехэ олоороо суглараа. Бултана-
й шарай баяртай, хүхүүгээр
Сагаан һараар, Сагаалганаар
амаршалжа, бэе бээтээ буряад
хайхан ёхо заншалаараа золго-
но. Харжаа байхада, ехэ зохид,
досоо нараа гаражаа байхан мэтэ.

Сагаан һарын үдернүүдээтэ
урданай заншалаар сэдьхэл бо-
долоо арюудхажа, гансал һайн
хэрэг үйлдэжэ ябаха ёнотай ха-
юм даа. Буряад драмын театртай
урган бэлигтэн “Мориной соло”
гэж Сагаан һарын найр наада
манай урда харуулба. Театртай
мэдээжэ, нэрэ солотой артист-
наар, тэдэнэй тоодо нютагийн
басаган, Россиин габьяята ар-
тистка Марта Зориктуева, дун-
да халаанай Буряадай габьяята
артист Солбон Субботин, залуу
һүрэг, талаан бэлигтэй, сэбэр
зохид хүбүүд, басагад ямар гоё
наада харуулба гээшб. Морин
эрдэнэдэ зориулаан викторина
Россиин габьяята артист Олег
Бабуев үнгэрэгбэ. Манай нютаг-

хийд яһала морин хүлэгтэ хабаатай мэдэсэтэй байханаа харуулба.

Улаан-Үдэ хотод ажаануудаг
нютагаархин, Хэжэнгын түхэ-
реэнээ бууhan аймагай хүтэл-
бэрилэгшэд Геннадий Зондуевич
Лхасаранов гульваа түрүүтэй,
Хэжэнгын дасанай шэрээтэ
Гармажаб лама, Арадай Хурай-
лай депутат Галан Дамбиевич
Гунзынов, хүдөө нютагуудай
гульваанар түрэл театртаяа ури-
наар, хани халуунаар улзаба,
нютагаархидэ Сагаан һараар
амаршалба, бэе бэеынгээ урда
тоосоо хэбэ. Сагаалганаа Сагаалганаа
боловор ямар амжалта түйлаанаа “Хэжэнгэ”
нютагай эблээй түрүүлэгшэ, манай үзүүр
хүбүүдэй нэгэн Цыван Батадам-
баевич Базаров хэлэбэ, үндэр
нагатай болонон нютагаархидэ
хадагаар, гарай бэлэгээр
амаршалба. Энэ үедэ Могохон
нютаг тоонтотой, Хэжэнгын ай-
магай гульваа ябанан Шаралдаев
Байн Бальжинимаевич эконо-
микин эрдэмэй доктор болобо.
Хэжэнгын шэрээтэ Гармажаб
лама Манжуши бурхан бэлэг-
лэжэ, саашанхи ажал хэрэгтэн
амжалта хүсэбэ. Бүгэдэ буря-

адуудай үндэшэн соёлы эблэ-
лэй “Буряад арадай урда аша
табыагай түлөө” медаляар мэ-
дээжэ олонийтын ажал ябуулаг-
ша, Г.Цыдынжаповай нэрэмжэтэ
Буряадай опера болон баладэй
театрай хорые хутэлбэрилэгшэ,
Буряадай арадай артист Баир
Цыремпилович Цыденжапов,
“Хэжэнгэ” нютагай эблээз эдэб-
хитэн, ажалай ветеран Цыпилма
Цыденовна Цыренжапова шаг-
нагдаба.

Удаан Хэжэнгэ нютагхаа гар-
балтай залуу бэлигтэн аргагүй
гоё концерт наада харуулба.
Буряадай габьяата артист Эр-
дэни Батсух, “Лаккитон” бүлэг,
Эдэрмэгтэй уг гарбалтай эдир
Лудуб Очиров илгарба. Нютаг-
гаархидын “Дээдэ Хэжэнгын
хүндэтээрхэтэн” гэжэ нэрэ олгу-
улжа, энээниие гэршэлэн часы
бэлэг барiba. Энэ концертые
талаан бэлигтэй, мунёө Буряад
драмын театрта хүдэлдэг бэрхэ
Михайлловтанай бүлүн хүбүүн зо-
хидоор хутэлбэрилбэ.

Ингээж манай Хэжэнгэ нютаг-
гаархин эбтэй зэтэйгээр Морин
жэлээ угтаба.

Рэгзэма БАТОМУНКУЕВА.

Сагаан һарын сарюун наадан

БУРЯАДАЙМНАЙ БААТАР, ДАНГИНААР ДАХИН МУРЫСЭБЭ

Ород драмын театрд "Буряад орон соо заншалта" "Баатар, Дангина - 2014" гэхэн ээлжээтэй мурсысөөн байгашаа февраль һарын 13-да үнгэрэгдэбэ.

БУРЯАД АРАДАЙ УРАН БҮТЭЭЛЭЙ ТҮБЭЙ ҮҮРГЭ ЕХЭ

Аяар 24-дэх жэлээ эмхидхэгдэж байсан энэ ехэ харалгандаа Буряад орондийн хэдэй олон хүбүүд, басагад хабаадажа, бэлиг шадабарийяа мүлижэ, ажабайдалаингаа үргэн харгыдаа гараа даа. Тэдэнэр бултаа соёлын мэргэжэлтэд болошоогүй, харин ажабайдалдаа амжалттай, зориг эрмэлзэлтэй, бэрхэ хүнүүд болонхой.

Буряад соёлоо дээшэнь хүгжэхэе, залуу, ургажа ябаан үхижүүдье угсаатайнаа сахижа ябаан ён заншал мэдэхэ, жэнхэн найхан буряад хэлэндээ эльгэ нимгэн, дуушаа хатарша бэлигтэй үхижүүдье элирүүлхэ, хумуужүүлхэ гэхэн гүн зорилго урдаа табиан Буряад Республикин арадай Уран бүтээлэй түбэй мэргэжэлтэд үүргэ эндэ сэгнэшгүй ехэ.

"Баатар, Дангина" гэхэн конкурсын һүүлшины шатадаа дабажа гараан үхижүүдэй тайлан дээрэ бэлиг шадабаряараа мурсысэж байхаа үедэ хүшгэгүй саана оржо, сүлөө байсан зонтой хөөрөлдөө эмхидхэбэ.

"АЛТАРГАНАДА" ГУРБА ДАХИН ИЛАГШАДЫЕ БЭЛДЭГШЭ

Эгээл түрүүн уулзанан хүмни - Анна Эдуардовна Базарова байшабаа. Анна Эдуардовна мэдэхэгүй хүн үгүй байгаа ёнотой. Энэмийн хадаа үүлэлтүүлж байсан Буряад Республикин арадай Уран бүтээлэй түбие онсо тэмдэглээ.

- Энэ харалгандаа манай нютагайхид ехэ дуратай юм. Юүндэб гэхэдэ, манай нютагай хажуудаа Хүйтэй хаан гэжэ мургэлэй ехэ уула бии юм. Энэ нангин шүтээнэй Хаан уулын хүгжмэй, хүүгэдэй хаан гэдэг. Тиймэхээ үхижүүдье ехэ дэмжэжэ, хараажа байдаг юм. Энэ харалгандаа ехэ бэлигтэй үхижүүд хaa-хаанахаа ерээд байна. Бидэшье тэдэнэй дунда анамана байнабди, - гэжэ хатрай багша тэмдэглэбэ.

АХЫНХИД АНАН ЭДЭБХИТЭЙ БАЙГАА

- Мүнхэ һарьдагай хойморто оршонон аглаг үндэр Ахын нютагай Хүжар - түрээн тоонтомни. Хонгоодор угсаатай, Сагаантан янатан 5-дахи үеян, 9 нахатай, нэгэ сагаан мэнгэтэй, айлай одхон хүбүүн гээшбэ, - гэжэ 9-тэйхэн Гурожаб Баторов айладаба.

ХАБААДААНДАА БАЯРТАЙ

Харгын дундаа нийтийн 11-дэхий классийн нургуулдад орсон Александра Дамбаева "Дан-

гинийн" харалгандаа хабаадаанаа омогорхондо.

- Буряад хэлэ үзэхэдэг гоё байна. Хатар, дуундаа һурахадаа, ён заншалаа мэдэдэг болоходо һайн. Залуушул буряад хэлээз мэдэдэг, магтажа ябадаг болохонь болтогий! - гэжэ Саша дангинаа уреэбэ.

Загарайн аймагай Ацагадай интернат-нургуулиин 11-дэхий классийн нургуулдадаа Бэлигтэй Раднаев харалганай һүүлшины шатадаа дабаагүй.

- Ён заншалаа мэдэхэ, нютаг хэлээз хүгжэхэе, багашуулдаа жэшээ болох гэжэ оролдонооб. Би өөрөө Баргажанайб. Ацагадтаа турбадахи хэлээз ажануунай. Энэ харалгандаа хабаадаадаа, буряад хэлэмийн баян даа, элдэб нютаг-диалект хэлэнүүдтэй танилсааб, олон нүхэдтэй болооб. Би өөрөө Эрхүүгэй медиститут орохоб, хүн зонийн эмшэлжэ, хүндэ һайниний хэжэ байхадаа, буюн ха юм, - гэжэ Бэлигтэй мэдүүлбэ.

Түнхэнэй аймагай Шэмхын интернат-нургуулиин багша Соёлма Саяновна Базарова эдир дангина Номина Аюшиева энэ харалгандаа асараа.

- Ехэл хэрэгтэй хэмжээ ябуулга. Үхижүүдье буряад дуу, хатартын нургуул, ён заншалаа мэдэхэ болгох гэхэ үндэр үүргэлтэй мурсысөөн гээшэ, - гэжэ Түнхэнэй аймагай багша тэмдэглээ.

ХҮГТЭЙ ХААН ХЯАГТЫН СОЁЛШОД, ХҮГЖЭМШЭДҮҮ ДЭМЖЭДЭГ

Хяагтын аймагай Алтайн дундаа нургуулиин хатарийн багша Доржо-Хандаа Дарижаповна Цыбикова 20 гаран жэлэй туршадаа энэ харалга үнгэрэгжэ, һайн үндэр хэмжээндээ эмхидхэжэ байдаг Буряад Республикин арадай Уран бүтээлэй түбие онсо тэмдэглээ.

- Энэ харалгандаа манай нютагайхид ехэ дуратай юм. Юүндэб гэхэдэ, манай нютагай хажуудаа Хүйтэй хаан гэжэ мургэлэй ехэ уула бии юм. Энэ нангин шүтээнэй Хаан уулын хүгжмэй, хүүгэдэй хаан гэдэг. Тиймэхээ үхижүүдье ехэ дэмжэжэ, хараажа байдаг юм. Энэ харалгандаа ехэ бэлигтэй үхижүүд хaa-хаанахаа ерээд байна. Бидэшье тэдэнэй дундаанаа байнабди, - гэжэ хатрай багша тэмдэглэбэ.

АХЫНХИД АНАН ЭДЭБХИТЭЙ БАЙГАА

- Мүнхэ һарьдагай хойморто оршонон аглаг үндэр Ахын нютагай Хүжар - түрээн тоонтомни. Хонгоодор угсаатай, Сагаантан янатан 5-дахи үеян, 9 нахатай, нэгэ сагаан мэнгэтэй, айлай одхон хүбүүн гээшбэ, - гэжэ 9-тэйхэн Гурожаб Баторов айладаба.

гай Михаил Спасов түруулээ. Харин Хурамхаанай аймагай 16-тайхан Арюна Ангабаева Дангина болоо. Гоё найхан Арюна дангинаадаа Монгол орондо мунөө жэлэй июль һарын хуушаар үнгэрэгдэхэ "Алтаргын" наадандаа хабаадаа эрхэ олгогдово.

СЭБЭРХЭН ДАНГИНА СЭСЭН БАЙДАГГҮЙ ГҮ?

2014 оной харалгандаа Буряад Республикин 13 аймагуудын 83 хабаадаагаа байгаа. Бултаа Бэлигтэй, бэрхэ, үүбэлгэн үхижүүд хабаадаа бишүү. Энэ харалганы Эдир Баатарнууд, Эдир Дангинаар өөрынгөө нэрэ үндэрээр абажа, ёнотой Буряадаймний омогорхол, эрхэ, бэрхэ, хэлэндээ бэрхэ, үүбэлгэн үхижүүд гээшбди, гэжэ тодороо. Юуб гэхэдэ, тэдэнэй харалгандаа буряад хэлэ мэдэхгүй хүн хабаадаажа шадахагүй гэжэ эли. Уран найруулга, монолог, шүүлэг уншахадаа, тоб байсаа буряад хэлэтэйгээр бултал үншээхаа юм.

"Баатар" номинацида томохон хүбүүд бар хүсөөрөөшье мурсысөө. Наадандаа хабаадаажа, илахаа эрхээ архан хубсаанынгаа таартар татасалдаад, хоёр һүүлшины хүбүүд илажаа гаралданаа хайшаалтай. Иимэл байха ёнотойд даа, буряад бэрхэ хубүүднай. һарбайнаа бариха, шүүрэнээ татаха.

"Дангинаы" харалган миний сэдьхэлдэ угасаа таараагүй. Энэдэ гоё найхан хубсаан, наргама гоёор нюдэ амаа будалгаа, үнэншэмэөр бэшэ сээжэлдэжэрийн буряад хэлэн... Буряадаймний дангина ямар байха ёнотойб?! Налгай абарын тантай? Зүб! Урин найхан шарайтай? Зүб! Гэхэтийн хамта, нэн түрүүн сэсэн хүүхэн байхаа юм! Харин энэ харалгандаа "Сэбэр басаган сэсэн байдаггүй" гэжэ шог ёгто үгээгээл хэрэглэмээр. Хэн бэээ хүснээн дангинаар харалгандаа асуудалнуудые бэлдээ гээшбэ? Эшхэбтэр байгаа, һандали доро орошохоор! Rossi гүрэнэй түгхэдэй үнгэлтэй байдаг бэ? Энэ асуудалай харюу миний 4-тэй зээ басаганшье мэдэхэл даа. Хэдэй театрнууд Улаан-Үдээдэ бийб? Энэ асуудалдаа харюу хүүгэдэй сэсэрлигтэй нургадаг. Бэшэ асуудалнуудтаа дангинаар харюсажа шадаагүй.

Ганса гоёор нюдэ амаа будаад, үреэлэй үгэнүүдье сээжэлдээд, тайлан дээгүүр гэшэхэлхүүн түлөө энэ харалган эмхидхэгдэнэ бэшэл даа. Буряад эхэнэрнүүдэй зүүдхэлнүүд, табан хушуул, малай зүнэ, наанай илгараа, буряад заншалта (хүнэй) эдээнүүд... гэхэ мэтэ хэдэй һөнин, гүнзэгүй удха шаардтай асуудалнууд ханаа гээшбэ? Буряад дангинаар нэн түрүүн сэсэн байха ёнотой! Тиймэл байхань болтогий!

Цыргема САМПИЛОВА.

Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото-зуратуд

ИЛАГШАД ТОДОРОО

Баатар Ринчинов тодороо. Гоё найхан Эдир дангинаадууд соохоо Зэдэйн аймагай Номина Шагжиева илажаа гаралданаа. Баатар Ринчинов тодороо.

Дурасхаал

ОЮУН БЭЛИГ ТҮГЭЛДЭР БАГША

**Бархан үндэр уулатай,
Байгаль номин далайтай,
Саһан, мульһэн**

**дэнзэтэй,
Саяан үндэр уулатай,
Урасхал түргэн**

**Сэлэнгэ мүрэнтэй,
Урин аали Үдэ голтой,
Ужам иимэ тэнигэр
Сэлгээ сэлмэг газарта
Улаан-Үдэ хото**

оршодог.

Жэлхээ жэлдэ һалбаран, алишье талаараа Буряад Республика хүгжэн мандажа байна гээшэ. Хүсэ ехтэ фабрика, заводууд, университетууд, академинууд, али олон тоото нургуулинууд, үхижуудэй сэсрлигүүд гэхэ мэтэшэлэн элдэб янзын соёл болбосоролой гуламтанууд мандажал, бадаран дээшээ хүгжэжэл байхадань баясамаар.

Буряадай туб хото Улаан-Үдээ тусхай тогтоолоор баталагданаа эрдэм бэлигэй гуламта - республикин Үндэштэнэй 1-дэхи лицей-интернат бин. Энэ нургуулиин ажбайдал юрын интернадай бэшэ даа. Мүнөө үе сагай эрилтийн ёхоор тухеэрэгдэхэн нуралсалай комплекс юм гээд ойлгохо хэрэгтэй.

Энэ суута лицей-интернатда 1968 оной сентябрин нэгэнхээ оюун бэлиг түгэлдэр Жалсан Батуевич Санжиев хүдэлнэн. Директорэй нарин хатуу, шанга тушаалдаа аяар хори холо гаран жэлэй хугасаа соо үрэ дүн, амжалта түгэс Ж.Батуевич ажалаа ябуулаа гээд тэмдэглэх шухала. Гуша гаран багшанартай колективт хүтэлбэрихэд, ударидаха гээш юрын ажал бэшэ ха юм даа. Хүн бүхэн өөр өөрүн зан аваритай, мэргэжлэлтэй, хүмүүжүүлгэ болбосоролтой гээш бэзэ. Багшанарай стаж, наанай ябаса, эрэ, эхэнэр гээд лэ мүн ондо ондоо байна ха юм. Эдэ бүгэдье зүб муреөрнүн ударидалаа - директорэй нангин үялга. Жалсан Батуевич - Буряад Республикин габьяатаа багша, Россиин нургуулиудай директорнуудэй Соведэй гэшүүн, юрэнхы нуралсалай хүндэтэ худэлмэрилгэшэ. Имэ дээдэнүүн үүргээдэй Буряад Республика соогоо мэдээжэ багша. Тиймэхээ энэ лицей-интернат нургуулии Санжиевий нургуули гэлсэдэгшье байхан. Жалсан Батуевичий Улаан-Үдэн педучилишида нуража ябахаань эхилээд мэдэхэб. Эндэ психологии, педагогико, педагогикин түүх заанынбай.

Яруунын аймагай хүдөө нютагтаа 1945 оной апрелин 19-дэ түрээн Жалсан хубуун өөрийнгөө оролдлоор дээдэ нургуули дүүргэжэ, түүхын багша болоо. Тиймэхээ шорион хэрэггээ, шудалжан эрдэмээ бурин хүсэд ургажа, һалбаржа ябаа залуу үтэндэ зориулха гэхэн багшын харгы зүб лэ олонон хүн гэжэ һанажа ябадагби.

Уян зөөлэн, һайхан сагаан абари зантай, зүгөөр шанга, эрилтэй ехтэй, шадамар бэрхэ байхадань, ажал ябуулгань

урагшатай, бүтэсээтэй байна. Мүргэлтэй, буянтай хүнэй һүлдэ, хии морин хододоо хидэжэ, ниидэжэ ябаса ёнотой.

2008 оной Сагаан һара - Сагаалганаар Ж.Батуевичаа бэлэг сэлэг абажа, аргагүй баясаа, баярлаа һэм. Эдэ бэлэгэй дунда нэгэ баярай бэшэгтэй ном байба. Номой нэрэн өхөл нонин, сэсэн мэргэн - "Орон нютагайнгаа үргэмжөөр" гэжэ нэртэй. "Яажа иимэ нэрэ гаршаг номдоо үгэхээ һанааб даа", - гээд бодохо хүмби. Энэ ном 2006 оной ноябрин 14-нэй үдэр Улаан-Үдээ "Суворова С.И." хэблэлээр 96 хуудаатай, 200 хэхэгээр гараан.

Нонирхон хэдэ удаа уншааб; Миний дуулаагүй, мэдэхэгүй Ж.Батуевичай түрээн нютаг Гондо-Улхасаагай түүхэ, домугууд, дуунууд г.м. олон даа. Түрүүлэн хэлэхэдэ нимэ: алишье талаараа зүгөөргүй һайн шанартай ном бүтээхэн гээд тэмдэглэх шухала. Гадар нюуртань наяшаг мүндэлнэн "Бадма Сэсэг субаргын" зураг үтгээн. Энээниие харахадамни, зохиц, урин дулааханаар үзэгдэжэ, ёнотойл уншагшадай нюдэнэй шэмэг боломоор.

Номой гаршаг уншахада, энэ ном хэдэн бүлэгтэй бүридэнэ, зүгөөр хоорондохи бүлэг бүхэннийн удааарахаа нягта холбоотой. Бурхан шажан, лама багшанар, аршаан булаг, түрэлхид (түрээн ба үргэжэ, тэжээжэ абаан эжы, абанар), нютагай суута хүн зон, алдар солото нютагай сэргэшэд, малшад г.м. аяар 7 бүлэгтэй бүридэн ном. Нонирхомоор фото-зурагууд, угай бэшэгүүд үтгээн. Автор Санжиевий зохёөн шүлэгүүд, дуунууд, нанамжа - бодолнууд г.м. мүн лэ нуури һууридаа. Уншахада ехэл тааруу, зохид гэмээр.

Арюун, тунгалаг буряад хэлээ Ж.Санжиев зүгөөргүй бэрхээр мэдэдэг, шүлэг, дуу зохёодог байгаа. Номой 93-дахи нюурта Жалсан Батуевичай өөрийн бэшэн дуун үтгэнхэй.

НЮТАГАЙ ШЭНЖЭ
1. Уньяартан манаадаад харгаданхай
Улхасаа баабаймнай тала дайданууд.
Улаанхан зүрхөм эзэлэнхэй
Уужамхан Яруунын урихан басагадууд.
Ай-эй, ай-эй,
А-а-ээ, ээ-ээ.
Уужамхан Яруунын урихан басагадууд.
2. Аажамхан долгиёо миранзуулжан
Аршаанхан Яндалын ирагуу аялганууд.
Алагхан зүрхөм эзэлэнхэй
Арюухан нютагайм аялахан басагадууд.
3. Багааам хойшио угтан үдэшэдэг
Бууралхан баабаймнай
Баян хаан лэ.
Балшархан наһилем шэмэглэгшэ
Баянхан Яруунын бардамхан басагадууд.

Ямар мүргэлтэй нютагта алтан энэ дэлхэйдэ Жалсан Батуевич түрээн байгааб даа. Гансахан энэ Гондо-Улхасаа нютагаа суурхулха хуби заяатай олон дээдэ эрдэмтэй буддын шажанай гэбшэ, гажанар гараан. Тодоруулан элирүүлхэдэ: 18 габжанар, соржо, агарамба, хаарамба, жоодшонорой, 13 хүн - гэвшэнэр нэрэ, обог үтгэнхэй. Уншахада нонин.

Уни сагта Зандан Жуу бурха Хитадхаа энэл Гондо-Улхасаа нютагай Эрдэнийн Соржо лама асархан гэж мэдээжэ. Имэ олон габжа, гэбшэнэр тухай бэшээд, автор һүүлдэнь нонин резюме үзэнэ: "Мүнөө үеин залуу зондо жэшээ болож, уг гарбаалаа мартангүй, сагай заабаряар эрдэм номоор бээш шэмэглэжэ, урагшатай ябахын түлөө толилноб".

Энээнэй гүн удхань хадаа яаха аргагүй залуушуулда һургаал, болбосорол болон хүмүүжүүлгүн методическа онол арга болож үгэнэ ха юм. Гоё найхан "Бадма Сэсэг субарга" бүтээлгэдэ нютагаархид эдэхитэй, эмхитэй оролсонон гэнэ. Энэ гүн ухаанай субаргын бүмбэ нюүнхан хүн Еши-Лодой Римбүүшэ багша ха. Философсю (гүн ухаанай), эрдэм бэлигэй, олзо оршины субарга тухай Ж.Батуевич уран бэрхээр шүлэг зохёөн. Булта хамтадаа уншайл даа:

Будда бурханай гэшхээн газарта

Бадма сэсэг нялбархан юм.

Бүгэд зоной суглархан газары

Бурхан тэнгэри адисланхан юм.

Буянтай бурхантай арад зон

Бадма сэсэгий субарга бүтээбэ.

Буряад арадайм гүн ухаанай

Баялиг эндэ мундэлбэ.

Үндэр түрэлтэ Римбүүшэ багша,

Тэнзин һаарамба шабитаяя

Бадма Сэсэг субаргын

Дээдэ тэнгэрийн бурхадтай

Хүйнээрн холбог.

Улхасаа нютагаа суурхуулжা,

Үүлэндэ хүрээрт үргээн

Эрдэнийн Соржо ламада

Энэхэн субарга зориулнабди.

Баян дэлгэр Улхасаа нютагайхид

Буян хэжэ, бурхандаа мүргэжэ,

Бадма Сэсэг субаргадаа залъбаржа,

Бүгэдэ жаргажа нууял даа.

Алтан шараахан наран доро

Амитан бүхэн жаргалтай ябаг.

Айл аймаг, нютаг нютагаараа

Аха захагүй буянда хүртэг.

Энэ нонирхон уншамаар номоо Жалсан Батуевич 1906

ондо түрээн Цымжит Анчиковна эжидээ тусгаар зориулна. Алтан энэ дэлхэй дээрэ мундэлхэээр 100 жэлэйн ой 2006 ондо байнаа. Түрээн Бадма-Ханда эжын үбдэхэдэ, гараан 7 хонохон нялха хубүүе Цымжит эжы Санжаа ба хоёр үргэжэ абаад, нэрэдээ оруулжан байгаа. Үргэжэ абаан абань хубүүнэйнгээ гурба хүсэжэ ябахадань, хада гэртээ мордонон. Тийгээд лэ хубүүгээ Цымжит эжын малай һүн хоолор тэжээгээ байна. Ёнотойл орон нютагайнгаа үргэмжэ хайраар эжын гансаараа хубүүгээ наанайн арюун сагаан харгыда гарганаань, Жалсан Батуевич энэ номий нонин материалнуудые суглуулж:

"Бусахын табисуургүй хада гэртээ

Бууралхан эжымни мордонохай.

Буянта үргэмжын аша туваар

Бултанайл жиидээр ябанхайб" (Ц.Дондогий)

- гээд эжидээ зориулаа ха юм даа.

Уни болошобо ха. Цымжит Анчиковна эжытэйн танилсаан байнаа. Энэ хотын захада ажануудаг танил айлдаа ошоходомни, Ж.Батуевичай эжыгээ гэж нэгэ наанайшаг болонон хүгшээ агтай байгаа һэн. Үнинэй танил, тала зонууд шэнгээр удаан хөөрэлдөө, сайлаа һэмди.

Ехэл һонор ухаатай, зүб бодлой хүн гэж хөөрэлдөөнэй удахаа ойлгоо һэмби. Саашан бэшэхэдэ имэ: Ж.Б.Санжиев энэ ном үнэн сэдхэлхэээр оролдоож хэблүүлжэн гээд бодохо хүмби. Эжын хубүүгээ айл бүлэг болгоо. Түрээнай ямбадань бидэ, багшанар, байлсаа һэмди. Эжын бэлэг - мантан томо алтан, гоё найхан бэхэлиг Дулмацуу Бадмацареновна бэридээ барьоулаа һэн. Үшөө бэлэг сэлэг ехын үгээ һэн даа. Цымжит эжын аша, гушанараа абалсажа, жаргаа, баясаа ёнотой. Үндэр

наанамжая хубаалданаб. Ехэл һонин, олон бүлэгтэй, түрээн Гондо-Улхасаа, нютагайнгаа суута зоноо магтанаа ном лэ даа!

Энэ тэмдэглээ мэдээжэ багас, журналист, оюун бэлгитэй Чингис Доржиевич Гомбоинай шүлэгэй бадагаар дүүргэхэ һанаан байна:

"Байгаали аалин, Байгали ногоон долгинууд Эрье байсаа Дүмүүхэнээр эльбэнэ. Сүбад эрдэни Түнгэл ариун үнандал Сэлмэг наихан Сэдхэл бодолтой Ябанайб даа".

Дулма ДАРИЖАПОВА, педагогикин эрдэмэй кандидат, доцент, арадай гэгээрэлэй отличник.

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+) 06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+) 06.30 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ» (12+) 06.55 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+) 07.20 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО» (6+) 07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ» 08.00, 13.05, 23.50 СКЕТЧ-ШОУ «6 КАДРОВ» (16+) 09.00, 13.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+) 09.30 СКЕТЧ-ШОУ «ДАЁШЬ, МОЛОДЁЖЬ!» (16+)

НТВ

10.30 Х/Ф «ПИРАТЫ КАРИБСКОГО МОРЯ. ПРОКЛЯТИЕ «ЧЁРНОЙ ЖЕМЧУЖИНЫ» 14.00 Т/С «КУХНЯ» 16.00, 18.30, 19.00 Т/С «ВОРОНИНЫ» 19.30, 20.00 Т/С «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+), «ВОРОНИНЫ» 21.00 Х/Ф «ПИРАТЫ КАРИБСКОГО МОРЯ. СУНДУК МЕРТВЕЦА» 00.30 Х/Ф «ХИРТОВ ВОР» 02.20 Х/Ф «АБСОЛЮТНОЕ ОРУЖИЕ» 04.10 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

07.00 «НТВ УТРОМ» 09.40, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ» 11.55 «ДО СУДА» (16+)

Четверг, 27**ПЕРВЫЙ КАНАЛ**

06.00 «ДОБРОЕ УТРО» 10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ 10.05, 05.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА» 10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ» 10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+) 11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР» 13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!» 13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯ!» (12+) 14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+) 15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ» 15.25 Д/С «ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ» 16.15 «ОНИ И МЫ» (16+) 17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+) 18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+) 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ 19.45 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+) 20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+) 22.00 «ВРЕМЯ» 22.30 Т/С «ЧЕРНЫЕ КОШКИ» 00.20 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+) 01.00 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ» 01.10 Т/С «КАРТОЧНЫЙ ДОМИК» 03.00 Х/Ф «СТРАХ И НЕНАВИСТЬ В ЛАС-ВЕГАСЕ»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ» 06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО 10.00 «БАМБААХАЙ» 10.15 «БУРЯД ОРОН» 10.55 «О САМОМ ГЛАВНОМ» 12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ 12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

Пятница, 28**ПЕРВЫЙ КАНАЛ**

06.00 «ДОБРОЕ УТРО» 10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ 10.05, 06.35 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА» 10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ» 10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+) 11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР» 13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!» 13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯ!» (12+) 14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+) 15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ» 15.25 Д/С «ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ» 16.15 «ОНИ И МЫ» (16+) 17.10, 05.40 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+) 18.00 «ЖДИ МЕНЯ» 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ 19.45 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН» 20.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС» 22.00 «ВРЕМЯ» 22.30 «ГОЛОС. ДЕТИ» 00.40 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+) 01.35 Х/Ф «САМЫЙ ПЬЯНЫЙ ОКРУГ В МИРЕ» 03.40 Х/Ф «БОЛЬШОЙ»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ» 06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО 09.55 «МУСУЛЬМАНЕ» 10.10 «ТОЛИ» 10.30 «САГАЙ СУУРЯН» 11.05 «О САМОМ ГЛАВНОМ» 12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ 12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

ТНТ

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+) 13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» 14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+) 16.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12» 19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+) 21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!» 22.00 Т/С «ГЮЛЬЧАТАЙ. РАДИ ЛЮБВИ» 23.50 «ПОЕДИНОК». ПРОГРАММА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЁВА (12+) 01.25 Д/Ф «ПОСЛЕДНИЙ ПОДВИГ «ГЕРКУЛЕСА»

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА 07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА 08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+) 08.55 «ДОМ-2. LITE». ИНСТРУКЦИЯ (16+) 10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» 11.30 Х/Ф «БЕЗ ЧУВСТВ» 13.30 Т/С «УНИВЕР» (16+) 14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+) 14.15 «АФИША» (16+) 14.30, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ» (16+) 15.30 «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+) 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА 19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» 21.00 Х/Ф «ПРИДУРКИ ИЗ ХАЗЗАРДА» 23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+) 01.00 Х/Ф «ЗАЖИ ЭТОТ МИР»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+) 06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,

ТНТ

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+) 13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» 14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+) 16.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12» 19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+) 21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!» 22.00 Т/С «ГЮЛЬЧАТАЙ. РАДИ ЛЮБВИ» 00.50 «ЖИВОЙ ЗВУК» 02.35 Х/Ф «ПИКАП. СЪЕМ БЕЗ ПРАВИЛ»

07.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА 07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА 08.25, 19.30, 23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+) 08.55 «ДОМ-2. LITE». ИНСТРУКЦИЯ (16+) 10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» 11.30 Х/Ф «ПРИДУРКИ ИЗ ХАЗЗАРДА» 13.30, 15.30 Т/С «УНИВЕР» (16+) 14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+) 14.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» 14.30 Т/С «ИНТЕРНЫ» (16+) 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА 19.15 «ДО И ПОСЛЕ» 20.00 «COMEDI WOMAN». ЛУЧШЕЕ (16+) 21.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+) 22.00 Х.Б (18+) 23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+) 01.00 Х/Ф «ВЕРСИЯ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+) 06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 22.30, 00.50 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)

ДТВ

10.30 Х/Ф «ПИРАТЫ КАРИБСКОГО МОРЯ. ПРОКЛЯТИЕ «ЧЁРНОЙ ЖЕМЧУЖИНЫ» 14.00 Т/С «КУХНЯ» 16.00, 18.30, 19.00 Т/С «ВОРОНИНЫ» 19.30, 20.00 Т/С «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+), «ВОРОНИНЫ» 21.00 Х/Ф «ПИРАТЫ КАРИБСКОГО МОРЯ. СУНДУК МЕРТВЕЦА» 00.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ» 00.35 Т/С «ДИКИЙ» (16+) 02.30 «КАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+) 03.35 «ЛИГА ЧЕМПИОНОВ УЕФА. ОБЗОР» (16+) 04.05 Т/С «ДЕЛО КРАПИВИНЫХ» 06.05 Т/С «ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО»

НТВ

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+) 13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» 14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+) 16.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12» 19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+) 21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!» 22.00 Т/С «ГЮЛЬЧАТАЙ. РАДИ ЛЮБВИ» 00.50 «ЖИВОЙ ЗВУК» 02.35 Х/Ф «ПИКАП. СЪЕМ БЕЗ ПРАВИЛ»

07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ 08.00, 01.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+). ЗУРХАЙ 08.35 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+) 09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ 10.30, 21.00 Т/С «ИГРУШКИ» 11.05 Т/С «ТРИДЦАТИЛЕТИЕ» 12.05 Т/С «ПРИЗРАК ЭЛЕНЫ» 12.55, 20.00 «СТАРТАП» (16+) 13.05 Х/Ф «СНАЙПЕР» 14.50 М/Ф 15.05 Х/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ» 17.05 Д/Ф «ДВЕ ЖИЗНИ АНДРЕЯ КОНЧАЛОВСКОГО» 18.05 «ПРОЕКТ «ПОДИУМ» (16+). ЗУРХАЙ 19.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ 20.05 Т/С «СКЛИФОСОВСКИЙ» 22.00 Т/С «ВЕРОНИКА МАРС» 23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ 01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+) 06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+) 06.30 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ» (12+) 06.55 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+) 07.20 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО» (6+) 07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»

НТВ

07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ 08.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+). ЗУРХАЙ 08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+) 09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ 10.30 «ИГРУШКИ» 11.05 Т/С «ТРИДЦАТИЛЕТИЕ» 12.00 Т/С «ПРИЗРАК ЭЛЕНЫ» 12.55, 20.00 «СТАРТАП» (16+) 13.05 Х/Ф «ДЕВЯТЬ ПРИЗНАКОВ ИЗМЕНЫ» 15.05 Х/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ» 17.05 Д/Ф «ЧЕЛОВЕК ВРЕМЯ: РОССИЯ. ОСЕНЬ 93-ГО» 18.05 «ПРОЕКТ «ПОДИУМ» (16+). ЗУРХАЙ 19.00 «ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ» (12+). ЗУРХАЙ 20.05 Х/Ф «АНГЕЛ» 23.00 Х/Ф «СНАЙПЕР» 01.20 Х/Ф «КУРЬЕР» 03.10 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

07.00 «НТВ УТРОМ» 09.35, 03.35 «СПАСАТЕЛИ» (16+) 10.05 «МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ» (16+) 10.40, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ» 11.55 «ДО СУДА» (16+) 12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+) 01.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ» 01.35 Т/С «ДИКИЙ» (16+) 02.30 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+) 06.00 М/С «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ» (6+) 06.30 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ» (12+) 06.55 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+) 07.20 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО» (6+) 07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ» 08.00, 09.30 СКЕТЧ-ШОУ «6 КАДРОВ» (16+)

ДТВ

06.00 М/Ф (0+) 08.30, 10.00, 15.10, 19.00, 23.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+) 09.00, 15.30, 18.30, 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+) 10.00 Х/Ф «МАФИЯ БЕССМЕРТНА» 12.00 Т/С «СОЛДАТЫ-4» 13.00 Т/С «СОЛДАТЫ-5» 14.00 Т/С «СОЛДАТЫ-6» 15.00 Т/С «СОЛДАТЫ-7» 16.00, 17.00, 17.30 «ВНЕ ЗАКОНА» (16+) 18.00 «ЕСТЬ ТЕМА» (16+) 22.00 «КВН. ИГРАЮТ ВСЕ» (16+) 00.00 «АНЕКДОТЫ-2» (16+) 00.30 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ» (18+) 01.00 «УДАЧНАЯ НОЧЬ» (16+) 01.30 «СЧАСТЛИВЫЙ КОНЕЦ» (18+) 02.00 Х/Ф «МАФИЯ БЕССМЕРТ

Суббота, 1

ТВ-программа

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
 07.10 X/F «ПО УЛИЦАМ КОМОД ВОДИЛИ»
 08.35 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
 09.20 М/С «СОФИЯ ПРЕКРАСНАЯ»
 09.45 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
 10.00 «УМНИЦЫ И УМНИКИ» (12+)
 10.45 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
 11.15 «СМАК» (12+)
 11.55 Д/Ф «ЛАРИСА ЛУЖИНА. «ОНА БЫЛА В ПАРИКЕ»
 13.15 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
 14.10 X/F «ВЫШЕЛ ЕЖИК ИЗ ТУМАНА...»
 18.00 Д/Ф «СКОЛЬКО СТОИТ БРОСИТЬ ПИТЬ»
 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
 19.15 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
 20.10 X/F «ОПЕРАЦИЯ «Ы» И ДРУГИЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ ШУРИКА»
 22.00 «ВРЕМЯ»
 22.20 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ» (16+)
 00.00 «КАБАРЕ БЕЗ ГРАНИЦ» (16+)
 01.00 X/F «ВЕСЕННИЕ НАДЕЖДЫ»
 03.00 X/F «РОЖДЕННЫЙ ЧЕТВЕРТОГО ИЮЛЯ»
 05.40 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

РОССИЯ 1

05.50 X/F «ВЫКУП»
 07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
 08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
 09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
 09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
 09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
 09.50 «ПЛАНЕТА СОБАК»
 10.25 «СУББОТНИК»
 11.05 «ВЕСТИНИК ГОРСОВЕТА»
 11.30 «ЧЕШСКИЕ МИЛИ»
 12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+)
 12.55 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ» (16+)
 13.25 X/F «ТОЛЬКО ЛЮБОВЬ»

Воскресенье, 2

06.40, 07.10 X/F «СКАЗ ПРОТО, КАК ЦАРЬ ПЕТР АРАПА ЖЕНИЛ»
 07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
 08.40 «СЛУЖУ ОТЧИНЕ!»
 09.15 М/С «СОФИЯ ПРЕКРАСНАЯ»
 09.40 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
 09.55 «ЗДОРОВЬЕ» (16+)
 11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
 11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
 12.25 «ФАЗЕНДА»
 13.15 X/F «БЕЛЫЕ РОСЫ»
 15.10 X/F «ОПЕРАЦИЯ «Ы» И ДРУГИЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ ШУРИКА»
 17.00 X/F «БРИЛЛИАНТОВАЯ РУКА»
 19.00 «ТОЧЬ-В-ТОЧЬ»
 22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
 23.00 «КЛУБ ВЕСЕЛЫХ И НАХОДЧИВЫХ. ВЫСШАЯ ЛИГА» (16+)
 01.25 X/F «МОЙ ПАРЕНЬ - ПСИХ». ПРЕМИЯ «ОСКАР-2013»
 03.45 Д/Ф «PINK FLOYD: ИСТОРИЯ «WISH YOU WERE HERE»
 05.00 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

РОССИЯ 1

06.25 X/F «БЕЗ ПРАВА НА ОШИБКУ»
 08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
 08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
 09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
 09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
 10.30 «СТО К ОДНОМУ»
 11.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ». «СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»
 12.00, 15.00 ВЕСТИ
 12.10, 15.30 X/F «КЛЮЧИ ОТ СЧАСТЬЯ»
 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
 16.30 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
 18.00 «ОДИН В ОДИН»
 21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
 22.30 X/F «Я ПОДАРЮ ТЕБЕ ЛЮБОВЬ»
 00.30 «ВОСКРЕСНЫЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ» (12+)
 02.20 X/F «ЖИЗНЬ ВЗАЙМЫ»

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

0+ - от 0 до 6 лет
 6+ - от 6 до 12 лет
 12+ - от 12 до 16 лет

16+ - от 16 до 18 лет
 18+ - старше 18 лет

ТНТ

07.30, 09.20 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА (16+)
 08.00 X/F «ХОД КОНЕМ»
 09.45 «АФИША»
 10.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
 11.00 «ШКОЛА РЕМОНТА»
 12.00 «ДВА С ПОЛОВИНОЙ ПОВАРА» (12+)
 12.30 «ФЭШН-ТЕРАПИЯ»
 13.00 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ» (16+)
 14.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» ЛУЧШЕЕ (16+)
 14.30 «COMEDI WOMAN». ЛУЧШЕЕ (16+)
 15.30 STAND UP. ЛУЧШЕЕ
 16.30, 22.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
 17.30 T/C «ИНТЕРНЫ» (16+)
 18.30 «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА». НОВЫЙ СЕЗОН. ШКОЛА №8 - ШКОЛА-ИНТЕРНАТ №22
 19.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ». ПОГОДА
 20.00 X/F «ЗАКОНОПОСЛУШНЫЙ ГРАЖДАНИН»
 23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
 00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
 00.30 X/F «УБОЙНЫЙ УИКЕНД»

ТИВИКОМ

06.00, 10.00 «ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ» (12+). ЗУРХАЙ
 06.30, 09.30 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)
 07.00, 09.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
 07.30 «ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ» (16+)
 08.00, 11.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+). ЗУРХАЙ
 08.30 М/Ф
 10.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
 11.30 «УТИМАТА» (16+). ЗУРХАЙ
 12.00 Д/Ф «ВКУС ЖИЗНИ: КОРНЕПЛОДЫ»
 13.00 T/C «ВЕРОНИКА МАРС»
 16.05 «ТЕОФАКТОР» (16+)

ТНТ

07.30 М/Ф «АЛЕКСАНДР МАКЕДОНСКИЙ»
 08.55 М/Ф «ХОЗЯЙКА МЕДНОЙ ГОРЫ»
 09.15 ДО И ПОСЛЕ. ПОГОДА
 09.30 «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА». НОВЫЙ СЕЗОН. ШКОЛА №8 - ШКОЛА-ИНТЕРНАТ №22
 10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ». ПОГОДА
 11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
 11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!» (12+)
 11.50 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (6+)
 12.00 ЧЕМПИОНАТ РОССИИ ПО ВОЛЕЙБОЛУ. СУПЕР ЛИГА: «ХАРА МОРИН» - «ДИНАМО» (КРАСНОДАР) (16+)
 14.00 «СОМЕДИ БАТТЛ». НОВЫЙ СЕЗОН (16+)
 15.00 X/F «ЗАКОНОПОСЛУШНЫЙ ГРАЖДАНИН»
 17.00 X/F «300 СПАРТАНЦЕВ»
 19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (16+). ПОГОДА
 20.00 ХОЛОСТИК (16+)
 22.00 STAND UP
 23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
 00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
 00.30 X/F «НОЧИ В РОТАНДЕ»

ТИВИКОМ

06.05 Д/Ф «ВКУС ЖИЗНИ: КОРНЕПЛОДЫ»
 07.00, 15.10 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ
 07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
 08.00 «ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ» (12+). ЗУРХАЙ
 08.30 М/Ф
 09.00 Д/Ф «ВКУС ЖИЗНИ: ПТИЦА»
 10.00 «СТАРТАП» (16+)
 10.30 «СТИЛИСТИКА» (16+)
 11.00 «ШКОЛЬНОЕ ТВ» (6+)
 11.30 T/C «СКЛИФОСОВСКИЙ»
 15.40 «ВАШЕ ПРАВО» (16+)
 16.00, 17.30 «МОСГОРСМЕХ» (16+)
 16.30 «ЕЛЕНА ИСИНБАЕВА. ДЕВУШКА С ШЕСТОМ» (16+). ЗУРХАЙ
 18.00 «ДВЕ ЖИЗНИ ВСЕВОЛОДА АБДУЛОВА» (16+). ЗУРХАЙ

15.30 ШОУ «ДЕСЯТЬ МИЛЛИОНОВ»
 16.30 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
 18.45 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО»
 21.00 ВЕСТИ С СУББОТОУ
 21.45 X/F «МИР ДЛЯ ДВОИХ»
 01.30 X/F «СПРИВЕТОМ, КОЗАНОСТРА»

СТС

07.35 Т/С «ЗЕРКАЛО, ЗЕРКАЛО»
 18.00 Д/Ф «АЛЕКСЕЙ МИШИН. МЕЖДУ ЗВЕЗДАМИ»
 19.00 «МОСГОРСМЕХ» (16+). ЗУРХАЙ
 19.30 «СТАРТАП» (16+)
 20.00 X/F «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МИСТЕР ТОМ»
 22.00 X/F «ДУШКА»
 00.10 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

НТВ

08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
 06.00 М/С «СМЕШАРИКИ»
 07.35 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО» (6+)
 07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ» (6+)
 08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
 09.00 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ» (6+)
 09.20 М/С «ПАКМАН В МИРЕ ПРИВИДЕНИЙ» (6+)
 10.15 М/Ф «МУРАВЕЙ АНТЦ»
 11.50, 13.05, 23.20 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
 14.30 T/C «ВОРОНИНЫ»
 16.30 X/F «ПИРАТЫ КАРИБСКОГО МОРЯ. НА СТРАННЫХ БЕРЕГАХ»
 19.00 М/Ф «ХРАНИТЕЛИ СНОВ»
 20.45 X/F «ГОЛОДНЫЕ ИГРЫ»
 00.45 X/F «А ВОТ И ПОЛЛИ!»
 02.25 X/F «ОСТРОВ МАККИНСИ» (16+)
 04.15 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

СТС

06.35 T/C «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» (16+)
 08.25 «СМОТР» (0+)
 09.00, 11.00, 14.00, 17.00 «СЕГОДНЯ»
 09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)
 09.45 «ИХ НРАВЫ»
 10.25 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
 11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)

НТВ

08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
 06.00, 09.00 М/С «СМЕШАРИКИ»
 07.35 М/С «ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО» (6+)
 07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ» (6+)
 08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
 09.15 М/С «ПАКМАН В МИРЕ ПРИВИДЕНИЙ» (6+)
 09.40 М/Ф «КАК ПРИРУЧИТЬ МЕДВЕДЯ» (6+)
 11.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО»
 12.00 «УСПЕТЬ ЗА 24 ЧАСА» (16+) ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РОГОВ
 13.00, 14.30, 23.20 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
 16.30 М/Ф «ХРАНИТЕЛИ СНОВ»
 18.15 X/F «ГОЛОДНЫЕ ИГРЫ»
 20.50 X/F «ВОДНЫЙ МИР»
 00.50 X/F «ШЕСТОЙ ЭЛЕМЕНТ»
 02.40 X/F «ДОРОГА В ЗАРАХЕМЛЕ» (16+)
 04.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 T/C «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» (16+)
 09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
 09.15 «РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС» (0+)
 09.45 «ИХ НРАВЫ»
 10.25 «ЕДИМ ДОМА»
 11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА» (16+)
 11.55 «ЧУДО ТЕХНИКИ» (12+)
 12.25 «ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!» (0+)
 13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
 14.25 X/F «МАСТЕР»

Буряад үнэн

20.02.2014 № 6 (21956) № 6 (871)

11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» (0+)

13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)

14.20 «Я ХУДЕЮ» (16+)

15.25 Д/Ф «ПРЕДАННАЯ ЛЮБОВЬ»

16.10 «СВОЯ ИГРА» (0+)

17.15 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)

18.15 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)

19.20 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»

20.00 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ» С ВАДИМОМ ТАКМЕНЕВЫМ

20.50 «НОВЫЕ РУССКИЕ СЕНСАЦИИ» (16+)

21.45 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!» (16+)

22.45 X/F «БАЛЬЗАКОВСКИЙ ВОЗРАСТ ИЛИ ВСЕ МУЖИКИ СВО... ПЯТЬ ЛЕТ СПУСТЯ»

02.35 «БАЛЬЗАКОВСКИЙ ВОЗРАСТ. В ПОИСКАХ СЧАСТЬЯ» (16+)

03.05 Д/С «ДЕЛО ТЕМНОЕ»

04.05 Т/С «ДЕЛО КРАПИВИНЫХ»

ВИГЭРХЭН ЗҮҮН ЖЭЛЭЙ АГШАН ЗҮҮР

Дэлгэрэнгыгээр сайт дээрэмнай уншагты: buginep.ru

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

National Geographic" сэтгүүлэй хадагалаанай фото-зураг дээрэ Чингис хаанай улас түрийн асари үндэрхүн.

Монгол руу түрүүшүүнхийээ аяншалхадаа, Рой Чепмен Эндрюс Үндэр Гонгорой дүрэ зураг буулгахан байна. Тэрэнэй үндэрхүн – 2,36 метр (зарим баримтануудаар – 2,45 метр). Энэ хүн Монголдоо ехэ мэдээжэй байсан, Европын аяншалагшадай бэшэгүүд соо оло дахин хэлэгдэхэн. 1913 ондо Үндэр Гонгор Намнансурэнэй толгойлон бүлэгтэй Rossi гүрэн ерэхэн, һүүдээ хилэ дээрэ тамуужанда хүдэлхэн.

Гонгор дүрбэн үхижүүтэй һэн. Тэрэ 50-шие наха хүрэнгүй, 1920-ёод онуудай эсэстэ нюотгтаа наха бараган. Гэр бүлүн нь наринаар хадагалж байсан Гонгорий томо гэгшүн гуталнууд 1932 оной Хүбсэгэлэй буналаанай үедэ угы болошоо. Гонгорий аша зээнэрэй нэгэн Д.Давааням Монголий мэдээжэ уран зохёолшон болонон. Энэ фото-зураг сэтгүүл соо хэвлэгдээгүй.

National Geographic, 1922 он.

Угсаатанаймний дундаршагүй баялигнаа

БУРЯАД ЗОНОЙ ЗЭР ЗЭМСЭГҮҮД

Буряад угсаатан хэр угхаа хойшио мал харажга, ажамшидарханаа гадна, малайнгаа арха элдэхэ, хубсаа хунаар, гутал оёжо үмдэдэг байгаа. Алишье сагта буряад арад адууна маалаа үдхэжэ байхадаа, ямаршье сагта ядамаргүй ажануугаа гэжэ тэмдэглэбэл, алдуу болохогүй.

Буряад зоной ажануудалдаа хэрэглэдэг зэр зэмсэг, амартыа ба эд бараа тоолохо болоо хaa, олоншье, элдэб янзыншье байхан юм. Хараад үзэе. Хэрбэээ хэн нэгэн үшээ нөнин зүйлнүүдье мэдэхэ байбал, мантай мэдэсээрээ хубалдабал, бидэ баяргтай байхади.

УРДЫН БУРЯАДАИ ХЭРЭГЛЭДЭГ АМНАРТАНУУД

Лагуун - томо модон боошко, унан байдаг.

Тудхуур - модоор хэгдэнхэй, түмэр болотнуудтай, дээхэн оохортой. Унашье асардаг, үнэгээшье хаадаг.

Хүнэг - тон тудхуур шэнгээр хэрэглэдэг. Ехэшье, багашье байжа болодог.

Сагаанай торхо - аарсанай амартыа. Бүлүүртэй нaba - зөөхэй сохиже, тоно болгодог.

Сёорсог гу, али байлгансаг. Арбаад иимэ амартыа соо hy хэжэ байлгаад, дээрэн суглархан урмыен хамажа авдаг байгаа.

Шүүр - улаан бургаанаар, хилгаанаар гүрэжэ хэгдэнхэн, hy шүүдэг ён.

Аяга - модоной үндэхөөр хэгдэдэг. Улхан - модоной уула абаад, түнхижэ хэгдэнэ.

Шанага - хунаан модоор дархалагдаг. Шүлэнэй, аарсанай, тононой г.м. шанаганууд байдаг.

Халбага - модоор дархалдаг.

Түйсэ - хунаан үйхөөр хэгдэнхэн амартыа. Тоно зөөхэй г.м. эдеэнэй зүйл хэгдэдэг, хээршье абажа ябахада, адхархагий наитай юм.

БУСАД АМНАРТЫН ЗҮЙЛНҮҮД

Шэл лонхо, зэд домбо, шэрэм танха, гусэ, забъяа, сад хоолой - зэд бүмбэ, дэбэр шаазан, гуулин һэрээ, гуулин сабха, сүгсэ, наатаа, зэд дэбэр, хаша хундага.

ДАРХАНАЙ ЗЭМСЭГҮҮД

1. үүхэ

2. Хутага

3. Ухами (хоёр тээхээ эритэй хутага, модо түнхидэг байгаа).

4. Харуул.

5. Бураабши - модо нүхэлдэг түмэр.

6. һүүшэ (модоной, түмэрэй).

7. Алха.

8. Мунса.

9. Хюреэ.

10. Шүбэгэ, ноёо шүбэгэ - гүрөөнхэнэй эбэр арха нүхэлхэдэв хэрглэдэг.

11. Бүлюү. Шэрүүн, зөөлэн гэжэ байдаг.

12. Хазуур. Үрэбтэр.

Буряад зоной хэр угхаа хэжэ ябахан ажалайн хэрэгсэлнүүд өөхэдийн онсо зэмсэг, хэрэгсэлнүүдтэй байгаа бшуу. Жэшээнь, адуушанай хэрэгсэлнүүд

хаалишанайхиаа тад ондоо байгаа. Ямар нэгэ зэмсэг хэрэгсэлнүүдье хараад, буряад зон энэ хүн ямар ажал хэдэг хүн бэ гэжэ элирүүлдэг байгаа.

АДУУШАНАЙ ХЭРЭГСЭЛНҮҮД

1. Ташуур - нариханаар отологдоон архан нур наймаар гүрэжэ, хунаан гоё эшэ хэдэг.

2. Урга - ута нарихана хунаанай үзүүртэ ута дээхэн оохор бүхэлжэ уядаг.

3. Шүдэр - мориной хүл тушадаг зэмсэг түмэр гэнжын үзүүрнүүдтэх хаттуу зузаан архан бүхэлжэ хэгдэнхэй.

Мориной бүхы зэмсэгүүд - хомууд, хударга, эмээл, тохом, ногто, дугааг, сэртээниг. Мориной зэмсэг мунгөөр, зэдээр, гууляар гоёгдонхой байдаг ён.

АРХА ЭЛДЭХЭДЭ ХЭРЭГЛЭДЭГ ЗЭМСЭГҮҮД

1. Мушалаа модон - нэгэ арханда хоёр модон хэгдэдэг.

2. Хэдэргэ модон - тохигор эритэй модон.

3. Гар талхи, үбдэг талхи - модоор дархалагдаг.

4. Эрьуюлгэ - модоор хэгдэнхэн, үхэрэй, адуунай архануудые элдэдэг.

ОЕДОЛШОНОЙ ХЭРЭГСЭЛНҮҮД

1. Хайша.

2. Зүүн, тэбэнэ - янаар хэдэг байгаа.

3. Ээрсэг - ноохо ээрэдэг.

4. набаа - ноохо сохидог.

5. Шүбэгэ - зузаан эд хадхажа, нүхэ гаргаад, саашань ёдог.

6. Дэгээ зүүн - янаар хэгдэдэг.

7. Хэблүүр - ябаган гутал оёод, тээрэндэ формо - хэб олгохын тула

ороохо хэжэ хэблүүрээр хэблэдэг ён.

8. Хурабша - хатуу архаар хэгдэнхэй. Юумэ оёходоо, хурганда умдэдэг.

ҮНЕЭ ҺААХАДА ХЭРЭГЛЭДЭГ ЗЭМСЭГҮҮД

1. Хабидаа - унеэдэй хүлын тушад, хабидаад наадаг дээхэн.

2. Бойлторго - дээхэнээр томогдоон гу, али нураар нариханаар томогдоон тугалай хүзүүндэ уягдадаг.

Бага балшар наандаа хүдээдэ ундынхэн минии үетэн элдэб үнгэтэ бойлторгоор тугалаа танидаг бэлэйбди. Нэгэ айлайхи нэгэ зүйтэй бойлторгонуудтай тугалнуудтай байха. Хүн бүхэн жирий 2-3 тугал, нүрэг болоходоо, 10 гаран, адуулхаш. Минни тугалнууд бултаннаа олон байхаа Тэдэнэг гэдэргэн бусаажа, бултаннаа ехэхароусалгатай байдаг ён.

Хоторын хуибууд, үглөөгүүр, үхэрнүүдэй нютагхаа холо бэлшээри руу ошоон хойно, тугалаа адуулдаг бэлэйбди. Бидэ, нютагай 4-5 басагад, хүбүүд, тугалнуудаа суглуулаад, нэгэ нүрэг болгож адуулхаш. Эжинэрнай бидэнээ амтатай эдээ, ундынемийн амарталаад үгэхэ. Одоо гоёл саг ён даа! Тугалаа дахаад, хада, добохонуудаар наадахаш. Үдэшэ тээшэ гэртээ тугалнуудаа туугаад асархаш. Томохон болоходоо, тугалаа адуулжа байха сүлөөгүй болоходоо, үхэрнүүдэй сэлеэн руу орохын урдаа тээ велигээ унаад, түргэн мурөөр тугалнуудаа наимнан суглуулхаш.

Цыргма САМПИЛОВА.

Шэнэ ном нара хараба

ТҮНХЭНЭЙ БУРЯАДУУДАЙ АМАН ЗОХЁӨЛЬОО

тухайшие мэдээсэлнүүд оруулагдаа.

Мүнөө "Гуунгай дуун" гэхэн гаршагта хэблэгдэнхэн дуунууд тайан нонорт табигдана.

ГУНИГАЙ ДУУНУУД

Хара пулаад байгаашье

Хадын жабарнаа хубираа гу?

Хайратай урим байгаашье

Хайрим болоод хубираа гу?

Сагаан пулаад байгаашье

Сарьдагын жабарнаа хубираа гу?

Сагаанхан урим байгаашье

Сайрим болоод хубираа гу?

***

Хатаршым барилсыш

гэжэл байн даа,

Хазаарын наридаад

яахаш хүнби?

Ханилайял хоюулаа

гэжэл байн даа,

Холхозом холол аад

яахаш хүнби?

Үреэым барилсыш

гэжэл байн даа,

Үялгам наридаад

яахаш хүнби?

Үелээл хоюулаа гэжэл байн даа,

Гульваагай холдо яахаш хүнби?

(Бандеева Галина

Жалсановна, Жүлүүста нютаг,

1929 ондо түрэхэн)

Бого-Горхон,

Ши хайшаа горхон гээшэбши?

Хура бороогий ороходо,

Чайнаар харахадам,

Сээжэ бодолоороо

ямархамши даа.

(Халудорова Бадма

Нимбуевна, Шулуута нютаг,

1923 ондо түрэхэн)

Хадаа харахадам,

Үүрээнэй харахадам,

Шанга наранай гараадам,

Үдэрын үдэртэх хата хатааар

хаташанаш.

(Бандеева Галина

Дылыковна, Жэмнэг нютаг)

Ара газар зорихоо,

Атан тэмээн газарша.

Алад саашаа харахадам,

Алаг нюдэн газарша.

Энэ газар зорихоо,

Эндин тэмээн газарша.

Эрьоулжэ харахадам,

Эрээн нюдэн газарша.

***

Тохомой дүрбэн шэгшэгтэ

Тохонхон хүлнэнхий нарматай.

Тулажашье ерээн оршолонийе

Тогтоожо болохын аргагүй.

Дүрэбшийн д

Үнгэрхэн үеын үйлэ хэрэгүүд

БУРШАГАЙН ХҮБҮҮН ЖАЛСАРАЙ

Үе сагнай үнанай урасхал мэтэ үрдэн ошожо, энэ бу-рьялма урасхал соо олон хүнүүдэй дурсахаал, үйлэ хэрэгүүдэй ябаса тээрмын шулуунда элдэгдэхэндэл ултэрэн бутаржа, үгы боложо мартагдашана. Үнгэрхэн сагаингаа үйлэ хэрэгүүдье, тэрэ сагай түүхэ зохёөхон хүнүүдье мартангуй ябаха гээш манай нангин үялга болено. Илангаяа манай сонин энэ хэрэгтэ ехэ анхаралаа хандуулдаг. Уншагшадний саг үргэлжэ маанадтаа һонин мэдэнүүдье эльгээжэ байдаг. Энэ удаа Түнхэнэй аймагай үндэр нахатанай нэгэн болохо Бадмажаб Доржиевич Арбальжиновай Буршагай болон тэрэнэй хубүүн Жалсарай тухай хөөрхөные дурдханаб.

Өөрөө Бадмажаб Доржиевич нютаг соогоо, аймаг дотороошье ехэ хүндэтэй, үндэр нахатай, энэ жэл 85 сагаалжа байнаан үбгээжээ юм. Тэрэ өөрынгөө сагта Владимир Бизьяевич Саганов, Харбянгуудай суута барилдаашад Будажаб Арабжаев, Будажаб Сыденов гэшэдтэй үелжэ нүхэсэжэ, суг ажаллажа ябанаа уяран дурсажа ябадаг.

“Манай нютагай үндэр нахатайшуул мүнөө миний дор дурсаха Жалсарай Буршагаевич Мункуев тэрэнэй аба Хүнхэн Буршагай, Жалсарай хубүүн тухай хөөрхөшгээ һэн.

Хүнхэн Буршагай гээш Харбянгуудай эгээл баян хуниинь байнаан юм. Тэрэнэй адую мал тоогүй олон байнаан гэлсэгшээ. Үдэ багаар малаа Бодойн болдого уналхаяа тужа гаргахадан, түрүүшний толгойнуудай уналууртгаа хүрөөд байхада, харин бэш малын хорёоноонь үшөө гаража дуураагүй байдаг байнаан. Хорёоноонь уналуур хүрэтэр нилээд ехэ зай байнаан юм. 30 га поли дээрэ таряа тариха, янала һайн ургаса абадаг байгаа. Өөрын тээрмэтий байха. Тэрэнэй барихадаа, гартаа

ехэ уран дархан байнаан баа боложо, өөрын онол аргаар, өөрын маягтай, шэнжэтэйгээр бариха, ехэ һайн шанартай талхатадаг байнаан юм. Тээсаанаандаа үшөө хоёр тээрмэ байбашье, ехэнхи зон Буршагай лэ тээрмэ руу харгылдаг байнаан заантай. Энээнэй хажуугаар хүүдинсэтий байха. Ехэ бэрхэ уран дархан гэжэ аймаг соогоо алдаршанхай һэн. 1917 ондо Хэрэнэй дасандаа Түбэдхөө ехэ наарамба лама заларжа ерэхэн байгаа. Тийгээд тэрэ үедэ Хэрэнэй дасанай шэрээд байнаан Таршагар лама тэрэ һаарамбаяа Верхнеудинск хүргэх һанаатай Буршагайдада дүрбэн түмэр мөөрэтий, холын харгыда эбдэрхэ балархагүй, шадаа һаа, ехэ дэншээ доноогоогүйгөөр ябаха морин тэрэг хэжэ үгэхьен захяа гэхэ. Тэрэ захяаен Буршагай дархан саг сооны, һанаандань тон таарамаар хэжэ үгэхэн юм. Тэрэнэй байтагай буу хэжэрхидэг дархан шадалтай һэн.

Буршагайн абана Хүнхэн ехэ эрдэмтэй номтой хун байнаан. Тоорын управын заседатель байхадаа, Николай хааныаа грамота ба медаль абаанай байха.

Хожом тэрэ медаляа Үргэгэй дасандаа үргэл болгон үгэхэн гэжэ түүхэтэй. Тэрэ үедэ Тоорын управын гулваа һамааг тайшаа байха, Хүнхэн суглаандаа ерээгүй һаань, тэрэнь нэгэшье үнгэрэгдэхэгүй. Нютагтадаа ехэ хүндэтэй байгаа. Арад зон элдэб ушараар тэрээндэ хандахаа. Ган гасуурий болоходо, ламанары нютагтадаа залажа асаруулж, ном уншуулж, занал хүүлүүлж. Тэрэ үедэ хун зондан утаа нахагүй, угайдхадаа, тэрэ үеэр бүтүү туруутай унаган түрэшшээ. Арабдан соржо ламхай урдаа хададаа табан хаадыг тахигы гэхэдэн, тэрэ хэрэгэйн бүтээнэй удаа Харбянгуудадаа байдал заанар тэгшэрээ һэн. Тэрэ хэрэгын Арабдан соржо ламхай өөрөө бүтээгээ гэхэ. Өөрөө тэрэ лама Галуута нуурай дасандаа нурахадаа, гэвшэ байнаан габжа болохоо ябаа. Тээд ехэ хүсэтий, шог ааштадай байха. Модон гэрэй нэгэ булааныаан үргөөд, доронь шулуу хашуулаад табижархидаг байгаа. Тэрэндэе дуудалдан зиндаата ламанар тэрэнэй нюоргын сохёод, нютагтадаа эльгээх гэжэ байхадань, Шаргай ноён нурша номоо татаад байнаан гэхэ. Тэрэндэе ойлгонон ламанар габжа болохогүй گзэн хориул үгвээд, гэртэн табяа һэн. Тэрэ гэхэндээ хойшио Харбянгуудадаа нэгэшье габжа лама гараагүй юм. Өөрөө дээрээ дурдари гэжэ нэрэтий заахан басагантаяа үлэшшэ һэн. Энэ хадаа өөрын сагтаа засагай дээдэн тушаалнуудые эзэлжэ, Ахын аймагы олон жэл соо толгойлжо, республикин ниитэ ажалдаа зэдэхитэй хабаадаан, мүнөө наханайнгаа амаралтадаа үни гаранаан Виктор Зундыевич

Гэжэ тэрэ хадагын даажа абаан Хүнхэн хоёр- гурба хоноод, наха баарахан түүхэтэй.

Харин Буршагай нютаг нугадаа адуу малаа үдхэжэ, таряа талхахаа баянаар ургулжан зандаа ябаа. Нютагтадаа зоной хэлэгшэр тэрэ ехэ һайн, баян һанаатай, амандаа хэшгээх үхн байнаан юм. Ажалай үедэ нютагтадаа олон зониине хүлэлэн, ажал хүүлүүлж. Түлбэрээ саг сооны, хэлсэнэнэй ёхор түлдэг, ган гасуурай, муу үйлэ хэрэгэй болоходо, нютагтадаа һааргүй түнхэлдаг байные онсолон тэмдэглэхээр. Тийх үедэ Хүнхэн Буршагай Жалсарай хүбүүмни ехэ бэрхэ, нүблэгэн ухаатай, шуран, абадаал адли хүдэр үндэр бээтэй үндүн үргажа байна, энэ бүхы ажажыгаа даажа абааха зэрэгтэй болох гэж хүхүүтэй үнугаа һэн.

Тийхээр байтар хубисхал боложо, бүхы юумэн хуу үрбальдашоо бэлээ. Абынгаа удаа тэрэ ехэ ажажыгаа үни даажа абаан, тэрэнэй бэрхээр ябуулж, үргэдхэн үдхэндээн Жалсарай хүбүүниин шэнэ засагай зүгнээ баяжакан зөөриеэ булялгаха гэхэнэй байха хамалгандаа аbagдан ябашоо һэн. Тэрэ булягдажа абтанаан зөөринь нэгэшье саархан дансанууд дээрээ бэшэгдээгүй, саашадаа нураг сүгүү үгы болошоо. Гэртэн тийхэдээ намганин гар дээрээ дурдари гэжэ нэрэтий заахан басагантаяа үлэшшэ һэн. Энэ хадаа өөрын сагтаа засагай дээдэн тушаалнуудые эзэлжэ, Ахын аймагы олон жэл соо толгойлжо, республикин ниитэ ажалдаа зэдэхитэй хабаадаан, мүнөө наханайнгаа амаралтадаа үни гаранаан Виктор Зундыевич

Доржиеив түрэхэн эжынь болоно.

Хамалганда ябахадаа, Эрхүүгэй можын Черемхово, Свирск хотонуудай шорондо нуужа, тэндэ тон хундэ ажалнуудые хэжэ гардаа. Тэндэ нууха үедэ ондоо һамга абажа, хожмын сүлөөлэгдэхэнэй удаа Загарайн аймагта түмэр харгыда хүдэлэхэр эльгээгдээ. Дайнай урдаа тээ Хяагта-Улаан-Баатар гэхэн түмэр замай харгын баригдажа эхилхэдэ, дүршэл ехэтэй Жалсарай Мункуевын тиишэнь заланан байна. Тэрэ үедэ шэнэ бүлэх хоёр хубуутэй, нэгэ басагатай болонон байгаа.

Удангүй дайн эхилжэ, тэрэнэй аюултаа галай дүлэн Москва шадар соробхилжо, нийслэл хотоёо хорото дайсанхай хамгаалхадаа хэрэгтэй илангаяа Сибирийн сэргэшдэые олоор фронт эльгээжэ байнаан үе. 1942 оной февралин 20-до Жалсарай Буршагаевич Мункуев Улаан Армийн Сэргэш боложо, Эсэгэ ороноо хамгаалхадаа Баруун фронт мордоожо ошоохоор, Москва шадархи байльдаандаа хабаадаа. Олон тоото байльдаан сооноо амиды мэндэ гарабашье, дайсанай хорото номон тэрэндие тудажа, ами нахайн хороогоо һэн.

Иигээж буряад хубуунэй нахан тэрэ үеын зүрилдэөтэ, аюултаа байдалай урасхадаа соогуур мушхаран гаража, түрэл нютагтадаа аяар холо дүүрээ һэн. Хүнхэн богонихон наханай саг өөр соогоо иимэ олон үйлэ хэрэгүүдье, хэдэн хүнэй хуби заяа багтаажа шаданал даа.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

Уншагшадаймнай туршалганууд

БАЙГААЛИИН СЭНТЭЙХЭН БҮТЭЭЛНҮҮД

Эдеэ хоолдонон янала оролсодог, Эм домшье боложо үгэдэг.

Зүгын тоноон, үнэндөө, даншье Амтатай, “аман соо хайлшадаг”, Зүгын уутанууд ба үүрнүүдүн үндөө өөхнөдөөн эндэ оролсодог.

Сагай ерэхэдэ, зүгынүүд нүгшэжэ, Амигүй бэень зада хаташадаг, Энээндие үлтэлжэ, бутархай болгожо, Эм бэлдэжэ, үбшье аргалдаг.

Зүгые хоёр хототой гэдэг: Нэгэ хотонь – эдээ хоолойн, Нүгөөддөө сэсэгүүдэй шүүхье сүглуулдаг. Байгаалиин табисуур ехэ жэгтэй.

Зүгын шулхэн хоротой байдаг. Зариман үе мүсөө үбдэхэдэө, Болгоомжолон зүгындаа хадхуулж, Бууруулж үбшее түргөөр эдэгээдэг.

Зааханууд аад, ажалша берхэ Зүгынүүдье магтаагүйдэ, “нүгэл”. Имэ амитад дэлхэйдэ нэгэл, Энээндие арад олон мэдэхэ.

СЭСЭГҮҮДТЭ МАГТААЛ

А.Цыбиковагай зураг

Сэсэгүүд, сэсэгүүд, сэсэгүүд, Сэнтэйхэн дайдая шэмэглэнэт. Сэбэрхэн таанадхадаа ургамалнууд

Сэнгүүхэн дэлхэйдэ байхагүйл. Байгаали сэсэгүүдээ хайшан гэжэ Бии болгоон, гайхалтайд: Олон үнгын будагуудые зохёожо, Өөрөө шэрдэдэг аргатайл.

Байгаалиин сэсэгүүдээ бүтээхэ үедэ Байлааса хундэ арга үгил. Баглаа сэсэгүүдье байгаалинаа абажа, Бэлэглэхэ эхэнэртэ заншал бийил.

Химнэ голой тунгалаг үнанда Хэдэн зүйлэй загаһад байрладаг.

Үнанай хулгана, халюунууд Олоороо эндэ амидардаг. Хотирон урдадаг энэ голын Холуур тойржо, хадын харгыгаар

Мори тэргээр, машинаар, ябагаар Махажа энээгүүр замшад гарадаг.

Дулаан сагай тэхэрижэ ерэхэдэ, Ан гүрөлэлэй ойн бүглүүдэ Дуудалсажа бээ бээс эхилхэдэ, Яаһан гоёй хайхан байдаг бэ даа.

Сэнгүүхэн даа Үдэнгэдэ, Химнин дэргэдэ Сэсэгүүдээ сайруулан нэмэрюулнэ мойнод.

Сэдьхэл худэлгэмөөр одоол эндэ Сэнтэй бодолнууд һөргэдэг ойндом.

Хүсэтэй долгитой Химнэ шааян, Хүүен урдана хойморорнай. Дундардаггүй урадхалай аятан

Дурым татаад, сэдьхэлдэм аятай. Ульгэрэй орон Үдэнгэдэмнай!

Үнжэн, хонон, айлаар өрт! Нютагаа магтаан шүлэгым уншаад,

Нахатайшуулые золгоод, гэртээ морилыт.

Ким БУДАЕВ.

Сагаалганий уулзалга

Цыремжит ахай гээд миний нахаараа хүндэлдэг, туртэтэн талаар дүтүмни түрэл болохо Софья Хандуевна Ринчиноватай Сагаалганай үедэ золгожо, сэдьхэлэй хөөрэлдөө ябуулаабди. Морин жэлэй гарахада, буряадаараа 87-ойнгоо богоһын алхан миний ахай сарюун дориун зандаа юм. Би бүри баганаа Цыден-Еши хуряахатанай Закаменск хотодо ажануухада айшалдаг һэм. Цыден Очирович ахаараа дотоодын хэрэгүүдэй таңгата ажаллаан, милициин капитан нэрэ зэрэгтэй бэлэй. Удаан хуряахайтан Петропавловка нуурин руу нүүнэн. Софья Хандуевна милициин таңгата нахаараа секретарь-машинисткээр ажаллаа. Юнэн үхижүүдэй эжы, Эхэ – Героиня алдар солотой. Үхижүүдны туд бүрээ зондоо туңатай ажалтай, мэргэжлэлтэй, аша зээнэрэйн, гушанарайн тоо дүшөөд шахуу болонхой.

Софья Хандуевна «Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ шэн габьяата ажалай түлөө», «Ажалай ветеран» медальнуудаар шагнагданаа. Дайнай эхилхэдэ, эгээл ажал хэхэ болбосоролойнгоо нахандаа хүрээн хүдэр шамбай ханаадаа ябаа.

Миний ахай Цыремжит тубшэн даруу, томоотой зантай, ури хүүгэдны эжигээ нажаажа, айл бүлэнүүдтэ бэри, хүрьгэн болжо ороходоо, эгээл иимэ намдуу тубшэн байдал асардаг юм. Цыден Очирович нүхэрьн үвшэлнэнэй шалтагаанаар 60 гаран нахатайдаа алтан дэлхэйтэй хахасаананий халагламаар даа. Ямаршье сагта хуряахайндаа айлшалжа ошоходо, далай мэтэ дэлгэр номгон сэдьхэлтэй ахаймний эльгэлэн угтажа байдаг. Харин хуряахайтанай үхижүүдтэй, ашанар зээнэртэ айлшалха гэблэ, нэгэ долоон хоног яашье хүрэхгүй юм.

Мүнөө Софья Хандуевнагай нүхэрьн хөөрөө толилоё:

- Аяар ная гаран жэл болошоо, миний алтан дэлхэй дээрэ хүмбүг гэжэ мэдээ орохондоо хойшо. Үмсдөө байдаг тад ондоо үе, ондоо юртэмсэ шэнги, мүнөө нахадаа. Үлэгшэн гол өөдөө буусаараа амидардаг һэмд. Хонгор уулада зуналантай, Зуналан дабаанда, Хүхсөөн уулын хормойдо бүэлжэөнтэй. Зуналандаа Түгuldurovstan, Армадаа Будажаа, Даржаа Ринчин, Буюн үбгэн, Шармын Цэдэмпэл гээд үшөөшье олон айл үрин-таран ажануудаг һэмд. Даржаа жалгада морин анзаанаа газар хахаад, яарсаа, ешмээн тарихабди. Гар тээрмээр татаан талхаараа епоошоо зууряа, замбаагаа худажа эдийбди.

Сагай һэлгээ мүнөө үеийн хараанаа адлагаад үзэхэдэм, одоошоо жэгтэй байна. Гараараа, бар хүсөөрөө үюмэ хэжэ, амяа залгажа ябаабди. Агаар, үнан арюун тунгалааг, байдал жэнхэни, хулгай худал гэжэ үгүү, гэртэ сууряа замаг улгэхэ гээшье мэдэхэгүй саг байгаа. Зундаа бороонини шье гэж ямар зээлэнөөр жэгнэдэг һэм, гайхалтай.

Харин мүнөө ямар нэгэн кнокко дараад лэ, ямаршье үюмэ бүтээмээр үе. Замбуулин руу замууд юрын үзэгдэл мэтэ болоо.

Үнгэрэн зуун жэлэй түрүүшүн хахадай байдалые мүнөө зуун жэлэхийтэй зэргэсүүлээдшье табихын аргагүй, тэнгэри газар хөртөл ондо ондоо.

Би багадаа Тожоон төөбиитээз ганаанаа баряд, үдэрэе даанан түбинэ (мүнөөнэйхеор улаалзайн үрэ) хэтэшээр дүүрэн түүдэг һэмд. үн соо шанаажа эдийбди. Бори губээнүүд улан тажа байхаа. Хаана мүнөө орошооб, тэрэ найхан баялигнай, худеөгөөр үсөөн лэ гарадаг болоо. Зэдэ голой хажуудаа Пампилин хашаа хүртээр ошоожо, мойно түүхэдэг эгээ эдээшгэх ханаандаа. Амтатай гээшэн, хэлээз тана хазамаа. Хирмасын шүлэн ямар амтатай һэм, мүнөө хүн хэдэг аа гу, гуримыен сахин иимэ хоол.

Би Тожоон төөбиидээ (абымни эжы) ехээрхэ байнаа хүм. Төөбиимнил наийгаа, Цыренин хүн болгоо юм. Эбийнай (эжы) Ринчин Дагбаевна нугагүй бэрхэ, түргэн сухалтай, хатуушаг аваритай, сүлжэ бээтэй хүн юм. 97 нахаа нахалжа, одхон хүүүн Доржындоо аялаа һэн. Тожоон төөбиим бүри нарайхаа наийгаа наижалаа. Нэг гартаа модон хүнэгэе баряд, нүгөө гартаа наамаяа тэбэрээд ябахадань, хүн хараад: «Энэ Тожоон төөбиин үнандаа ошоодоо, ямар түйсээ тэбэрээд ябанаб», – гэхэн хаа.

Би аха дүүнэр соохоо эгэшэн һэн тулаа эгээл хүшэр хундэнэй намдал тудаахаа. Гам хайрагүй арха эрьоулхэб, гар дорохи зарасаа байхад. Нэгэ иммэ ушар наанадаа хүм. Баабай хабсагай дээрэ тарянай харуулсан нэг үе

байгаа. Намайе, арба гарантай үхине эжым эльгээхээ хэтэбшээ соо гу, али тулам соо таряа абаад ерэ гэжэ. Дахьсаа шэрэхээр ерэхэб. Ямар олиг байгааб эжы, тэрэ үедэ нэгэ мийсэх обеосой түлөө хэдэн жэлээр ябуулжархидаг байгаа ха юм.

Сэргенин юумэндэ эльгээхэгүй, Доржо заахан, зарадаанда орохогүй. Сэргэнхэ бүри һүүлдэ, 1944 ондо түрээ. Хартаабхаа малтаанай удаа полидо орхигдонон хартаабхаа түүхээз мүнхэн абаад, Шүлтэм нүхэр басагантайгаа нэгэтэ ошообди. Газаа бүрүжэ байгаа. Гэнтэ хойто талааа сагаан хубсаатай һүүзэгээр үндэр һүүдэртэл хүнэй дүтэлжэ ябахыен обеороод, айнандаа гүйлдэшбэбди. Амияа абажа ядан, жалга өөдэх хайлдабади. Хүл нюсэгэмд. Хайр шулзуун шаршаганаа гээшэн. Ехэл айгаа һэмд даа. Тэрэ үедэ шүдээр үхэдэг тухай нилэн зугаалдагад байгаа. Юун байнаа юм, тэрэ һүүдэрнай, мүнөөшье хүрэтэр табари. Тэрэмнай оог-ааг гэж хуугайшье табяагүй.

Нэгэ заа боргожоходоо, колхозий ажалда нилэн шэрүүлээбди даа. Эбийнай хажууртаа угас бэрхэ, эрэ, эхэнэрыешье урдаа оруулжа үзээгүй гэжэ сутай һэн. Ринчин бэрхэ гүүлэхэдээ, шаантагын бүришье үргэгэшэхэ. Ехэшүүлдэ 1 гектар, бидэнрэ – эдиршүүлдэ 50 сотко сабшаха даабари үгтэхэ. Өөрүнхиээ дүүргээд, эбии намдаа хамхалсадаг һэн. Нэгэтэ Сэрэн, Доржо, би гээд Лубсан агтай хүүүд Шагдар, Жимиткин ходоодоо (бургаанаар гүрэхэн заганаа барихаа түхээрлэгэ) баряд, заганаа олзолонхий дориуханууд бусажа ябаабди. Эбийнай урдааамнай угтажа абаад, тэрэ ходоодыемнай таңаа удаа татаад, бидэнээ, илангаяа намайе һургаагаар наиса шабхуурдаад, ажалаа хэгты гэжэ намнаан юм. Бэрхэ, түргэн хүнүүд ууртай байдал юм гэлсэх хүршэнэрнаа. Нарин-Үбэртэ арна арьоулдэг байгаабди. Тэрэ арнаар һүүлдэнх колхоздо мориной тоног, аргамжа гэхэ мэтийе наиса хэдэг һэн.

Хуналуурай поли дээрэ таряа бохобди. Баймгаа гэхээр хара сай, гашуун тараг гу, али хүрэнгэ тудхадад лэ, машинын хуруудхаа (тэрэн резинэ шэнги хатуу) ама хүрэөд, нормоёо дүүргэхэ гэжэ шармайлдахабди. Үдэрэй нормо – 65 бухал һэн, нэгэ бухалдань таряанай 10 болото орлог байгаа. Үдэрэйн эндэ ажаллаад, һүниндээ тоог дээрэ морин молотилкада үүр сайтар таряа сохигош, һолоомо һошо этэрхэш, ажал дуунахагүй. Сентябрь нарадаа һургуулида ошоод, амаралтын үдэр нөөхил колхозийнгоо ажалда гарадаг һэмд. Морин жаткада Дамдин-Цырен Санжижапов, Будажаб Гуржапов яхашаа.

Арбижалда огородой эдээ таряад үнхлэхади. Морхооб, капуста, үгэрсэ, мангир ямар ехээр таридаг байгаа

Цыремжит ахай: «ГАЙХАЛТАЙ ХУБИЛАН ДЭЛХЭЙМНАЙ...»

гээшб, горхонхоо үн коромыслаар зөөхэбди. Эжы 30 сотко, би 30 сотко талмай үнхлэхади.

Хүдээ ажахын налог хүндэл бэлэй. 60 килограмм мяха, 3 килограмм шара тоно, 60 үндэгэ айл бүхэн жэлдээ нэгэ тушаадаг һэн. 1965 ондо одоошье Н.С.Хрушевийн заабаряар продналог болоулагдажа, һэг гэхэн зомди. Үшөө колхознiguуд пенси абаадаг болоо. Тэрэ үедэ Никита Сергеевич гэж бурхандли хүн бии болоо гэлсэгшэ һэн.

Дайнай үедэ, 1943 ондо болохон нэгэ ушар мартагшагүйб. Сагаан Нууга шадар, һонгиноо сааша, Боймото үбнэ сабшаха даабари арбаад хүн абаабди. Үлэгшэнэй эхеэр Сагаан Нууга хүрэхэн тиимшье холо бэшэ, хоноод лэ хүрээ һэмд. Хайнчигай Бадма колхозий мори тужа асараад, эндэ убэлжүүлэх үнотой юм һэн. Бандайн Норбо, Будын Янжамаа, Базарий хоёр хүүбүүд – Пама, Дашибанима, Цэбээн төөбиин Сэрэн, Нанайн бэри Даржикаб, Жигжидэй Цэрэн-Доржын һамган Ханда, Хандын аха Мархай, тэдэнэй хүүбүүн Дондок, Жамбал Доржиев, дүүн Балма, Дондок Цыренжапов (Буубэйн Дондок), Жэмбэ үбгэн гэгэшэд Нанай үбгэн харгышан таңдаа гараа һэмд. Ҳүбшэ соогуур зүргэнүүд иишэ тишишэ һалаатанаан, нэгэ заа алдуу хэбэл, ондоо тээшэяа ябашахаар байгаа бэлэй. Июнь нарын һүүл баг һэн. Одоол унаса-бодосороо үбнэ сабшаха, хуряагаа һэмд. Эдихэ уухаа юмэнхий хомор. Имэ бэрхэтий сагта бүхы Захаамин соо Мэргэн Шагжа гэжэ сутай ангуушан сагаан тараагар, ангай мяхаар биднээс хангажа, амиинийн абрааа һэн гээ һаа, алдуу бэшэ юм. Эдээ хоолын өхлэгэ, дэлбэржэ байдал һэн. Манай отогноо холо бэшэ гэртэй, олон үхижүүтэй, намдуу тайбан ажануудаг айл байгаа бэлэй. Өөрөө бэээр набтаршаг, бүхэриг, маряаандли хүнгэн гэшхэдэлтэй, налагар зантай хүн гээд намдаа хадуугадан юм.

Нэгэшээгэр колхоз хоёр үнээ үгөө, сайгаа һүллэжэ үхүүшмэнай. Энэ үедэ 12 хүнэймнай 6-е һөөргэнь таряанда ябуулаа. Нэгэтэ үдэшэлэн үлэхэн 6 хүн үбнэ тармажа, соможо эсэнхэй унтахаяа бэлдэжэ байхадамнай, 2 унээймнай нэгье Баян-Голой нүүрнэ малтан абадаг лагерьнаа тээрвэдэхэн бамбалагууд түүжаа ябашаба. Тугалын, нүгөө үнээнинь сооид мөөрлэдэхэн гээшэн. Шагжа абгайда ошоожо дуулгагамнай, Убашын Сэдэнтэй (Сэргэмпэл таабайн Цырен-Дулмын ахаа) хоюулан мүрөөрнүү мүшхэжэ ошоон, тиин олоходонь, нэгэ бүх үбнэ галданхай, үхэрийнхий хороожорхинхой байгаа. Хоюулын шархатуулханийн, нэгэнинь нахан болошоон юм. Лагерьнаа тээрвэдээд, Эрхүү гарахаа мори бэдэрхэн зоног. Барийн түүхийн зүйнээдээ мэдэрхэн зомди. Манай үлэгшэнэй миний үеин Норбо Бадмаевна Балданжапова олон аша үрнэрэнгэе дүхэриг соо амгалан мэндээ ажануунаа.

Ингэжэл ула соорхой гуталтай, халааатай хубсаатай яваашье һаа, манай үеинхидэ тудаан үйлэхэргүүдээ ээм дээрээ шадалтайгагар даажа гараан зомди. 10 класс дүүргээд, 1947 ондо аймагай туб Цагирийн тосхондо Алсагарай Будын басаган Цыренова Янжаматай ошообди. һүүлдэнь Янжамаа Будаевна аймагай архивые даагша болоо һэн. Үбшэнэй шалтагаанаар эртүүр нахан болохон юм. Бинь милицидэ секретарь-машиисткээр ажалда орооб, тэндээл пенсийд гаратаараа худэлжээб. Нэгэ үеин зон гэхэдээ, Педоогий Дулмын басаган Баярова Шүлтэм Шагдуровна бухгалтер мэргжэлтэй болохон, Намжил Сандаковна Дашибанаа паспортна таңагые даагшаар нахаараа ажаллаа. Бултанайн намтар минийхидэл адмирхуу ааб дасаа. Хамтын ажахы байгуулгүү, ара талын ажалай амьтые араа мяхаараа мэдэрхэн зомди. Манай үлэгшэнэй миний үеин Норбо Бадмаевна Балданжапова олон аша үрнэрэнгэе дүхэриг соо амгалан мэндээ ажануунаа.

Ингэжэл Сагаалганай үедэ үнгэрхэн үе, багын, эдир залуугай ханье, алтанхаяа үлүүгээр нахагдадаг Тохижон төөбиигээ, ажалда дүршүүлжээн Ринчин эбийнгээ, нюяат зоноо, үеингээ нүхэдэй дурсан нүүхадам, жэгтэй байна. Сагай ондо болохонийн буришье гайхалтай.

Энэ гайхалтай хубилан дэлхэйдэ үри хүүгэднай, аша зээнэр, гушанарнай, түрэл түхэм зомнай, үндэр нахата миний үеин зон – бултал элүүр мэндэ, амгалан тайван ажануухамнай болтогий гээд үнэн зүрхэнхээ хүсэнэб даа.

Галина ДАШЕЕВА
ажалай ветеранай хөөрөө бэшэжэ абаба.

Сагаалган - 2014

НЮТАГААРХИНИИЕ НЭГЭДҮҮЛҮЭН ҺАЙНДЭР

Мухар-шэбэрээрхин хүхэ модон Морин жэлыее Буряадай оперо болон баледэй театртаа угтаба.

Нютагаархинтаяа ургэлжэ уулзаха арга хоморой байдаг. Илангаяа Сагаан нарын үедэ нютагай зоной һайндэр эмхидхэгдээг болонониин тон наихаалтай. Түрэлхидтээ, танил талатаяа уулзажа, һонин һорьмойгоороо хубаалдаханаа гадуур нютагаархинайнгаа амжлтануудтаа урмашажа байхада, хүн бүхэнэй дотор омогорхол түрэхэл ёхоороо түрэнэ. Түр зуурашье хаа, нэгэ нютагайди гэж мэдэржэ, бээс мэдрэлсэж ябахада, банал хэргтэй.

Буряадай Арадай Хуралай депутат, Мухар-Шэбэрэй аймагай нютагай зоной эблэлтийн толгойлогшо Зоригто Цыбикмитов үнгэрэгшэ 2013 ондо ажал хэрэгээрээ шалгарагшадын тайсан дээрэ уриба. Хэд бэ гэхэдэ, Буряадай Правительствын болон Толгойлогшын Захирганийн хутэлбэрилэгшэ Петр Носков, Буряадай Толгойлогшын зүвшэлэгшэ Юрий Петров, 2013 ондо республикаа сенатораар нунгагдаан Александр Варфоломеев, Буряадай Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Бато Семёнов, Буряадай Арадай Хуралай депутат Александр Варфоломеев, Дмитрий Кузнецов, Дэлхийн юниоруудай чемпионадтаа мүнгэн медальда хүртээн эдир тамиршан Алиса Жамбалова, бэрхэ норигшо, СССР-эй спортын мастер Елена Жамбалова, Түгнүүн юрэнхы нуралсалай дунда нургуулийн директор Валентина Варфоломеева, Түгнүүн хүүгэдэй сэсэрлигийн мастер Дауглас Пахеева, Россиин Федерацийн габьяята враач, Мухар-Шэбэрэй эмнэлгийн газарийн хирургийн таагыг даагша Доролес Пахеева, Россиин Федерацийн габьяята враач, Мухар-Шэбэрэй эмнэлгийн газарийн хирургийн таагыг даагша Анатолий Якимов, үйтайн ажакхые хутэлбэрилэгшэ, Россиин худөө ажакхын комплексын габьяата хүдэлмэрилэгшэ Галина Дабаева, Мухар-Шэбэрэй нүнэй комбинат эмхидхэгшэ Галина Сыденова, «Никольское» тосхоний гульваа Игорь Калашников мун.

Тэрэшэлэн бүтэн жэлэй туршада Мухар-Шэбэрэй аймагай ажабайдал тухай мэдээсэжэ байдаг сурвалжлагшадын мүн лээтэмдэглэбэ. Хэд бэ гэхэдэ, «Бурятия» ГТРК-гийн корреспондент Дарья Цыдыповна, «Буряад үнэн» Хэвлэлэй байшанай сэтгүүлшэн Сарюуна Эрдынеева, «Информполис» Хэвлэлэй байшанай корреспондент Туяна Зундуева.

Мухар-Шэбэрэй бүхы нютагуудай гульваанар

Мухар-Шэбэрэй аймагай нютагай зоной эблэлтийн толгойлогшо Зоригто Цыбикмитов нютагаархинаа амаршална

Залуу дуушан Баясхалан Санжицыренов

Мухар-Шэбэрэй аймагта 5 ондоо үндэхэе яхатан эб нэгэн ажагууна

Шаралдай нютагай шэмээшгүүдэй дуун бүгэд зондо наихаагдаа

Нютагай зоной энэ уулзалаа Мухар-Шэбэрэй аймагай, мүн һууринуудай захирганаай ашаар үнгэрөө. Тиихэдээр Петр Носков, Михаил Рютин, Дарима Батуева, Сергей Красинский, Валентина Федосова, Бато Семенов, Виктор Дамбаев, Юрий Петров, Дмитрий Кузнецов, Александр Абидуев, Эрдэм Цыренжапов, Жаргал Цыдыпов, Владимир Поломошнов, Юлия Трофимова гэгшдэ эмхидхэлэй хороондийн байгуулаад, Сагаалганий энэ һайндэр бэлдээ.

Хүсөөтэ нютагай дангина Сарюна Бимбаева дуун бэлэгээрээ Сагаалганий шэмэглэбэ

Мухар-Шэбэрэй аймагай гульва Владимир Молчанов амаршалын угэ абаададаа, Мухар-Шэбэрэй аймагай нютагай зоной жасаа байгууллаа тухай шийдхэбэри айтажа байна. Тэрэ жасаа нютагаархинаа дэмжэхүн тула эрхилэгдэхэн гээд дуулгаба.

Удаань Мухар-Шэбэрэй бүхы нютагуудай гульваанар тайсан дээрэ уригдаба. Тэдэнэй олонхийн үнгэрэгшэ сентябрь нарын нунгалтадаа илажаа гаралж байна, илангаяа гурбадахи удаагаа «Никольское» һууринай гульваагаар Игорь Калашников дэбжуулэгдээ гээд хэлэгдэбэ.

Удаань Мухар-Шэбэрэй нютагай зоной бэлдэхэн концерт-наадан һайндэрэй шэмэглэбэ. Тиихэдээр республикин мэдээжэ аристистнууд мүн лэ концерт табилгандад хабаадаан байна.

САГААЛГАН БООМ һУУРИНДА

Мухар-Шэбэрэй аймагай нютаг бүхэн Сагаалганий һайндэрэй өөрүүнхеэрээ тэмдэглэнэ. **Боом һууринай жэшээ дээрэ тогтое.**

Соёлын байшан дотор ехэ хүлгөтэй байба. Ушарын гэхэдэ, жэл бури үргэнөөр тэмдэглэгдээг Сагаалганий һайндэр эрхилэгдээх юм. **Боом** захирганаай гульваа Бэликтэ Тыкшееев, нургуулийн директор Надежда Тагарова, «Бэрхэшүүл» гэжэ ТОСые ударидаагаа Должана Раднаева гэгшдэй оролдолго үүсхэлээр Сагаалганий һайндэр шэнэ маягаар эмхидхэгдээ. Нютагаархин гурбан бүлэг боложо хубаараад, буряад эдеэгээ дэлгээжэ

урилдаба. Бүлэг бүхэнэй шэрээ дээрэ ямар эдеэн үгүй даа: буза, саламат, бүхэлэр, тараг, шамар, үрмэ болон бусад. Удангүй үшвээ нэгэ мурсыөн зарлагдаба. Үреэлэй наихан үгэнүүдье хамагай уранаар Соилма Тагарова хэлэжэ, өөрүүнгөө бүлэгье үргэжэ шадаба. Тиихэдээр арадай дуу Цыргэма Цыремпилова шадамар бэрхээр дуулажа, бүгэд зоной наихаалда хүртэбээ. Харин залуушуулнаа бүридэхэн гурбадахи бүлэггөөрхин ёхор наадандаа бултанийн уриба. **Боом** оорхин дүхэриглэжэ хатараада, хүхюүтэй баяртайнууд гэр гэртээ тараа бэлэй.

Тус хуудаа Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА бэлдэбэ.

"ГАНДАН" ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Февралиин 24, гарагай 2, монгол литын 25, улаан бар, түмэртэй һуудалтай, 8 сагаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр эд зөөри, баян дүүрэн байдал элбэгжүүлхэдэ, эмдом бүтээхэдэ, наймаа эрхилхэдэ, гэр, бусад барилга хэхэдэй найн. Холын харгыда гаралтагүй. Үнэ абал, нюдэнэй хараа муудаха.

"Гандан" дасанда углөөнэй 9 сагта һама, Жамсаран сахиусан, үдэрэй 14 сагта Табан хароулга уншагдаха.

Февралиин 25, гарагай 3, монгол литын 26, улаагшан туулай, огторгойдо һуудалтай, 7 улаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр хүшэр хэрэгүүдье эрхилхэдэ: дайсание дарааха, хотрох хий юумэ усадхахада, наймаа хэхэдэ, холын харгыда гаражада найн. Мал наймаалтагүй, үнэ абахода, удаан жаргал ерэх.

"Гандан" дасанда "һама, Жамсаран" сахиусанай хурал, үдэрэй 14 сагта "Табан хароулга" уншагдаха.

Февралиин 26, гарагай 4, монгол литын 27, шара луу, үнданда һуудалтай, 6 сагаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр эд бараа үйлэдэрилхэ, одо машэдэдэ, хун зонтой нүхэсэхэдэ, аралжаа наймаа хэхэ болон өөндрэлтэн түнхатай хэрэгүүдье эрхилхэдэ найн. Холын харгыда гаражада мую, энэ үдэр үнэ абалтагүй.

"Гандан" дасанда "һама, Жамсаран" сахиусанай хурал, үдэрэй 14 сагта "Табан хароулга" уншагдаха.

Февралиин 27, гарагай 5, монгол литын 28, шарабтар мөгий, уулада һуудалтай, 5 шара мэнгэтэй.

Энэ үдэр наймаа хэхэдэ, барилга эрхилхэдэ, буянта хэрэг үйлэдэхэдэ, холын харгыда гаражада найн. Үнэ абалтагүй.

"Гандан" дасанда "һама, Жамсаран" сахиусанай хурал, үдэрэй 14 сагта "Табан хароулга" уншагдаха.

Февралиин 28, гарагай 6, монгол литын 29, сагаан морин, модондо һуудалтай, 4 ногоон мэнгэтэй.

Энэ үдэр хүшэр хэрэгүүдье эрхилхэдэ: дайсание дарааха, холын харгыда гаражада найн. Мал худалдахада, аралжаа наймаа хэхэдэ, үнэ абахода, мую.

"Гандан" дасанда "һама, Жамсаран" сахиусанай хурал, үдэрэй 14 сагта "Табан хароулга" уншагдаха.

Мартын 1, гарагай 7, монгол литын 30, сагаагшан хонин, хийдэ һуудалтай, 3 сагаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр "хүшэр" ба хуулита хэрэгүүдье хэхэдэ, мал ба эд зөөри худалдан абахода, гэрэй ажал хэхэдэ найн. Үнэ абалтагүй.

"Гандан" дасанда "һама, Жамсаран" сахиусанай хурал, үдэрэй 14 сагта "Мандал Шива" уншагдаха.

Мартын 2, гарагай 1, монгол литын 1, хара бишэн, галда һуудалтай, 2 хара мэнгэтэй.

Энэ үдэр бүгэдэндэ аша түх асаархада, найн хэрэгүүдье эрхилхэдэ, холын харгыда гаражада найн. Үнэ абалтагүй.

"Гандан" дасанда "һама, Жамсаран" сахиусанай хурал, үдэрэй 14 сагта "Табан хароулга" уншагдаха.

Энэ зурхай "Гандан" дасанай гэбгы лама, б-дахи таңаг соо ажалладаг Зоригто лама бэлдэбэ.

Адрес: 670045, город Улан-Удэ, проспект Автомобилистов, 1 «К» (Стрелка).

В алтарной галерее дацана - 1000 Будд вы можете приобрести семейного покровителя и защитника.

Буряад ҮНЭН
Бүгэд арадай сонин

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия

Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

ЭТИГЭЛ, ҺҮЗЭГ ТҮРҮҮЛҮЭН ҮЗЭГДЭЛНҮҮД

Түнхэнэй аймагай Аршаан тосхоной баруун хийто захада оршодог "Бодхидхарма" дасанда Сагаан һарын хуралнууд үнгэрбэ.

Энэ жэл "Дугжууба" хуралай эхилхэдэнь, табан адүүн айлшалж аралай болож байхада, шагаабаряяр шагаажа, Хойморой һүзэгшэхэн зониие ехээр гайхуулаа. Шэрээтэ Даша-лама ахайн хэлэгшээр, Түнхэнэй табан хүшэтийн айлшалаа гэж һанагдана, (табадахинь

Бүрэн-хаан, Мүнхэ Сарьдагай эзэн). Энэ сагаан һарада айлшалжан моридын дасанай ламанар ехэхийн шагаажа, морин жэлэдэ моридой айлшалжан гүнзэгтийн удхатай гэж баяялна.

Үнгэрбэн жэл наранай оржо, жаргажа байха үед Гуру Падмасамбавын, ламын болон Ногон-Дара эхын дүрэнүүд энэ дасанда үзэгдэж, ерэхэн арад зониие бахархуулжа, бүри этигэл, найдал ехэтэй болгонон байна.

Морин жэлдэ Буряад арад

зондоо:
Үглөө бүри наранай
найханийн угтажа,
Үдэр бүри жаргалаай
найханийн үзэжэ,
Буянгаа нэмэжэ,
ута нанатай ябахыетнай
Халуун үнэн зүрхэнхэо
Хангай Саяанхаяа хүсэе!

"Бодхидхарма"
дасанай шэрээтэ
Даши-лама ШАГЛАХАЕВ.

Нагла эмчи
Амгалан БУДАЕВ.

Амаршалганууд

Хадаа ганзагатай, урагша хойшоо уряалтай, ууса шагайтаа бэлэгтэй, бурхантай, буянтай ажангуухыетнай хүсэнэбди.

Бурхандаа бадаргаан зулатны
Наынетнай нэмээжэ,
Бурхандаа утаанан санзайтныай,
Сэдьхэльыетнай арюудхажа
байг лэ гэж үреэнэбди.

Танай худа
ЖИГЖИТОВ Дамдантанай гэр бүлэ.

Хурамхаанай аймагай
Хүшэгээр нютаг.

Рэгзэма Будасидиевна ЖАНЧИПОВАГАЙ 50 наанайн ойн баярта

Тэрэхолын 50 жэлэй
саанахана,
Түлэг дундаа үри һарын
жабарлаха ханада
Хуһан-Хушуун нэртэй
Хуушанай һаалин
гүүртэдэ
һүн булагай дэлбэржэ,
Сагаан эдеэнэй
дэлгэржэ,
Улаан-ягаан хасартай
багашууладай
Уураг шаангид
саданхай
Хойто түглын
сууряалтар
Хүр соогуур умбан,
шууян байхада,
Анхан сагхаа эмшэ
домшо алдартай
Аюушын Шойробой
Жанчибай хүбүүнэйдэ,
Будэсidi Анна хоёрой
зaluухан бүлэдэ
Хоёрдохи үринь
мүндэлжэ,
Хүл хоорсэг
бололдохонийн тэрэ.
Удъяна эжы гартаа
дүйтэй, түбнэндэ
Үхинэй хүйнүн
ёхо соонь хүндэбэ.
һоол урихан шарайтай,
шаб гэмэхэн,
һэмбэгэр шараган
Рэгзэмаа хүүхэн
Аба эжыдээ хүсэд
туһамаршан,

Арбаад дүүнэрээ
шадамар абалсан,
Арбан класс
Үльдэргэдээ дүүргэбэ,
Аяар Захааминда
оёдолдо һураба.
Улаан-Үдэн
"Тохорюухан"
сэсэрлигтэ
Урагшатай, магтаалтай
10 жэлдэ хүдэлнээр
лэ.
Эрхим манай
Рэгзэмаа Будасидиевна!
Энэхэн наанай
зэдэлээтэ
үндэртэ хүрэбэш.
Ябаан харгыши
сэбэр сэхэ зурынал,
Үйлэхэрэгүүдшини
буянтай,
хайхан байнал.
Хүнэй зэрэг үри бэээ
үргэнэш,
Хурамхаан нютагнаа
хадагшын тогтообош.
Алёша Дарима
хоёртойгоо хүүгэдье
Арюухан ба Булад
зээнэрээ оогшоонэш.
Дууша хоорхэн
Таня ухиноо
Дүрбэн тэгшэ оролдон
хүгжкоонэш.
Эжы, абаяа энхэрэнш
сэдьхэлдээ,
Эльгэлэн дүүнэрши
тэгүүлнэ эгэшэдээ.

Сагаалган соогуур
түрээн заяатайш,
Салгидама хэшгэгтэй,
элбэг һуугаарай.
Урагшаа һанаатай,
олондо хүндэтэйш,
Урматай, золтой
хододоо ябаарай!

Түрэлхидэй зүгнэ
Цырен-Ханда
ДАРИБАЗАРОВА.

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Бурятия
Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г.
www.burunen.ru e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре
Издательского дома «Буряад үнэн».
Отпечатано с готовых диапозитивов
в ОАО «Республиканская типография».
Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.
Подпасана в печать 19.02.2014 в 17.00 - по графику;
19.02.2014 г. в 17.00 - фактически.
Объем 6 п.л. Заказ №1169. Тираж - 4000 экз.

Цена свободная.

ТЕЛЕФОНЫ:
21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала "Байгал"
21-60-21 - редакция журнала "Морин Хуур", отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются.
Автор несет ответственность за представленные материалы.
За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж),
Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

sochi н ОЛИМПИИН НАДАНУУД БАГАШУУЛАЙШЬЕ ЯНХАРАЛ ТАТАНА

Улаан-Үдийн 91-дэхи “Строитель” сэсэрлигий хүүгэд энэ ехэ үйлэ
хэрэгтийн спортын һайндэрөөр дэмжээ.

Энээндээ урид сэсэрлигтэ ХХII Үбэлэй Олимпиин наадануудтаа зориулагдан хэдэн хэмжээ ябуулга үнгэрэгдээ юм. Олимпиада тухай хөөрөлдөөнүүд, викторинууд эмхижхэдээ. Хүүгэд олимпиин табан сахариг юун гэхэн үдхатайб, тамиршиад спортын ямар зүйлнүүдээр мүрүсэдэг бэ, Сочин Олимпиада ямар нүлдээ тэмдэгүүдтэй гэхээс эхилээд, үргэн мэдэсэгтэй болоо. Олимпиин галай Улаан-Үдэ ерэхэдэн, “Строитель” сэсэрлигий хүмүүжкэмэлнүүд тэрэниие баал угталсаа юм.

Харин бүри наяа сэсэрлигтэн “Олимпиадатай суг хамта гэхэн спортын ехэ һайндэр үнгэрөө. Сэсэрлигий физический хүмүүжүүлгүүн заагша Ольга Константиновна Скобликовой элдэб янзын мүрүсөөнүүдье бэлдэхэн байна. Тийн бага, дунда болон аха бүлэгүүдэй үхижүүд спортзал соогоо мүрүсөө, харин нүргүүлид бэлэхэлэй 7-дохи болон 13-дахи бүлэгүүдэй хүмүүжкэмэлнүүд газаа тулалдаа. Тэдэ эжы, авануудтаяа суг хамта санаар, шаргаар урилдаа, хоккей болон кёрлинг наадаа, конькигаар гүйлдөө болон үбэлэй спортын бусадшие зүйлнүүдээр хаба шадалаа туршиа. Хүмүүжкээгшэнүүдьинь Наталия Геннадьевна Удалова болон Людмила Васильевна Яо-Фун-Тан үхижүүдтээ адли баал гүйлдөө, хайрдаа.

“Строитель” сэсэрлиг хүүгэдэй хүгжээлгүүн түбэй зэргэтэй юм гэжэ тэмдэглэхэх хэрэгтэй. Эндэ

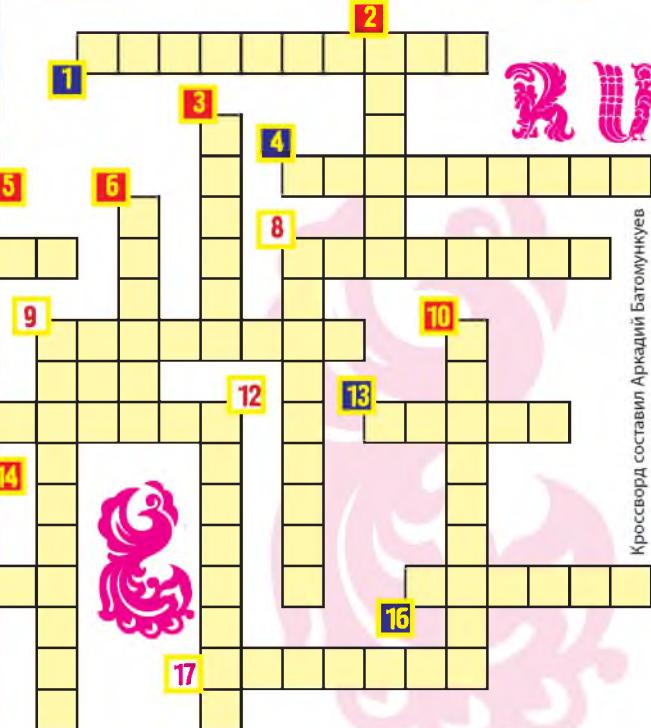
ехэхай тамирай танхим, тамирай хоёр талмай, үбэлэй болон зунаай бассейнүүд, сауна, бээ аргалдаг душ, фитобар бии. Хүүгэдэй спортын бүхий шахуу зүйлнүүдэг нургадаг байна. Тэдэ гүйхэхай хайрхадаа бэрхэж байхыаа гадна мунюонийе санаар, конькигаар ябажа шадаха юм. Юуб гэблэ, сэсэрлиг хүүгэдэй бээзын элүүрт онсо анхарал хандуулхан шэгээлээр хүдэлдэг байна. Гадна “ОНСО БЭЛИГТЭЙ ҮХИБҮҮД” гэхэн программаар туршалгын талмай боложо, хүмүүжкэмэлнүүдэйнгээ алишье талаар үндэр амжалтануудые туйладаг хадань 2011 ондо “ОНСО БЭЛИГТЭЙ ХҮҮГЭД” гэхэн VII бүхээрсийн энциклиопеди соо оронон байна. Илангаяа шатар ехэ һайнаар хүгжэнхэй. Сэсэрлигий эдир шатаршад Улаан-Үдэ хото соогоо сасуутаанигаа дундаа түрүүшүүлэй тоодо оронхой. Мүн үхижүүд элдэб янзын хүгжэмэй инструментнүүд дээрэ наадажа, хатаржа, зураха нурадаг, ушуу барилдаагаар бэээ норидог, англи хээл шудалдаг. Тийхэдэ “Строительда” буряад хэлэнэй кабинет изэгдэж, үхижүүд буряад хээл үзэдэг болонхой.

Сэсэрлигий Лариса Михайловна Убогаева ехэ шадамараар хүтэлбэрилдэг. Тэрэхүдэлмэрилэгшэдтээс суг хамта дүрбэн тэгийн хүүгэдэй хүмүүжүүлхэээ оролдодог.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

КРОССВОРД ОЛИМПИЙСКИЙ

Кроссворд составил Аркадий Батуминуков

По горизонтали: 1. Лучник, участник четырёх Олимпиад. 4. Лучница, участница тридцатой Олимпиады. 7. Город, где впервые прошла Олимпиада. 8. Город третьей Олимпиады. 9. Известный спортивный журналист, участник эстафеты огня Олимпийских игр в Турине. 11. Чемпион Мельбурнской Олимпиады 1956 года по боксу. 13. «Хозяйка» второй Олимпиады. 15. Город нынешней Олимпиады. 16. Борец, участник олимпийских игр в Атланте в 1996 году. 17. Боксёр, участник афинской Олимпиады 2004 года.

По вертикали: 2. Город четвёртой Олимпиады. 3. «Хозяйка» двадцать второй Олимпиады. 5. Забайкальская конькобежка, чемпионка зимних Олимпийских игр 1968 на дистанции 500 м. 6. Город где должна была пройти Олимпиада в 1916, но была отменена. Причиной стала Первая мировая война. 8. Город пятой Олимпиады. 9. Серебряный призер Олимпийских игр в Токио, участник Римской Олимпиады. 10. Боксёр, участник Мюнхенской Олимпиады 1972 года. 12. Борица, бронзовая призёрка Олимпийских игр 2012 года в Лондоне. 14. Участник Московской олимпиады.

Ответы в следующем номере.

Рисуют дети

Бадашкеева Саша, 6 лет
Детский сад №91 "Строитель"

Ярова Диана, 7 б класс
Онохийская средняя школа №1